

Vindkraft og reiselivsnæring – konflikt eller samspill?

En komparativ studie av reiselivsnæringen i Smøla og Frøya.

Masteroppgave i samfunnsgeografi

Erlend Bjerkestrand

Universitetet i Bergen

Forord

Denne masteroppgaven ble helt annerledes enn jeg hadde forestilt meg. Derfor må jeg først og fremst takke min veileder, Grete Rusten. Hun har hatt troen på meg og kommet med god veiledning, selv om jeg halvveis hoppet over til et nytt masterprosjekt og plutselig flyttet til Oslo. Jeg vil også takke alle jeg har møtt fra Smøla og Frøya. Det er kjekt å være på forskningsoppdrag når informantene er så imøtekommende (i tillegg til å tilby meg kake).

Line Johanne er blitt kona mi under arbeidet med masteroppgaven. Takk for gode middager og jobbe-bra-premier underveis. Nå skal jeg bli voksen. Jeg vil også takke familien min, og ikke minst Farmor. Hun satte meg på sporet av problemstillingene mine, og har bidratt med flotte sanger om Smøla.

En vet ikke hva en masteroppgave går ut på før en er ferdig. Jeg har lært noe hele veien, også de siste dagene (særlig at det er lurt å bli godvenn med nye Word før innspurten). Arbeidet med oppgaven har vært interessant og frustrerende, fylt med aha-opplevelser og veggstanging. Nå kan jeg slutte å stange.

Grimstad, november 2010

Erlend Bjerkestrand

Sammendrag

Vindkraft er et stort konflikttema i Norge, særlig i lokalsamfunn der det planlegges en utbygging. Utgangspunktet for denne oppgaven er argumentasjonen om at vindkraft vil ødelegge for reiselivsnæringen, samtidig som utbyggerne mener at vindkraft er positivt for turismen. Argumentene er gjerne lite basert i forskning, og litteraturen på feltet er begrenset.

Forskningsfeltet preges av kvantitative undersøkelser av hva turistene mener om vindkraft. I denne oppgaven har jeg utført en komparativ case-studie av reiselivsnæringen i to nabokommuner i Midt-Norge. Smøla har Norges største vindpark, mens den planlagte utbyggingen i Frøya er lagt på is. Målet har vært å finne konsekvenser av vindkraftutbyggingen i Smøla gjennom en sammenligning med en nokså lik kommune uten en vindpark. Oppgaven bygger i hovedsak på en analyse av rundt tjue dybdeintervjuer med reiselivsaktører og andre interessante informanter i de to kommunene. Gjennom en sammenligning basert på teorier om mestring, sted, innovasjon og nettverk har jeg avdekket enkelte interessante funn.

De negative konsekvensene for reiselivsnæringen i Smøla virker foreløpig å være ganske små. Få av reiselivsaktørene er særlig negative til vindkraftutbyggingen, og de som er negative oppgir ikke bedriftsøkonomiske årsaker. Potensielt kan imidlertid de negative konsekvensene bli større, gjennom for eksempel nye reiselivstrender. For Smølas del er det likevel trolig at de positive konsekvensene i overskuelig fremtid vil overgå de negative virkningene. Kommunens satsing på vindkraft og reiseliv har, sammen med de mange gjestene knyttet til vindparken, bidratt til en stor vekst i reiselivsnæringen de siste årene. Det er imidlertid usikkert i hvor stor grad utviklingen i Smøla kan generaliseres.

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	III
SAMMENDRAG.....	IV
INNHOLDSFORTEGNELSE	V
LISTE OVER FIGURER.....	VIII
LISTE OVER TABELLER.....	IX
LISTE OVER BILDER	X

1	INNLEDNING	1
1.1	Problemstillinger	2
1.2	Struktur	3
2	VINDKRAFT OG REISELIVSNÆRING – TEORETISKE PERSPEKTIVER	5
2.1	Forskning på feltet.....	5
2.1.1	Avgrensning av tema og plassering av masteroppgaven i forhold til annen litteratur	5
2.1.2	NIMBY – Not In My Backyard	7
2.1.3	Avgrensning mot miljøperspektivet	8
2.1.4	Turisme og avgrensning mot turismelitteratur	8
2.2	Teoretisk rammeverk	9
2.3	Teorien om mestringsstrategier.....	9
2.3.1	Dimensjonene i teorien om mestringsstrategier	11
2.3.2	Sammenhengen mellom dimensjonene	12
2.3.3	Oppsummering.....	13
2.4	De tre teorisøylene	13
2.5	Stedsteorier	14
2.5.1	Sense of place.....	14
2.5.2	Stedsmyter	15
2.6	Teorier om entreprenørskap og innovasjoner	16
2.6.1	Teorier om entreprenørskap	16
2.6.2	Kollektivt entreprenørskap og samfunnsentreprenørskap	18
2.7	Teorier om nettverk og sosial kapital	20
2.8	Diskusjon rundt den teoretiske tilnærmingen.....	22
2.9	Teoretisk oppsummering	23
3	METODE	25
3.1	Valg av metode.....	25
3.2	Feltarbeidet	27
3.3	Det kvalitative intervjuet	29
3.4	Gjennomføring av intervjuene	30
3.5	Produksjon av data.....	31
3.6	Validitet og reliabilitet.....	32
3.7	Utvalg av informanter	34
4	SMØLA OG FRØYA.....	37
4.1	Smøla	37

4.1.1	Beliggenhet, demografi og topografi	37
4.1.2	Næring og historikk	39
4.2	Frøya.....	41
4.2.1	Beliggenhet, demografi og topografi	41
4.2.2	Næring og historikk	42
4.3	Sammenligning av de to kommunene	44
5	ANALYSE AV REISELIVSNÆRINGEN I SMØLA OG FRØYA.....	47
5.1	Et reiseliv preget av fisketurisme	47
5.1.1	Fisketuristen	47
5.2	Entreprenørskap og motivasjon.....	48
5.2.1	Reiselivsentreprenørene i Smøla og Frøya	49
5.3	Nettverk og samarbeid	49
5.3.1	”Hver mann for seg”.....	50
5.3.2	Samarbeidskart.....	51
5.3.3	Samarbeid i reiselivsnæringen i Smøla	51
5.3.4	Samarbeid i reiselivsnæringen i Frøya.....	52
5.3.5	Ønske om mer samarbeid	54
5.4	Forskjeller mellom reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya	54
5.4.1	Reiselivsnæringen er viktigere for Smøla	55
5.4.2	Viktige ringvirkninger.....	55
5.4.3	Viktigere for Frøya i fremtiden?	56
5.4.4	Kommunens rolle.....	56
5.4.5	På vei mot forskjellige segmenter?	57
5.5	Sammendrag og tabell over likheter og forskjeller.....	57
6	VINDKRAFT OG REISELIVSNÆRING – FORENLIG ELLER IKKE?	59
6.1	Reiselivsaktørenes meninger om vindkraftutbygging (generelt og lokalt)	59
6.1.1	Lite negativ virkning på egen bedrift	59
6.1.2	Grad av utbygging viktig.....	61
6.1.3	Fremtidens reiseliv.....	61
6.1.4	Fugledød	61
6.2	Vindkraftutbyggingens betydning for stedsfølelse og motivasjon.....	62
6.3	Utvikling av stedsmytene Smøla og Frøya.....	64
6.3.1	Popularitet og stedsmyter i det tyske og globale markedet	64
6.3.2	Vindkraftutbygging og stedsmyten ”fisketurismeparadis”.....	66
6.3.3	Vindkraftutbygging, stedsmyter og nye reiselivstrender	66
6.3.4	Klimaforandringer og stedsmyter	69
6.4	Vindkraft og innovasjoner	69
6.4.1	Innovasjoner knyttet til vindkraftutbyggingen i Smøla	69
6.4.2	Indirekte koblinger mellom vindkraftutbygging og reiselivsinnovasjoner	71
6.4.3	Vindkraftutbygging som hemmende for innovasjonstakten	71
6.5	Den ”skjulte” bonusen ved vindkraftutbygging – nye markeder for reiselivsnæringen	72
6.5.1	Bonanza i Smøla.....	72
6.5.2	Vedlikehold som ny inntektskilde.....	73
6.6	Vindkraft, nettverk og samarbeid	74
7	DISKUSJON	75
7.1	Nye trender i reiselivsnæringen.....	75

7.1.1	Fisketurisme og trender	76
7.1.2	Sammenligning av kommunenes tilpasning til nye trender	77
7.1.3	Nye trender og vindkraftutbygging	77
7.1.4	Vindpark og kommune viktig for utvikling av nye reiselivsprodukter i Smøla	78
7.2	Vindkraft og reiseliv som del av en mestringsstrategi for Smøla kommune	79
7.2.1	Reiselivsnæringen som del av en mestringsstrategi i Smøla	79
7.2.2	Kommunens rolle	80
7.2.3	Vindkraftutbyggingens virkning på reiselivsnæringen som del av mestringsstrategi	81
7.2.4	Sammenhenger	83
7.3	Vindkraft og reiseliv som mestringsstrategi andre steder?	83
7.3.1	Smøla som forsøkskommune	84
7.3.2	Enighet om utbygging	84
7.3.3	Reiseliv og vindkraft – en mestringsstrategi mer egnet for krisekommuner?	85
7.4	Fremtiden for reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya	85
7.4.1	Smøla	85
7.4.2	Frøya	87
7.5	Oppsummerende diskusjon	88
7.5.1	Den første hovedproblemstillingen: <i>Hva kjennetegner reiselivsnæringen i kommunene Smøla og Frøya?</i>	88
7.5.2	Den andre hovedproblemstillingen: <i>Hvilke konsekvenser har vindkraftutbyggingen for reiselivsnæringen i Smøla, og i hvilken grad kan kunnskapen om slike konsekvenser overføres til andre steder?</i>	89
7.6	Konkluderende betraktninger	92
7.6.1	Videre forskning	94
REFERANSER		95

VEDLEGG 1: Intervjuguide – foretak i Frøya	A
VEDLEGG 2: Intervjuguide – Smøla kommune	C

Liste over figurer

Figur 2.1: Plassering av min masteroppgave i forhold til annen relevant litteratur	7
Figur 2.2: Mestringsstrategier, bonding og bridging. (Bærenholdt og Aarsæther, 2002)	22
Figur 2.3: Samlet teoretisk tilnærming	24
Figur 4.1: Befolkningsmengde etter alder og kjønn 1.1.2010 (Smøla og Norge) og befolkningsutvikling 1995 – 2030 (fremskrevet) for Smøla (www.ssb.no)	38
Figur 4.2: Befolkningsmengde etter alder og kjønn 1.1.2010 (Frøya og Norge) og befolkningsutvikling 1995 – 2030 (fremskrevet) for Frøya (www.ssb.no)	42
Figur 5.1: Kart over samarbeid mellom reiselivsbedrifter i Smøla.	51
Figur 5.2: Kart over samarbeid mellom reiselivsbedrifter i Frøya	53

Liste over tabeller

Tabell 3.1: Oversikt over informanter	35
Tabell 4.1: Sysselsettingsoversikt for Smøla sammenlignet med Norge som helhet, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no). 4. kvartal 2009.	39
Tabell 4.2: Oversikt over antall ansatte i overnattingsvirksomheter i Smøla og Frøya, basert på Statistisk sentralbyrås tall fra 2009 (SSBs næringskategori 55, www.ssb.no)	40
Tabell 4.3: Sysselsettingsoversikt for Frøya sammenlignet med Norge som helhet, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no). 4. kvartal 2009.	43
Tabell 4.4: Oversikt over innvandring og folkevekst i Smøla og Frøya 2001-2009, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no).	45
Tabell 4.5: Oversikt over nye foretak i Smøla og Frøya 2001-2007 sammenlignet med fylkes- og landsstatistikk, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no)	46
Tabell 5.1: Likheter og forskjeller mellom reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya.	58
Tabell 6.1: Holdninger til vindkraft: Personlige og næringsrelaterte argumenter	60
Tabell 6.2: Internettsøk – Smøla og Frøyas stedsmyter sammenlignet med andre destinasjoner (søkemotor: Bing (www.bing.com), søkedato 16. september 2010)	65
Tabell 6.3: Introduksjon fra turistinformasjonsidene til Smøla og Frøya på internett (sist lastet ned 28. oktober 2010).	67
Tabell 6.4: Informasjon om indre deler av hovedøyene i Smøla og Frøya, hentet fra aktørens internetsider (sist lastet ned 28.10.2010).	68
Tabell 7.1: Uttalelser om stemningen i Smølasamfunnet	82

Liste over bilder

Forsidebilde: ”Soloppgang i vindparken” (foto: Smøla Naturopplevelser (<http://smolanaturopplevelser.blogspot.com>))

Bilde 1: Vinter og feltarbeid i Frøya (eget foto)	27
Bilde 2: Smøla er vilt og værhardt. (foto: Smøla Naturopplevelser)	37
Bilde 3: Fisketur på Smøla. (foto: Smøla Naturopplevelser)	76

1 INNLEDNING

Et nytt ord har sett dagens lys i 2010: *Monstermaster*. Debatten omkring byggingen av en kraftlinje i Hardanger har fylt norske medier med saker om rasing av den lokale reiselivsnæringen. Samtidig bygges det en annen type ”monstermaster” i økende tempo. Hvordan blir reiselivsnæringen påvirket av vindkraftutbygging?

Hovedtemaet i denne masteroppgaven er hvordan en vindkraftutbygging påvirker den lokale reiselivsnæringen. Temaet er for tiden særlig aktuelt i mange norske kystkommuner. Det er flere steder stor lokal motstand mot vindkraftutbygging, og det benyttes ofte argumenter om at en utbygging vil ha negativ innvirkning på den lokale reiselivsnæringen. Et eksempel er nettsiden til *Nettverk mot vindmøller i Gulen* (www.motvindmoellerigulen.net), der det blant annet står at ”vindkraftverk og turisme går diverre dårlig i hop” og at ”så godt som ei samla reiselivsnæring går også sterkt i mot dette (bygging av vindkraftverk)”. Et annet eksempel er Flatanger kommunes vedtak om nei til vindkraftutbygging, med ”negativ effekt på turisme og naturbasert reiseliv” som et viktig argument (www.t-a.no). Vern Kysten, som er en landsomfattende organisasjon mot vindkraftutbygging, uttaler på sine nettsider (www.vernkysten.no) at ”Dagens planer for vindkraft vil endre kystlandskapet til et industriområde og påføre norsk reiselivsnæring uopprettelig skade.” Store deler av det norske folk er blitt gjort oppmerksomme på konflikttemaet gjennom NRKs serie *Himmelblå*, der vi sommeren 2010 kunne følge en reiselivsaktørs kamp mot bygging av vindkraft på øya Ylvingen. Samtidig presenterer SAE Vind (som eies av Statkraft og Agder Energi og som blant annet driver vindparken i Smøla) argumentet ”Vindmøller skremmer bort turistene” som *usant* i en artikkel med overskriften ”Sant og usant om vindkraft” (www.saevind.no).

Gjennom en komparativ case-studie av reiselivsnæringen i to kystkommuner håper jeg å kunne bidra med ny kunnskap om et tema som har vært lite studert. Jeg har sammenlignet prosesser i reiselivsnæringen i nabokommunene Smøla og Frøya for å finne forskjellige typer virkninger av en vindkraftutbygging. Smøla er (2010) landets største vindkraftkommune (målt i årsproduksjon (www.snl.no)), mens planene om vindkraftanlegg i Frøya foreløpig er lagt på is. Mitt mål med denne oppgaven er å avdekke flest mulig typer konsekvenser av vindkraftutbyggingen for

reiselivsnæringen i Smøla kommune, og deretter vurdere viktigheten og generaliserbarheten av disse funnene (blant annet gjennom sammenligningen med Frøya). Tanken er at kommuner og andre aktører skal kunne få et fyldigere beslutningsgrunnlag når de avgjør om og hvor vindparker skal bygges.

Det meste av den tidligere forskningen på feltet vindkraft og reiseliv har vært kvantitativt orientert, særlig i form av holdningsundersøkelser av turistenes forhold til vindkraft. Gjennom supplerende bruk av kvalitative metoder mener jeg at det er mulig å lage et mer helhetlig bilde av vindkraftutbyggingens konsekvenser for den lokale reiselivsnæringen. Jeg har avgrenset oppgaven til å dreie seg om tilbydersiden, altså de lokale reiselivsbedriftene. En undersøkelse av turistenes meninger om vindkraftutbygging ville også vært relevant for temaet, men hadde vært for omfattende med tanke på rammene og omfanget til dette prosjektet. I arbeidet med oppgaven har jeg brukt forskjellige typer teoretiske innfallsvinkler; særlig knyttet til begrepene *sted*, *innovasjon*, *nettverk* og *mestring*. Bærenholdt og Aarsæthers (2002) teori om mestringsstrategier er sentral, men jeg støtter meg også til andre geografiske, økonomiske og sosiologiske teorier.

1.1 Problemstillinger

Oppgaven har to hovedproblemstillinger og tre underproblemstillinger. Den første hovedproblemstillingen er et grunnlag for den andre, som representerer det viktigste fokuset i denne oppgaven. Den andre hovedproblemstillingen er svært omfattende, og det har derfor vært nødvendig å bruke tre underproblemstillinger for å kunne gi meningsfulle svar. Sammenligningen med Frøya ligger også implisitt i arbeidet med disse underproblemstillingene.

Hovedproblemstilling 1: Hva kjennetegner reiselivsnæringen i kommunene Smøla og Frøya¹?

Hovedproblemstilling 2: Hvilke konsekvenser har vindkraftutbyggingen for reiselivsnæringen i Smøla, og i hvilken grad kan kunnskapen om slike konsekvenser overføres til andre steder?

---

¹ Jeg har hovedsakelig tatt for meg en del av kommunen, ved at jeg har avgrenset fokuset mot reiselivsnæringen i "Øyrekka" (jf. kapittel 3.1).

Underproblemstilling 1: Hvordan påvirkes reiselivsaktørens stedfølelse, motivasjon og stedsmytebygging av vindkraftutbyggingen? Hvilke konsekvenser har slike prosesser for bedrift og næring?

Underproblemstilling 2: Hvordan påvirkes reiselivsaktørens innovasjonstakt, nettverk og samarbeid av vindkraftutbyggingen? Kan vindkraftutbygging føre til innovasjoner, og i tilfelle hvilke typer?

Underproblemstilling 3: Hvordan kan vindkraftutbyggingen prege fremtidig satsing i reiselivsnæringen?

I tråd med et fokus på *teori som verktøy* (jf. kapittel 2.8) er problemstillingene i stor grad knyttet opp mot forskjellige teoretiske begreper. Teorier om sted, innovasjoner og nettverk brukes i arbeidet med å besvare den første hovedproblemstillingen og underproblemstillingene, mens *teorien om mestringsstrategier* er viktigst i den helhetlige analysen knyttet til den andre hovedproblemstillingen.

1.2 Struktur

I *kapittel 2* presenterer jeg min samlede teoretiske tilnærming. Den første delen av kapittelet går med til en gjennomgang av aktuell forskning på temaet og plassering av masteroppgaven i forhold til annen litteratur. Jeg vil deretter definere viktige begreper og avgrense masterfokuset, før jeg kommer inn på teoribruken. Teorien om mestringsstrategier presenteres før teorier om sted, innovasjon og nettverk. Til slutt vil jeg diskutere og oppsummere den samlede teoretiske tilnærmingen. *Kapittel 3* er metodekapittelet. Her begrunner jeg valg av metoder, og gjør rede for hvordan jeg har gått frem i arbeidet med oppgaven. Jeg presenterer også informantutvalget. I *kapittel 4* kommer jeg inn på viktig bakgrunnsinformasjon om Smøla og Frøya. *Kapittel 5* brukes til å svare på den første hovedproblemstillingen, og samtidig fungerer kapittelet som bakgrunn for de neste kapitlene. Jeg forsøker her å gi en oversikt over likheter og forskjeller mellom reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya, blant annet ved å komme inn på begreper som nettverk og entreprenører. *Kapittel 6* omhandler det som er hovedfokuset i denne oppgaven; i hvilken grad vindkraft og reiseliv er forenlig. Jeg bruker her særlig teorier om sted og innovasjon for å belyse

ulike sider av temaet. Kapitlet kan betraktes som svar på de tre underproblemstillingene. *Kapittel 7* er diskusjonskapitlet, og jeg forsøker her å besvare den andre hovedproblemstillingen ved å diskutere funnene fra de forrige kapitlene. Viktige temaer er generaliserbarhet, vindkraft og reiseliv som mestringsstrategi og fremtidsutsikter. Kapitlet vil lede frem mot en oppsummerende diskusjon knyttet til problemstillingene, og helt avslutningsvis noen konkluderende betraktninger. Jeg har valgt en tematisk struktur i analyse- og diskusjonskapitlene, og vil dermed fortløpende både presentere enkeltfunn og sammenligne funnene fra de to kommunene.

2 VINDKRAFT OG REISELIVSNÆRING – TEORETISKE PERSPEKTIVER

2.1 Forskning på feltet

Forskningsfeltet *vindkraft og reiseliv* er relativt nytt, og litteraturen på feltet har et begrenset, men økende omfang. Selv om mange mener at reiselivsnæringen vil lide når vindkraft bygges ut, tyder konklusjonene i de fleste studier og rapporter på at vindkraftutbygging generelt har verken store positive eller negative følger for lokal reiselivsnæring (for eksempel i det kanskje største utenlandske (Skottland) forskningsprosjektet om temaet (The Scottish Government Publications, 2008)). Temaet er imidlertid komplisert, og det pekes for eksempel gjerne (Heiberg, Aall og Tveit, 2009, Melby, 2005) på at en mer omfattende vindkraftutbygging i Norge kan føre til at landet vil oppfattes som ”mindre uberørt”, noe som igjen vil føre til negative konsekvenser for norsk reiselivsnæring. Den største norske rapporten med temaet vindkraft og reiseliv er *Vindkraft, reiseliv og miljø – en konfliktanalyse*, utgitt av Vestlandsforskning (Heiberg, Aall og Tveit, 2009), og her finnes også en grundig gjennomgang av aktuelle studier og rapporter på feltet.

2.1.1 Avgrensning av tema og plassering av masteroppgaven i forhold til annen litteratur

Det meste av den norske litteraturen på feltet vindkraft og reiseliv dreier seg om undersøkelser av turistenes holdninger i forkant av en utbygging (for eksempel Aall (red.), 2007 og Melby og Mork, 2005) eller konsekvensutredninger (knyttet til de fleste planlagte vindkraftanlegg) som bygger på eksisterende litteratur. Mange av studiene og rapportene har vist hvilke typer konflikter som *kan* inntreffe mellom vindkraft og reiseliv ved eventuelle vindkraftutbygginger. En relevant rapport på dette området er *Frøya Vindpark – erfaringer med vindkraftsverks innvirkninger på turisme og reiseliv* (Johnsen, 2005). Selv om tittelen indikerer at virkningene på reiselivet er analysert på bakgrunn av erfaringer fra steder med eksisterende vindparker, påpeker Heiberg, Aall og Tveit (2009) at rapporten stort sett inneholder analyser av turistenes generelle holdninger til vindkraftutbygging på et aktuelt reisemål. Det har generelt vært lite forskning på hva som har skjedd med det lokale reiselivet i *etterkant* av en vindkraftutbygging. En utfordring er dermed at den empiriske kunnskapsbasen er begrenset, noe som kan føre til at avgjørelser vedrørende

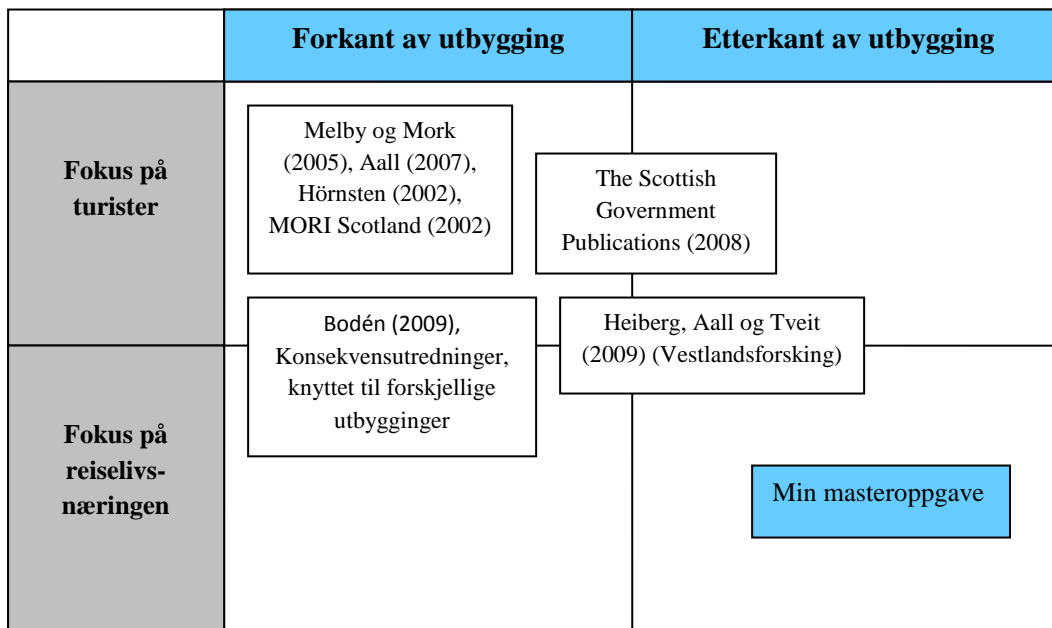
vindkraft og reiseliv blir tatt på et relativt tynt grunnlag. Norske konsekvensutredninger etter 2009 er for eksempel nokså ensidig støttet på Vestlandsforskings rapport (Heiberg, Aall og Tveit, 2009) (eksempler er Sarepta Energi (2009) og Rambøll (2010)). En annen utfordring knyttet til kunnskapen om vindkraft og reiseliv i Norge er at feltet preges av konsulentrapporter som er utformet på oppdrag for utbyggerne, og at det har vært lite uavhengig forskning på området. I rapporten fra The Scottish Government Publications (2008) pekes det på at *“One of the major problems of a literature review of studies of the impact of wind farms on tourism is that apparently important new information turns out to be existing evidence reworked to support a case either for or against a development”* (s. 53).

Et perspektiv jeg savner i vindkrafts/reiselivslitteraturen er fokus på selve reiselivsnæringen, og mer dyptgående analyser av *faktiske følger for lokal reiselivsnæring* i etterkant av vindkraftutbyggingen. Det eneste norske eksempelet på en analyse med et slikt hovedfokus er casestudiedelen av Vestlandsforskings konfliktanalyse (Heiberg, Aall og Tveit, 2009). Her er det blitt foretatt dybdeintervjuer med reiselivsaktører i tre kommuner, hvorav to av kommunene (Måsøy og Vågsøy) har en vindpark. Det er flere grunner til at jeg mener min masteroppgave kan være et godt tilskudd til konklusjonene fra denne konfliktanalysen. For det første er forskerne opptatt av konfliktene, altså skriver de ikke mye om eventuelle positive konsekvenser. Videre er informantantallet i hver av kommunene relativt lavt (seks). Konfliktanalysen skiller seg også fra min masteroppgave ved at jeg studerer emnet med ulike alternative og teorinære innfallsvinkler. En annen forskjell handler om vindparkenes omfang. Vindparken i Smøla er mye større enn parkene i Måsøy og Vågsøy.

I flere av konsekvensutredningene pekes det på at forskningsgrunnlaget på området er tynt. Et eksempel er dette sitatet fra konsekvensutredningen for friluftsliv og reiseliv knyttet til den planlagte Siragrunnen vindpark ved Flekkefjord: *“Mangelen på oppfølgende undersøkelser av eksisterende norske vindparker gjør at det er en del usikkerheter knyttet til hva den faktiske effekten på reiselivsnæringen vil bli ved en utbygging”* (Multiconsult, 2009, s. 63). Det er her mitt prosjekt (og geografisk og annen samfunnsvitenskapelig teori) kommer inn i bildet. Jeg vil forsøke å finne ut hvordan aktører i reiselivsnæringen har utviklet stedsidentiteten og stedsmyten til det aktuelle stedet, om og hvordan stedsfølelsen og motivasjonen til de ulike aktørene har

forandret seg, om og i hvilken grad vindkraftutbyggingen har ført til eller hindret innovasjoner, og om det har vært en utvikling i nettverk, samhandling og sosial kapital med bakgrunn i utbyggingen. Her er bruk av både primær- og sekundærkilder viktig. Ved å gjennomføre en slik analyse, håper jeg å fremskaffe andre typer tema og funn enn de som allerede er beskrevet i andre studier av vindkraft og reiseliv. I figur 2.1 har jeg forsøkt å illustrere denne masteroppgavens plass på forskningsfeltet.

Figur 2.1: Plassering av min masteroppgave i forhold til annen relevant litteratur om vindkraft og reiseliv

2.1.2 NIMBY – Not In My Backyard

Mye av diskusjonen rundt bygging av vindkraftanlegg er koblet til begrepet *NIMBY* (Not In My Backyard). Begrepet er blitt brukt til å beskrive argumentene til personer eller grupper som er mot lokal utbygging (for eksempel av vindkraft), men som ikke nødvendigvis er mot den samme typen utbygging andre steder (Hubbard, 2009). Selv om begrepet ofte brukes i samfunnsdebatten (særlig til karakterisering av meningsmotstandere, se for eksempel artikkelen ”Hardangerstriden er gnål fra små grupper i periferien” fra www.nrk.no), er begrepsbruken kraftig kritisert av mange forskere. Blant annet har Wolsink (2000) skrevet en viktig kritisk artikkel. Burningham et al. (2005) presenterer en litteraturanalyse (knyttet til et omfattende prosjekt om ”NIMBYisme”) av begrepet, og kommer blant annet inn på at NIMBY ofte er brukt til å definere lokal motstand som

irrasjonell og egoistisk. De konkluderer med at begrepet ikke bør brukes av forskere (men at bruken bør studeres), fordi det er nedsettende, upresist og ikke forklarer årsakene til den lokale motstanden. Jeg har i denne oppgaven valgt å komme lite inn på NIMBY, blant annet fordi en slik bruk ville innebåret en lang drøfting av begrepet, og fordi det er uklart hvordan begrepet ville hjulpet meg i arbeidet med å belyse problemstillingene.

2.1.3 Avgrensning mot miljøperspektivet

Temaet vindkraft og reiseliv er vidt, og det er viktig å avgrense en masteroppgave. Jeg finner det særlig nødvendig å avgrense meg mot det viktige miljøperspektivet. Miljø- og klimaargumenter er sentrale når det gjelder utbygging av vindkraft, og brukes av både forkjempere (argumenter om viktigheten av fornybar energi) og motstandere (for eksempel knyttet til fugledød). Miljø- og klimaspørsmål er også viktig i mitt prosjekt, men jeg har valgt å ikke gå eksplisitt inn i slike problemstillinger. Miljøholdninger ligger selvfølgelig implisitt hos ulike aktører, og både slike holdninger og konkrete miljøkonsekvenser kan være med på å forklare handlinger og prosesser. Når jeg skal analysere konsekvenser av vindkraftutbyggingen, vil jeg ta for meg konsekvenser for *reiselivsnæringen*, og vil ikke forsøke å avdekke miljøkonsekvenser dersom de ikke har direkte relevans for næringen. Jeg avgrenser meg dermed mot vindkraftslitteratur som handler om miljø og klima, selv om slik litteratur kan bli nevnt og ligge implisitt i deler av analysen.

2.1.4 Turisme og avgrensning mot turismelitteratur

Reiseliv og turisme er begreper som er forsøkt definert på mange måter. Jeg har et næringsperspektiv, med fokus på reiselivsaktører i Smøla og Frøya. Det er dermed nødvendig å definere hva jeg forstår med reiselivsnæring. Jeg går ut fra Smiths (2004) definisjon "*A tourism industry is any industry that produces a tourism commodity*", og videre om turistproduktet: "*...any good or service for which a significant portion of demand comes from persons engaged in tourism as consumers*" (s.37). Med denne definisjonen inkluderer jeg alle aktører som leverer produkter som er spesielt rettet mot turister, som for eksempel overnattingsbedrifter, aktivitetsforetak (fiske, padling, ørnesafari etc) og suvenirprodusenter. Jeg utelukker for eksempel dagligvareforretninger, som ikke leverer definerte reiselivsprodukter (men som likevel kan være viktig for turister). Det er også viktig å presisere at jeg i denne oppgaven ikke kommer inn på den delen av turistsegmentet som har hytte eller fritidsbolig på stedet. Selv om hyttefolket

er viktig for servicenæringene i kommunene, og en del av reiselivsbedriftene (særlig de som har restauranter, puber og lignende) har store inntekter fra denne gruppen, hadde arbeidet blitt for omfattende dersom jeg skulle ha inkludert dette perspektivet.

Det finnes svært mye litteratur om turisme på forskjellige fagområder. Jeg er som nevnt opptatt av næringsperspektivet (tilbydersiden), og ikke eksplisitt etter å finne ut hva turister mener om vindkraftutbyggingen. Jeg har derfor valgt å bruke teori om lokal og regional utvikling i større grad enn reiselivslitteratur (noe som blant annet også er gjort i en masteroppgave om turisme av Børtveit (2008)). Det er imidlertid en viktig bakgrunn for prosjektet at reiselivsprodukter i motsetning til industriprodukter består av opplevelser (Urry, 2002), og at mange komplekse prosesser spiller inn når reiselivsaktører ”produserer” slike turistopplevelser (Bærenholdt et al., 2004). Det er slike prosesser jeg forsøker å gå nærmere inn på når jeg nå presenterer mine viktigste teoritilnæringer.

2.2 Teoretisk rammeverk

I mitt arbeid med masteroppgaven har jeg i hovedsak vært interessert i å finne ut hvordan vindkraftutbyggingen har påvirket reiselivsnæringen i Smøla. De fleste studier og rapporter om vindkraft og reiseliv har (jf. figur 2.1) dreid seg om analyser i forkant av utbygginger. Jeg har forsøkt å identifisere faktiske konsekvenser i etterkant av utbyggingen, både nokså klare (som hvordan reiselivsaktørene gjør det økonomisk) og mer uklare prosesser (som å finne ut hvordan stedsfølelsen har utviklet seg). Et slikt arbeid kan lett bli noe kaotisk, og det har derfor vært viktig å ta utgangspunkt i noen teoretiske begreper. Jeg har valgt å bruke teorier om sted, innovasjoner og nettverk som ”teorisøyer”, og Bærenholdt og Aarsæthers (2002) teori om mestringsstrategier som en teoretisk overbygning. Jeg presenterer først teorien om mestringsstrategier, før jeg kommer inn på ulike teorier knyttet til de nevnte begrepene.

2.3 Teorien om mestringsstrategier

Ved å ta utgangspunkt i begrepene sted, innovasjon og nettverk mener jeg at jeg har mulighet til å avdekke funn som kan være fruktbare for den videre forskningen på vindkraft og reiseliv. Jeg

finner det imidlertid svært viktig med en god, *helhetlig* analyse for å kunne si noe om sammenhengene mellom (og viktigheten av) slike funn. I arbeidet med prosjektet mitt kommer jeg inn på forskjellige fagfelt. *Sted* er et nøkkelbegrep innenfor geografi, *innovasjoner* er mest omtalt i økonomien, mens *nettverk* gjerne knyttes til sosiologi. For å kunne gjennomføre en helhetlig analyse, har jeg valgt å bruke Bærenholdt og Aarsæthers (2002) teori om *mestringsstrategier* som et rammeverk for analysen. Teorien er utviklet som et forsøk på å innbefatte både sosialgeografi (eller kulturgeografi) og økonomisk geografi i analyser av lokal utvikling (en bakgrunn for teorien presenteres i Bærenholdt og Haldrup (2003)). Teorien om mestringsstrategier er utformet spesielt for analyser av nordiske perifere lokalsamfunn, og Bærenholdt og Aarsæther forsøker her å innføre konsepter som skal bidra til forståelse av *helheten* i de lokale utviklingsprosessene

Selve ordet *mestringsstrategier* er oversatt fra engelske *coping strategies*, og er et konsept som stammer fra psykologien. De definerer *mestring* (eller *coping*) som “*a dynamic concept of practice meaning, how people engage in strategies which makes sense to themselves*” (Bærenholdt og Aarsæther, 2002; 153). Altså er en vellykket mestringsstrategi preget av at strategien *gir mening* for de involverte (lokale) aktørene. Videre defineres en mestringsstrategi som et sett av handlinger og prosesser i tre dimensjoner; innovasjon, nettverk og identitetsforming, med utgangspunkt i et geografisk *territorium*.

Teorien om mestringsstrategier er best presentert i artikkelen *Coping strategies, social capital and space* (Bærenholdt og Aarsæther, 2002). Artikkelen bygger på et teoretisk arbeid i krysningspunktet mellom geografi, sosiologi og økonomi, og på flere case-studier (presentert i *The reflexive North* (Aarsæther og Bærenholdt, 2001)) der empirien er forsøkt analysert i lys av det nye teoretiske rammeverket. Teorien er også brukt som rammeverk i en rekke senere studier av steder og næringer (blant annet turisme på små steder, se for eksempel Johannesson, Skaptadottir og Benediktsson (2003)), særlig av nordiske forskere. Målet har vært å forklare prosesser i små lokalsamfunn som gjerne har store utfordringer i møte med en stadig mer global verden, og som ofte sliter med fraflytting og en ”negativ spiral” i den lokale utviklingen. Gjennom case-studiene har forskerne funnet at vellykkede mestringsstrategier er avhengige av gode sammenhenger mellom de ulike dimensjonene i teorien om mestringsstrategier.

2.3.1 Dimensjonene i teorien om mestringsstrategier

Innovasjonsdimensjonen:

Innovation: The process of change in economic structures resulting from new solutions to local problems, as responses to the transformations of a globalising and increasingly knowledge-based economy. (Bærenholdt og Aarsæther, 2002, s. 153)

Innovasjon defineres altså som nye løsninger på lokale problemer, og dimensjonen er nært knyttet til globaliseringsprosesser og antakelser om at perifere lokalsamfunn møter store utfordringer og muligheter i en stadig mer globalisert og kunnskapsbasert verden (og verdensøkonomi). Bærenholdt og Aarsæther (2002) bruker en vid definisjon av begrepet innovasjon, og i tillegg til nyskaping i næringslivet omfatter dimensjonen også innovasjon i kulturlivet og frivillige organisasjoner, samt politiske reformprosesser.

Nettverksdimensjonen:

Networking: The development of interpersonal relations that are transcending the limits of institutionalised social fields. (Bærenholdt og Aarsæther, 2002, s. 153)

Nettverksdimensjonen henger sammen med Bærenholdt og Aarsæthers (2002) vektlegging av sosiale prosesser som svært viktige for lokal og regional utvikling, særlig i perifere småsamfunn. De forstår sosiale nettverk som relasjoner som ikke er begrenset til institusjonaliserte sosiale felt, men gjerne går på tvers av yrke og andre lignende kategorier. Dannelsen av slike nettverk har stor påvirkning på de andre dimensjonene, og Bærenholdt og Aarsæther (2002) hevder at ulike typer nettverk gir lokale aktører muligheten til å overkomme utfordringer; til å `mestre`. Nettverksdimensjonen er nært knyttet til teorier om sosial kapital, som jeg kommer nærmere inn på i kapittel 2.7.

Identitetsformingsdimensjonen:

Formation of Identity: The active formation of identities that can reflect on cultural discourses from the local to the global. (Bærenholdt og Aarsæther, 2002, s. 153)

Dimensjonen som blir kalt *identitetsforming* handler om hvordan studieobjektet formes i møte med lokale og globale prosesser. På den ene siden kan en slik identitetsforming bety en bevissthet om alternative identiteter i det globale samfunnet, og at lokale aktører kan velge mellom ulike slike identiteter når subjektet formes. Samtidig kan en slik bevissthet føre til en sterkere identifisering med lokale tradisjoner. Dimensjonen er nært knyttet til begrepet refleksjon, altså hvordan subjektet reflekterer over konstruksjonen av selvet i møte med romlige (lokale og globale) prosesser.

2.3.2 Sammenhengen mellom dimensjonene

En vellykket mestringsstrategi er i følge Bærenholdt og Aarsæther (2002) karakterisert av en dynamisk *refleksivitet* (i innovasjons- og identitetsformingsdimensjonen) og dannelse og bruk av sosial kapital (i nettverksdimensjonen). De peker på at empiriske funn viser at det er nødvendig med en sammenheng mellom dimensjonene. Begrepet refleksivitet forklares med at aktørene er åpne for ulike alternative identiteter og prosesser, både lokale og globale: "*In essence, communities are becoming reflexive in the sense that people reflect on their own constructions and connections with space.*" (Bærenholdt og Aarsæther, 2002, s. 153). Et eksempel fra arbeidet med min masteroppgave kan være studiet av hvordan en reiselivsaktør samtidig forholder seg til (og inspireres av) både lokal kultur/natur og internasjonale trender. En stor grad av refleksivitet vil i følge Bærenholdt og Aarsæther (2002) føre til flere og bedre innovasjoner og til enkeltstrategier som gir mening for de ulike aktørene. Sosial kapital blir sett på som sentralt fordi denne formen for kapital, som er nært knyttet til nettverksdimensjonen, åpner opp for mobilisering av andre typer kapital (penger, kunnskap, kreativitet osv.).

Territoriet er utgangspunktet for ulike mestringsstrategier, og Bærenholdt og Aarsæther (2002) diskuterer hva territorialitet egentlig betyr. De siterer Sack (1986, referert i Bærenholdt og Aarsæther s. 157), som understreker at territorier er sosialt konstruerte, og at makt er et nøkkelbegrep for å forstå slike konstruksjoner. Bærenholdt og Aarsæther følger denne argumentasjonen, og fremhever at *rom* og *territorier* ikke er ontologiske størrelser, men "*...a question of – and an important aspect of – materiality, practice and discourse at the same time*" (Bærenholdt og Aarsæther, 2002, s. 158). Likevel er romligheten viktig for å kunne analysere

mestringsstrategier. De hevder at det geografiske rommet har nær sammenheng med innovasjonsdimensjonen (romlig restrukturering av økonomisk og kulturell kapital) og identitetsformingsdimensjonen (som gir mening til romlige grenser og romlig bevegelse), mens de bruker begrepene *territoriell* og *mobil bonding* og *bridging* (jf. kapittel 2.7) for å forstå romlighet i sammenheng med nettverksdimensjonen.

2.3.3 Oppsummering

Sentralt for teorien om mestringsstrategier er altså at den utforsker sammenhenger mellom ulike dimensjoner ved lokal utvikling knyttet, men ikke begrenset, til et sosialt konstruert territorium, særlig i form av en nordisk perifer kommune. Empiriske funn (blant annet i Bærenholdt og Aarsæther (red.) (2001)) peker i retning av at studier av slike sammenhenger er viktige for å forstå (og for å bidra til) lokal utvikling på slike steder. Ved bruk av teorien om mestringsstrategier som et teoretisk rammeverk i en masteroppgave, blir det mulig å komme med en relativt helhetlig analyse av lokale utviklingsprosesser, og til å identifisere sammenhenger som kanskje ikke er så tydelige. Jeg mener at det er fruktbart å bruke en slik teori i et prosjekt der jeg skal analysere vindkraftutbyggingens påvirkning på den lokale utviklingen, nettopp fordi utbyggingen kan føre til komplekse (og uuttalte) prosesser og sammenhenger. Teorien om mestringsstrategier er imidlertid ikke eksplisitt utformet for å identifisere konsekvenser av for eksempel vindkraftutbygging, og jeg har valgt å bruke den som en slags teoretisk overbygning for prosjektet mitt, der jeg bruker begreper fra teorien for å analysere sammenhenger mellom funn knyttet til mine tre ”teorisøylere”, som i stor grad samsvarer med dimensjonene i teorien om mestringsstrategier. Bærenholdt og Aarsæther sier lite om hvordan innovasjoner, nettverk og identiteter konkret skal studeres, og jeg vender meg dermed til annen litteratur i arbeidet med å avdekke konkrete funn.

2.4 De tre teorisøylene

De tre teorisøylene representerer det teoretiske grunnlaget for den mer helhetlige analysen gjennom bruk av teorien om mestringsstrategier. Jeg vil først presentere teorier om steder, særlig knyttet til begreper som *sense of place* og *stedsmyster*. Deretter tar jeg for meg en del litteratur om entreprenørskap og innovasjon, blant annet Schumpeters (1934) teorier og teorier om *kollektivt*

entreprenørskap. Til slutt kommer jeg inn på relevant nettverksteori. Det er verdt å nevne at litteraturen på disse områdene er svært omfattende (og at områdene ikke nødvendigvis er adskilte), og at jeg her bare har plass til å skrive om tilnærmingene som jeg finner mest fruktbare i mitt prosjekt. Hver av teorisøylene representerer tilnærminger som er forholdsvis nye i forskningsområdet vindkraft og reiseliv, men som kan gi en bidra til en mer omfattende forståelse av hvilke konsekvenser en vindkraftutbygging kan få for reiselivsnæringen.

2.5 Stedsteorier

2.5.1 Sense of place

Et av aspektene jeg har studert, er hvordan vindkraftutbyggingen påvirker reiselivssaktørenes stedsfølelse, eller *sense of place*. Først er det viktig å definere begrepet *sted*. Jeg går ut fra en humanistisk tradisjon når jeg bruker dette begrepet. Humanistiske teorier om sted representerer en kvalitativ tilnærming til fenomenet sted, og står i motsats til naturalistiske, kvantitative tilnærminger. Utgangspunktet er at et sted ikke bare er et punkt på kartet, uavhengig av menneskers tanker og følelser, men at *"place and space are multifaceted and interdependent"* (Sack, 1997; 31). Et sted er i humanistisk tankegang et sosio-romlig konsept, og er knyttet til begreper som mening, stedstilhørighet og stedsfølelse. Begrepet *sense of place* har i geografisk og sosiologisk bruk omfattet forskjellige typer kategorier, og kan virke som et noe vagt konsept. Farnum, Hall og Kruger (2005) mener imidlertid at det er oppnådd en viss konsensus rundt begrepet, og forsøker å identifisere et slags felles grunnlag for mange forskere på området: *"Sense of place is ... referring to the entire group of cognitions and affective sentiments held regarding a particular geographic locale and the meanings one attributes to such areas"* (s. 2-3). Det handler altså om hvordan mennesker på forskjellige måter forholder seg til bestemte steder og områder.

Det er sentralt for den humanistiske tilnærmingen at steder hele tiden dannes på nytt av mennesker, og at det er viktig å studere menneskers følelser og meninger for å kunne forstå romlige prosesser bedre. Sack (1997) peker imidlertid på at det er viktig å forstå steder som ikke eksklusivt sosialt konstruerte, men at steder er *både fysiske og kulturelle*. Han hevder at et sted

dannes i skjæringspunktet mellom den fysiske naturen, menneskers mening og sosiale relasjoner, og at mennesker kan reflektere over et slikt sted gjennom ulike perspektiver.

Ved at slike oppfatninger (følelser, meninger) om steder dannes, kan det få konsekvenser for stedet, både fysisk, relasjonelt og med tanke på meningsinnhold. Dette ”nykonstruerte” stedet blir så tolket på nytt, og det konstrueres dermed et nytt sted. Med en slik tankegang blir studier av *sense of place* svært viktige for å forstå lokal og regional utvikling. I arbeidet med denne masteroppgaven har det blant annet vært viktig å finne ut hvordan aktørene opplever stedet, hvor sterk tilknytningen til stedet er, hvordan motivasjonen til å drive en reiselivsbedrift påvirkes av stedsfølelsen og hvordan vindkraftutbyggingen har påvirket alle disse prosessene.

Et viktig poeng i diskusjonen rundt *sense of place* er at begrepet ikke nødvendigvis bare har positive implikasjoner. Mange teoretikere på feltet peker blant annet på en fare for *lock-in* dersom stedstilknytningen hos en gruppe blir for sterk og aktørene i gruppen bindes opp i tradisjonelle aktiviteter. Relph (2001) hevder at det positive i begrepet *sense of place* avhenger av en fornuftig balanse. En for sterk *sense of place* i et lokalsamfunn kan føre til at andre steder og personer blir sett på med forakt, noe som kan føre til en *lock-in*-situasjon, der ideer og trender utenfra ikke tas på alvor. Et eksempel kan være et fiskerisamfunn i nedgang, der folk er så knyttet til livet på havet at den ønskede omstillingen blir vanskeliggjort. På den andre siden kan stedsidentiteten bli ødelagt når balansen er truet av stedsløs internasjonalisme, slik at lokalsamfunnet ikke evner å gjøre bruk av lokale ressurser på en god måte. Relphs balanserte utvikling ligner på det Bærenholdt og Aarsæther (2002) mener med begrepet refleksivitet.

2.5.2 Stedsmyter

I arbeidet med å avdekke funn knyttet til stedsfølelse vil jeg også komme inn på hvordan vindkraftutbyggingen har påvirket konstruksjonen av Smøla og Frøya som stedsmyter. Stedsmyter defineres av Ekne Ruud et al. (2007) som ”..kjente forestillinger om et sted, som eksisterer uavhengig av om folk har vært der eller ikke” (s. 13). Holloway og Hubbard (2001) presiserer at stedsmyter ikke handler om myter som gamle, usanne historier, slik mange tolker begrepet, men om myter som en samling forestillinger om et sted. De mener at stedsmyter bidrar til å danne stereotyper og forenklinger om steder som gjør at stedene gir mening for mennesker.

Lash og Urry (1994) understreker at begrepet er viktig i forskning på turisme. I arbeidet med denne oppgaven har jeg forsøkt å finne ut både hva som kjennetegner stedsmytene ”Smøla” og ”Frøya” lokalt og i forskjellige turistmarkeder, og hvordan vindkraftutbyggingen i Smøla har påvirket stedsmytene. Her er det særlig interessant å se på hvordan reiselivsaktørene forsøker å skape slike stedsmyter gjennom blant annet markedsføring, og om de ønskede stedsmytene i Smøla står i kontrast til stedet slik det fremstår med vindturbiner.

Jeg har her nevnt noen få, men i min mening viktige tanker rundt begrepet sted. Stedsfølelse (sense of place), stedstilknytning og stedsmyter er viktige begreper i min analyse og tolkning av utviklingen i reiselivsnæringen i Smøla og Frøya. Disse begrepene kan i stor grad knyttes til identitetsformingsdimensjonen i teorien om mestringsstrategier, og henger også sammen med begrepene innovasjon og nettverk.

2.6 Teorier om entreprenørskap og innovasjoner

Begrepet *innovasjon* brukes mye i både forsknings- og forvaltningslitteratur, og dreier seg om å skape noe nytt. I Norge er det bred enighet om at innovasjoner er viktige for økonomisk utvikling. For eksempel er dette sitatet hentet fra Nærings- og handelsdepartementets hjemmesider: *”Innovasjon er å skape verdier på nye måter. Fornyelse og nyskaping er selve nøkkelen til økonomisk vekst”* (www.regjeringen.no). Prosesser knyttet til begrepet innovasjon studeres på mange forskjellige nivåer. Pike, Rodriguez-Pose og Tomaney (2006) gir en god historisk oversikt over tilnærminger til lokal og regional utvikling, og understreker at innovasjoner (sammen med de beslektede begrepene kunnskap og læring) for tiden har en sentral rolle i slike tilnærminger. Jeg avgrenser meg med en gang fra bruk av mange av de teoretiske tilnærmingene ved at jeg har et tydelig aktørperspektiv (jeg er blant annet ute etter å avdekke konkrete innovasjoner).

2.6.1 Teorier om entreprenørskap

Teorier om entreprenørskap er sentrale når det gjelder å analysere innovasjoner fra et slikt perspektiv. Entreprenørskap er et begrep som brukes på forskjellige måter. I norsk sammenheng finner vi det stort sett brukt med tanke på bygningsentreprenører, men internasjonalt og i

forskningslitteraturen har begrepet en mye videre betydning. Spilling (2005) har en god oversikt over de siste års teoretiske tolkninger av begrepet. Entreprenøren (slik begrepet blir brukt i dag) ble introdusert av Schumpeter (1934) i sin teori om økonomisk utvikling. Schumpeter beskriver entreprenøren som en viktig drivkraft i økonomisk utvikling, og entreprenørens rolle er å iverksette innovasjoner basert på såkalte *nye kombinasjoner* (Schumpeter, 1934, Spilling, 2007). Slike nye kombinasjoner kan utføres på fem ulike måter:

- 1) Introduksjon av en ny vare eller en ny type kvalitet på en vare.
- 2) Introduksjon av en ny produksjonsmetode (trenger ikke være en ny oppfinnelse, men for eksempel en ny måte å distribuere et produkt kommersielt).
- 3) Åpning av et marked som er nytt for akkurat den bransjen (i aktørens eget land).
- 4) Erobring av en ny kilde med råmateriale eller halvfabrikerte produkter.
- 5) Utførelse av en ny organisasjon i en hvilken som helst industri (for eksempel å danne eller tre ut av en monopolsituasjon)

Nye kombinasjoner innebærer alltid bruk av produksjonsmidler på en ny og fordelaktig måte, og at eksisterende produksjonsmidler trekkes ut av de produksjonsprosesser de tidligere har vært engasjert i (Sandal, 2003: 32). Jeg velger, i tråd med Schumpeter, å kalle innføringen av en slik ny kombinasjon en *entreprenøriell handling*.

Schumpeters teori om entreprenøren kan sies å representere et paradigme i innovasjonsforskningen. Sandal (2003) påpeker at økonomene etter Schumpeter har måttet forholde seg til dette paradigmet. Selv om entreprenørskap og innovasjon er begreper som er blitt tolket på mange måter (for eksempel hevder Labrianidis (2004) at det ikke finnes noen generelt akseptert teori om entreprenørskap), er den ”unge” Schumpeters tanker fremdeles sentrale på feltet. Schumpeters perspektiv på utvikling ble imidlertid forandret da han ble eldre, og han vektla etter hvert de store foretakens rolle som primære drivkrefter i økonomisk utvikling. De to ulike perspektivene har ført til senere teorier om et entreprenørielt og et rutinisert regime, der det entreprenørielle representerer den unge, mens det rutiniserte representerer den eldre Schumpeters teorier. Disse regimene brukes i dag som grunnlag for å analysere hovedtendenser i økonomisk utvikling (Spilling, 2007).

Et entreprenørielt regime preges i følge Spilling (2007) av stor tilgang av nye entreprenører og foretak, og av at disse har en sentral rolle i utviklingen, i kontrast til et rutinisert regime som er dominert av store, eksisterende foretak. Jeg mener at reiselivsnæringen på Frøya og Smøla kan karakteriseres som nærmest *rene* entreprenørielle regimer, siden næringen er preget av mange nye og små aktører, og det ikke finnes særlig store og dominerende reiselivsbedrifter. Med et slikt utgangspunkt finner jeg Schumpeters teori om nye kombinasjoner fruktbar for å analysere innovasjonsprosesser i de to kommunene. Sandal (2003) har vist at den unge Schumpeters teorier (eller Schumpeter Mark 1) kan benyttes til å identifisere entreprenørielle handlinger (innovasjoner) også i dag, og jeg vil la Schumpeters nye kombinasjoner være verktøyet mitt når jeg forsøker å finne slike innovasjoner i reiselivsnæringen på Smøla og Frøya.

I Norge har studier av (og teorier om) innovasjonssystemer og klynger vært sentrale i tradisjonen etter Schumpeter. Jakobsen et al. (2001) poengterer imidlertid at slike teorier ikke nødvendigvis er fruktbare i analysen av næringsutvikling på små steder. Det pekes blant annet på at det på slike steder vil mangle såkalte støttende aktører (forskningsinstitusjoner og lignende) og at det vil være for få bedrifter til å skape en regional klynge. De henviser i stedet til Bærenholdt og Aarsæthers teori om mestringsstrategier som "*en mer adekvat tilnærming*" (Jakobsen et al., 2001, s. 16) til slike analyser. Dersom jeg skulle brukt teorier om innovasjonssystemer og klynger i arbeidet med masteroppgaven kunne det også vært nødvendig å studere flere koblinger mellom aktører i forskjellige næringer, noe som hadde blitt for omfattende. I min studie av reiselivsnæringen i Smøla og Frøya finner jeg det mest fruktbart å konsentrere meg om det mest sentrale i entreprenørskapslitteraturen, som i et entreprenørielt regime kan sies å være teorien om nye kombinasjoner (entreprenørielle handlinger) (Sandal, 2003).

2.6.2 Kollektivt entreprenørskap og samfunnsentreprenørskap

Entreprenørielle handlinger trenger imidlertid ikke å være en enkelt entreprenørs fortjeneste, og teorier om *kollektivt entreprenørskap* er blitt stadig mer utbredt i entreprenørskapsforskningen (Burruss og Cook, 2009). Begrepet kollektivt entreprenørskap er definert på forskjellige måter. Rusten og Bryson (2009) peker på at det i noen tilfeller refererer til kollektiv handling, og i andre tilfeller til kollektive mål. I en omfattende litteraturanalyse hevder Burruss og Cook (2009) at begrepsforvirringen er et problem: "*..effective communication is hindered by persistent*

variations in use of the term collective entrepreneurship without attempts to define the concept being addressed” (s. 26). De mener at kollektivt entreprenørskap må forstås som noe distinkt dersom begrepet skal ha mening, og peker blant annet på Mancur Olsons teorier om økonomisk utvikling og grupper. Cook og Plunkett (2006) diskuterer problemstillinger knyttet til teorier om entreprenørskap og samarbeid, og gjør et poeng av at de fleste teorier om samarbeid forutsetter at det er rasjonelt for enkeltaktørene å handle til beste for fellesskapet. De avviser denne koblingen, og siterer Olson (1965) på at ”..*rational, self-interested individuals will not act to achieve their common or group interests*” (Cook og Plunkett, 2006; 426). Kollektivt entreprenørskap defineres videre som “*jointly owned patron-controlled entities seeking rents at multiple levels exhibiting group innovation attributes, opportunity-seeking behaviour, and uncertainty-bearing characteristics.*” (Cook og Plunkett, 2006; 427) Et nøkkelpoeng er at alle de involverte har definerte incentiver for å samarbeide, og at alle bidrar med kapital som kan tapes dersom samarbeidet mislykkes.

Det er imidlertid verdt å peke på at Cook og Plunkett kommer fra USA, og at det norske bygdefellesskapet kan være en helt annen samarbeidskontekst enn amerikanske lokalsamfunn. Et begrep som brukes en del i Norge og Norden er *samfunnsentreprenørskap*. En samfunnsentreprenør, som gjerne blir brukt synonymt med begrepet *ildsjel* (www.nordlandsforskning.no) skiller seg fra en klassisk entreprenør ved å ha utvikling av lokalsamfunnet som mål (Johannisson, 1990). Samfunnsentreprenøren forsøker å utvikle lokalsamfunnet (eller enkelt næringer i et lokalsamfunn) ved blant annet å bygge ulike samarbeidsarenaer. Et nettverk av ulike samarbeidsformer skal bidra til et innovativt lokalsamfunn med flere samfunnsentreprenører.

Teoriene om både kollektivt entreprenørskap og samfunnsentreprenørskap viser at sosial kapital kan være viktig for å skape entreprenørielle handlinger, og begrepene henger dermed sammen med teoriene om nettverk som jeg nå skal presentere. Jeg mener også at både kollektivt entreprenørskap (slik Cook og Plunkett (2006) definerer det) og samfunnsentreprenørskap er fruktbare begrep (og verktøy) i sammenheng med innovasjons- og nettverksdimensjonene i teorien om mestringsstrategier. En vellykket mestringsstrategi er for eksempel kanskje noe i nærheten av et kollektivt entreprenørskap som gir mening for refleksive aktører?

2.7 Teorier om nettverk og sosial kapital

Begrepet *nettverk* har lenge vært sentralt i teorier om lokal og regional utvikling, særlig i den institusjonelle og evolusjonære tradisjonen (Pike, Rodriguez-Pose og Tomaney, 2006), og blir i slike teorier mest brukt om relasjonelle prosesser og institusjoner som ligger til grunn for eller forhindrer ønsket utvikling. Det går an å studere sosiale nettverk på flere måter. Jeg har et generelt aktørperspektiv i mitt masterprosjekt, og jeg finner det derfor mest fruktbart å komme inn på begreper som sosial kapital, bonding og bridging. Selv om begrepene har vært omstridte (Hadjimichalis (2006) har en god gjennomgang), er jeg på linje med blant andre Bærenholdt og Aarsæther (2002) når jeg mener at begrepene likevel kan være gode verktøy for å analysere prosesser i et lokalsamfunn.

Sosial kapital sees gjerne på som en av flere typer kapital. Bourdieu (1986) viser til at grupper i ulik grad preges av (og har tilgang på) forskjellige former som økonomisk, kulturell, symbolsk og sosial kapital. Begrepet ble særlig populært på nittitallet, med boka *Making Democracy Work* (Putnam, 1993) som et sentralt teoretisk arbeid. Sosial kapital er for Putnam (1993) et samlebegrep for begreper som tillit, normer og nettverk. Putnams grunnprinsipp er at et samfunn blir mer effektivt og ”bedre” dersom samfunnet har en stor grad av sosial kapital som bidrar til utføringen av koordinerte handlinger. Begrepet er siden forsøkt definert på mange måter. Lin hevder å være på linje med de fleste teoretikere på feltet ved å si at premisset bak sosial kapital er *”investering i sosiale relasjoner med forventet utbytte”* (oversatt fra Lin, 2001, s. 7). Pike, Rodriguez-Pose og Tomaney (2006, 92) presenterer Farris oppsummering som sentral:

“...social capital is complexly conceptualized as the network of associations, activities, or relations that bind people together as a community via certain norms and psychological capacities, notably trust, which are essential for civil society and productive of future collective action of goods, in the manner of other forms of capital.” (Farr, 2004; 8-9)

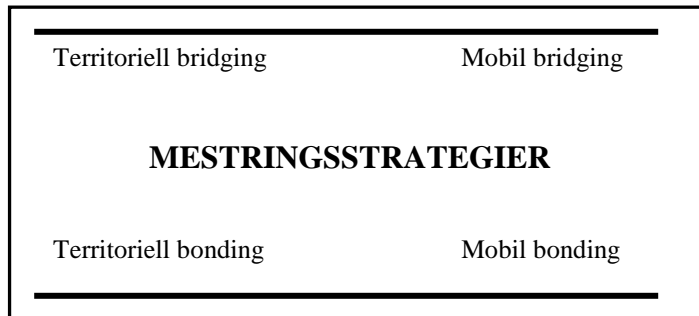
Sosial kapital blir altså gjerne sett på som relasjonelle nettverk som er bygd på normer og tillit, og som bidrar til å produsere andre former for kapital. Mange ser på sosial kapital som viktig for

særlig innovasjonsprosesser, men det blir ofte pekt på at en stor grad av sosial kapital ikke nødvendigvis er positivt, blant annet av Trigilia (2001), som hevder at sosiale nettverks påvirkning på økonomisk utvikling kan arte seg svært forskjellig. Sosial kapital konsentrert i svært tette, lokaliserte nettverk kan for eksempel føre til en lock-in-situasjon, der et samfunn blir ”avskjært” fra verden, og stengt inne med egne tradisjoner, uten impulser utenfra som kunne ha ført til innovasjoner.

Flere teoretikere peker på at det er viktig at ulike typer sosial kapital er til stede i et samfunn. Woolcock hevder for eksempel at positiv utvikling oppnås ved at *”both embedded and autonomous social relations prevail at both (micro and macro) levels.”* (Woolcock, 1998; 186). Putnam (1993) understreker at det finnes forskjellige typer relasjoner. *Bonding* forekommer innenfor en gruppe, mens *bridging* er grensesprengende sosiale prosesser, der medlemmer i en gruppe knyttes til medlemmer i en annen gruppe, for å få adgang til den nye gruppen, for å søke støtte eller for å få informasjon (Larsen et al., 2004). *Bridging* kan knyttes til Granovetters (1973) *weak ties*, og kan blant annet fungere som grunnlag for rent økonomiske samarbeidsstrategier. *Bonding* og *bridging* passer til Woolcocks (1998) relasjoner basert på tilknytning og selvstendighet. Både *bonding* og *bridging* må altså være til stede for at en positiv lokal utvikling skal forekomme. Bærenholdt og Aarsæther peker på at begge prosessene er viktig for vellykkede mestringsstrategier: *”So the solution – as captured by our understanding of coping strategy – will be to strike a balance between relations (re)producing trust and integration, and relations that are open-ended and potentially innovative, but also disruptive.”* (Bærenholdt og Aarsæther, 2002, s. 160) Det er også viktig for dem at sentrale og lokale myndigheter spiller en viktig rolle for slike prosesser, særlig i nordiske land, der kommunen ofte er sentral i utviklingsprosesser. Her er de på linje med Woolcock (1998), som understreker viktigheten av *state-society*-relasjoner.

Det er uenighet om definisjonene av begrepene *bonding* og *bridging*. Bærenholdt og Aarsæther (2002) hevder at begrepene ikke utgjør klare kategorier, og at det er vanskelig å identifisere om en sosial kobling er et eksempel på en *bonding* eller en *bridging*. De problematiserer også begrepet med tanke på geografisk kontekst, og innfører fire idealtyper av prosesser; mobil og territoriell (utenfor og innenfor (lokal-)samfunnet) *bonding* og *bridging*. I følge Bærenholdt og

Aarsæther (2002) kan alle handlinger som utføres i mestringsstrategier, og som gjør bruk av eller danner sosial kapital, plasseres i et kontinuum mellom disse idealtypene:

Figur 2.2: Mestringsstrategier, bonding og bridging. Oversatt fra Bærenholdt og Aarsæther (2002, s. 162).

Samtidig peker de på at det er viktig med alle de forskjellige typene prosesser for å oppnå ønsket utvikling. Når jeg forsøker å analysere reiselivsaktørens ulike former for samarbeid, bruker jeg disse fire idealtypene samt Woolcocks (1998) tanker om relasjoner mellom myndigheter og sivilsamfunn. Jeg tar utgangspunkt i at det er viktig med gode nettverk 1) både innad i og på tvers av grupper/næringer (bonding og bridging), 2) både innenfor og på tvers av territoriegrensene og 3) mellom myndigheter og samfunn. Bærenholdt et al. (2004) understreker at uformelle nettverk mellom reiselivsaktører er særlig viktige når det gjelder å forstå dynamikken i å produsere en turistopplevelse, og identifiseringen av slike nettverk, og å finne ut hvordan disse nettverkene fungerer, er sentralt i denne oppgaven.

2.8 Diskusjon rundt den teoretiske tilnærmingen

I mitt masterprosjekt har jeg valgt å legge vekt på å bruke teoritilnæringer som *verktøy*, i større grad enn som bakteppe for oppgaven. Jeg har presentert ulike konsepter knyttet til sted, innovasjon og nettverk som jeg mener er av de mest grunnleggende og sentrale på de ulike feltene, og som vil være fruktbare som byggesteiner for min mer helhetlige analyse. Begreper som *sense of place*, *entreprenørielle handlinger*, *nye kombinasjoner*, *kollektivt entreprenørskap*, *samfunnsentreprenørskap*, *sosial kapital*, *bonding og bridging* har vært viktige for å avdekke funn knyttet til reiselivsnæringen i Smøla og Frøya.

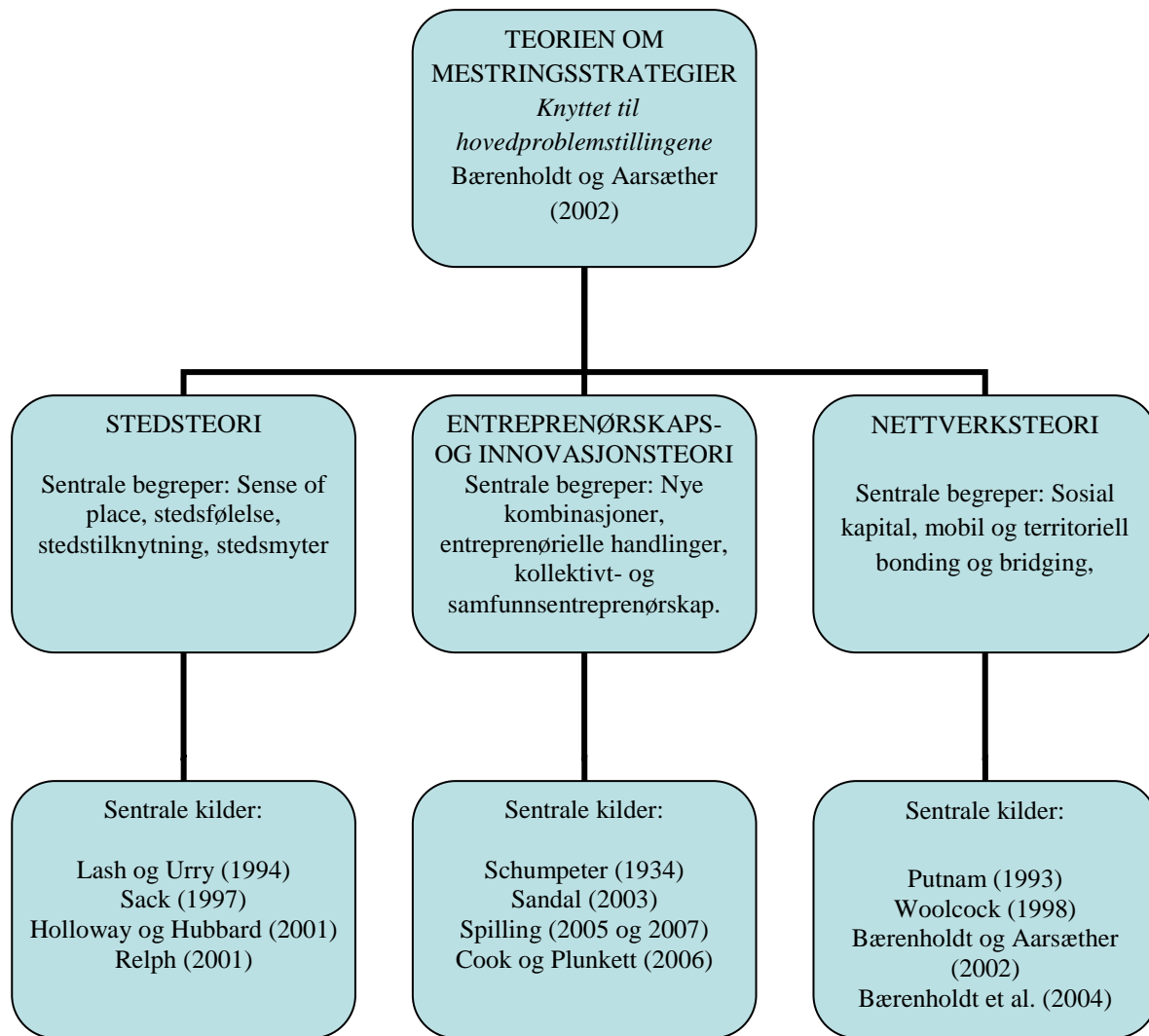
Teorien om mestringsstrategier er utformet spesielt for å analysere utviklingsprosesser i små, perifere nordiske kommuner, og jeg mener at den er et relevant teoretisk rammeverk for å analysere prosesser i reiselivsnæringen i Smøla og Frøya. Teorien er omfattende, og gjennom en kombinasjon av forskjellige fagfelt åpner den for mange spennende funn. Det har likevel vært viktig å bruke andre teorier i arbeidet med oppgaven, både for å få en grundigere forståelse av det jeg har studert, og særlig for å få mer konkrete verktøy til bruk i analysen. Teoriene om sted, innovasjon og nettverk har gitt meg viktige verktøy som jeg har brukt til å identifisere ulike prosesser både i den generelle analysen av reiselivsnæringen og i den mer spesielle analysen av vindkraftutbyggingens påvirkning på reiselivsnæringen, mens jeg i stor grad har brukt teorien om mestringsstrategier for å sammenkoble funnene. Dimensjonene i teorien om mestringsstrategier har mye til felles med de tre teorisøylene i oppgaven min (særlig nettverksdimensjonen), og jeg mener at det dermed ikke blir feil å bruke denne teorien for å sammenfatte funnene knyttet til ulike teorier om sted, innovasjon og nettverk.

Mange av begrepene jeg bruker i denne oppgaven er også viktige i en del andre teoretiske tilnærminger knyttet til lokal og regional utvikling, blant annet i teorier om innovasjonssystemer, innovative miljøer og produksjonsverdener (for eksempel Storper, 1997 og Crevoisier, 2004). Min case i arbeidet med masteroppgaven er to små, norske kommuner. Flere av de alternative teoriene passer bedre i analyser av større steder eller regioner. Jeg forsøker også å analysere utviklingsprosesser over tid, og teorien om mestringsstrategier har et implisitt tidsperspektiv (en strategi utføres over tid). Jeg mener dermed at teorien om mestringsstrategier er bedre egnet til analysen av reiselivsnæringen i Smøla og Frøya.

Den samlede teoretiske tilnærmingen i denne masteroppgaven er nokså bred, og noen vil kanskje hevde at det kunne vært mer fruktbart med et litt snevrere og dypere rammeverk. Mitt hovedfokus i arbeidet med denne oppgaven er imidlertid å identifisere *flest mulig* konsekvenser av vindkraftutbyggingen, og dermed har det vært nødvendig med forskjellige typer innfallsvinkler og nøkkelbegreper. Jeg mener likevel at jeg med bruk av teorien om mestringsstrategier kan få samlet mange enkeltfunn til relevante konklusjoner.

2.9 Teoretisk oppsummering

Min samlede teoretiske tilnærming består altså av tre teorisøylor; teorier om *sted*, *innovasjoner* og *nettverk*, som jeg vil bruke for å avdekke funn knyttet til reiselivsnæringen i Smøla og Frøya, og spesielt da vindkraftutbyggingens påvirkning på reiselivsnæringen i Smøla. Teorien om mestringsstrategier fungerer som en overbygning for å lettere kunne analysere sammenhengen mellom funnene. Jeg bruker teorier fra både sosiologi og økonomi, men jeg mener at jeg likevel befinner meg på geografisk grunn i prosjektet, både gjennom bruk av sted som et sentralt begrep og gjennom en sammenligning mellom to geografiske territorier. Den samlede teoretiske tilnærmingen fremstilles under (figur 2.3).

Figur 2.3: Samlet teoretisk tilnærming

3 METODE

I dette kapittelet kommer jeg nærmere inn på metodebruken i arbeidet med masteroppgaven, og begrunner de metodiske valgene jeg har tatt. Jeg vil først gjøre rede for viktige valg knyttet til hvilke typer data jeg har vært ute etter, før jeg går nærmere inn på de praktiske sidene ved masterprosjektet. Her drøfter jeg gjennomføringen av feltarbeidet og det påfølgende etterarbeidet. Avslutningsvis presenterer jeg – og reflekterer over - utvalget av informanter.

3.1 Valg av metode

En samfunnsvitenskapelig forsker står alltid overfor en rekke metodevalg knyttet til utførelsen av et forskningsarbeid. Hovedskillet går gjerne mellom kvalitative og kvantitative metoder. For å kunne belyse ulike sider ved sosiale fenomener er det gjerne nødvendig med både kvalitativt og kvantitativt orientert forskning (Aase og Fossaskåret, 2007). Kvalitative metoder brukes til å forstå og tolke strukturer og prosesser som måles og generaliseres gjennom bruk av kvantitative metoder (Winchester, 2005). Forskningsfeltet reiseliv og vindkraft preges av en kvantitativ tilnærming, særlig gjennom målinger av turistenes holdninger. Problemstillingene i mitt masterprosjekt er koblet til nokså abstrakte begreper som *stedfølelse* og *nettverk*, og jeg har forsøkt å få en *dypere forståelse* av prosesser knyttet til reiseliv og vindkraft. Det har dermed vært naturlig med en kvalitativ orientering, med intervju gjennom feltarbeid som hovedmetode. Jeg har likevel også forholdt meg til kvantitativt materiale, for eksempel i form av statistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) og tallmateriale fra forskjellige reiselivsbedrifter. En slik prosess, der forskeren forholder seg til forskjellige typer data, kalles gjerne en *datatriangulering* (Denzin, 1989). I mitt masterprosjekt består primærdataene av samtaleutskifter basert på intervjuer med reiselivsaktører og andre nøkkelinformanter, og sekundærdataene av tallmateriale fra ulike kilder i tillegg til forskjellige studier, rapporter, avisartikler og internettsider. I tillegg har jeg hele tiden forholdt meg til aktuell geografisk, sosiologisk og økonomisk teori, i det Wadel (1991, 129) beskriver som en *”runddans mellom teori, metode og data”*.

Winchester (2005) viser til tre hovedtyper av kvalitative metoder; *mundlig* (hovedsakelig intervju), *tekstlig* (forskjellige typer analyse av tekst) og *observasjon* (deltakende eller ikke-

deltakende). Jeg har forsøkt å analysere mange forskjellige prosesser og strukturer knyttet til vindkraftutbyggingens implikasjoner for reiselivsnæringen, og har valgt å bruke *dybdeintervjuer* med reiselivsaktører som hovedmetode. Samtidig er det et innslag av både tekstanalyse (av brosjyrer og internettsider) og observasjon (gjennom feltarbeidet) i oppgaven. Det er selvfølgelig umulig å skaffe data fra alle potensielt interessante kilder i arbeidet med en slik oppgave, og jeg valgte derfor å finne det geografiske området som kunne være mest interessant, for deretter å utføre et feltarbeid der.

Min hovedproblemstilling tar utgangspunkt i Smøla kommune, som er den største (målt i kraftproduksjon) vindkraftkommunen i Norge. For lettere å kunne forstå hvilke prosesser som blir påvirket av vindkraft, valgte jeg imidlertid i tillegg å studere reiselivsnæringen i Frøya kommune. I Frøya er en planlagt vindkraftutbygging foreløpig blitt lagt på is på grunn av lokal motstand og hensyn til fuglelivet. Ved å sammenligne de to kommunene, som på mange måter er nokså like (jf. kapittel 4), har jeg blant annet kunnet peke på forskjeller som kan ha bakgrunn i vindkraftutbyggingen. En slik sammenligning er særlig viktig for å identifisere ytre påvirkning på reiselivsnæringen, som for eksempel konsekvenser av den internasjonale økonomiske krisen etter 2008.

Gjennom valget om å studere Frøya sto jeg ovenfor et nytt valg. Frøya kommune er geografisk ”delt i to” mellom hovedøya (medregnet øyer som er tilknyttet hovedøya med bruer) og ”Øyrekka”. Det er ferge- og båtforbindelse fra hovedøya til de små øysamfunnene i Øyrekka. Siden hovedfokuset mitt er vindkraftutbygging (den planlagte vindparken i Frøya skulle vært bygd på hovedøya), og siden informantutvalget ikke kunne bli så stort, valgte jeg å ikke intervju reiselivsaktører fra Øyrekka. Dette valget betyr helt klart at jeg ikke har kunnet få en full oversikt over reiselivsnæringen i kommunen, og kan også føre til at jeg mangler enkelte viktige perspektiver. Reiselivsaktørenes (på hovedøya) forhold til aktører i nabokommunen Hitra representerer noe av den samme utfordringen. Hitra og Frøya er nært knyttet sammen, og utgjør på mange måter en egen region (blant annet gjenspeilet i felles destinasjonsselskap og lokalavis). Jeg har imidlertid vært nødt til å snevre inn informantutvalget, og vurdert hovedøya i Frøya til å være et godt sammenligningsgrunnlag for Smøla. Det har likevel vært viktig å få kunnskap om både Øyrekka og Hitra gjennom intervjuene. Et par av informantene hadde for eksempel

virkeområde i begge kommunene. Jeg snakket også en god del om Øyrekka med informantene, og hadde i tillegg et lite besøk på Mausundvær der jeg fikk en feltsamtale med en aktør.

3.2 Feltarbeidet

Bilde 1: Vinter og feltarbeid i Frøya.

Feltarbeidet ble utført i uke 8 (Frøya) og uke 9 (Smøla) vinteren 2010. Jeg valgte å tilbringe en uke i hver av kommunene, siden det tar lang tid å reise mellom Smøla og Frøya. Selv om de kan beskrives som nabokommuner, er den korteste kjøreavstanden mellom kommunesentrene (i vinterhalvåret) rundt 25 mil pluss to fergereiser (ruteplanlegger.naf.no). På forhånd hadde jeg studert nettsidene til forskjellige foretak, og deretter laget en liste over hvem jeg ville ta kontakt med. I de siste to ukene før jeg dro tok jeg kontakt med de fleste interessante aktørene for å avtale intervju. Planen var å avtale 7-8 intervjuer i hver kommune på forhånd, for deretter å benytte meg av den såkalte snøballmetoden (at informantene gir tilgang til nye, interessante informanter) når jeg kom til stedene. Til sammen så jeg for meg rundt 20 intervjuer, med en liten overvekt av intervjuer med informanter fra Smøla, siden Smøla er fokusområdet for den viktigste problemstillingen. Jeg hadde ikke tidsmessige og økonomiske rammer som rommet intervju med

alle interessante informanter, så utvalget ble basert på en målrettet vurdering av de ulike aktørenes relevans for masteroppgaven. Siden jeg har forsøkt å studere hele den lokale reiselivsnæringen (og ikke bare spesielle deler av den, som fisketurismebedrifter), prioriterte jeg et utvalg av reiselivsbedrifter som representerte et bredt spekter av både type virksomhet og størrelse. Det var imidlertid viktig å inkludere de største bedriftene i utvalget, siden jeg antok at disse bedriftene på flere måter er viktige for reiselivsnæringen. I tillegg ønsket jeg å få intervjuer med de mest sentrale aktørene utenom selve reiselivsbedriftene (som ordfører og destinasjonsselskap). Utvalget er nærmere presentert i kapittel 3.7.

De fleste av aktørene jeg tok kontakt med på forhånd var positive til intervju, særlig i Smøla. Det viste seg å være litt vanskeligere å få intervju med aktørene i Frøya, og jeg hadde ikke mer enn to avtalte intervjuer da jeg kom til kommunen. Snøballmetoden viste seg imidlertid å fungere, samtidig som noen av aktørene som på forhånd ikke visste om de kunne stille, var positive da jeg ringte tilbake og sa at jeg hadde ankommet Frøya. De fleste intervjuene i Smøla ble avtalt før jeg kom dit, og aktørene der virket generelt mer positivt innstilt til intervju enn i nabokommunen. Frafallet (antall informanter jeg kontaktet, men som ikke stilte til intervju) var på null i Smøla, og tre i Frøya. Hva denne forskjellen skyldes er vanskelig å spekulere i, og den kan være tilfeldig. Forskjellen kan likevel kanskje ha en sammenheng med at jeg gjennom feltarbeidet fant at begrepet *vindkraft* virket å være mer positivt ladet (og aktuelt) i Smøla enn i Frøya, og at flere var interessert i problemstillingen der.

Av praktiske og økonomiske årsaker hadde jeg ikke tilgang til bil i Frøya. Mange av intervjuene foregikk hjemme hos, eller på kontoret til, aktørene, og krevde derfor transport. Jeg måtte dermed basere meg på kollektivtransport og taxi. I og med at bussene gikk nokså sjeldent, måtte intervjuologistikken planlegges nøye. Jeg fikk likevel intervjuet de fleste av dem jeg så på som nøkkelinformanter. I Smøla hadde jeg bil, og var dermed mer fleksibel. Jeg prioriterte å ha bil i Smøla fremfor Frøya, fordi avstandene mellom aktørene der var større, og fordi jeg planla å intervju flere der enn i Frøya. I Frøya ble også mange av intervjuene foretatt i kommunesenteret Sistranda, der jeg bodde under feltarbeidet.

Resultatet etter feltarbeidet var 19 gjennomførte intervjuer av varierende lengde (et gjennomsnitt

på rundt 45 minutter), hvorav 11 i Smøla og 8 i Frøya. I tillegg hadde jeg flere feltsamtaler begge steder. Etter feltarbeidet har jeg gjennomført tre telefonintervjuer (med to informanter fra Smøla og en fra Frøya), slik at jeg samlet har 22 intervjuer pluss feltsamtaler (samt en del svar på spørsmål via epost).

3.3 Det kvalitative intervjuet

Jeg hadde på forhånd bestemt meg for å bruke *semistrukturerte intervjuer* i feltarbeidet. Det finnes tre hovedformer for intervju (Dunn, 2005). Det *strukturerte intervjuet* har strenge rammer og minner om en kvantitativ undersøkelse, mens det *ustrukturerte intervjuet* har form som en samtale. Semistrukturerte intervjuer representerer en middelvei, og inneholder føringer på hvordan intervjuet skal foregå, samtidig som intervjuet er fleksibelt og oppmuntrer informanten til å bruke egne ord og komme inn på temaer og innfallsvinkler som hun selv mener er viktige. Denne formen for intervju passer godt til problemstillingene mine. Det har vært viktig å la informantene bruke egne ord og forklare prosesser på sin måte, noe som også har bidratt til at jeg har fått nyttig informasjon som ikke var knyttet direkte til spørsmålene mine. Samtidig har det vært vesentlig for analysen at jeg har kunnet sammenligne svar og at jeg har brukt de samme begrepene og hovedtemaene i alle intervjuene.

Intervjuguiden er et viktig verktøy ved bruk av semistrukturerte intervjuer. En intervjuguide er bygd opp med forskjellige temaer og spørsmål knyttet til problemstillingen, med en viss frihet knyttet til rekkefølge på temaer. Ofte droppes spørsmål som ikke virker relevante, eller nye legges til på grunnlag av informasjonen underveis. Spørsmålsrekkefølgen kan også endres dersom flyten i samtalen tilsier at det er hensiktsmessig. I mitt feltarbeid brukte jeg fire forskjellige intervjuguides, ettersom jeg hadde delt opp informantene i fire hovedkategorier. Det hadde fungert dårlig å bruke samme intervjuguide i alle intervjuene, siden flere av spørsmålene var rettet mot en spesiell type aktører. To av guidene var rettet mot aktører innenfor reiselivsnæringen (en for hver av kommunene), og de to andre var rettet mot kommunerepresentanter og næringsforeninger (en for hver av kommunene). To av intervjuguidene er vedlagt, en rettet mot reiselivsaktører og en mot kommunen.

3.4 Gjennomføring av intervjuene

Av intervjuene under feltarbeidet, fant alle unntatt tre sted på arbeidsplassen til den aktuelle informanten. To av intervjuene ble foretatt hjemme hos den jeg intervjuet, og ett fant sted på mitt oppholdssted under feltarbeidet. Det virket som om informantene var positive til at jeg kom til dem, og det kan ha ført til større trygghet for dem i intervjusituasjonen. En slik trygghet kan være vesentlig for å få fram relevante meninger og gi god innsikt (Dunn, 2005). Ved at intervjuene foregikk på arbeidsplassen fikk jeg også se, og ikke bare snakke om, stedene, noe som kan være en fordel i analysen. Arbeidet med oppgaven fikk dermed et innslag av observasjon som metode.

Jeg forsøkte videre å bygge tillit ved å bruke en *pyramidestruktur* (som beskrevet hos Dunn, 2005) på intervjuet. I starten av intervjuet begynte jeg med uproblematiske spørsmål om stedet og informanten som var lette å svare på, før jeg gradvis kom inn på mer kompliserte temaer. Aller først ga jeg informasjon om masterprosjektet, bruk av intervjuet, sitatsjekk og anonymisering, og alle informantene var positive og godtok vilkårene (muntlig, ikke skriftlig). Jeg hadde også gitt slik informasjon på forhånd, enten muntlig på telefon eller via epost. I tillegg spurte jeg om det var greit å bruke lydopptaker. Bruk av lydopptaker kan ha en negativ virkning på intervjusituasjonen ved at informanten blir mer tilbakeholden og utilpass (Dunn, 2005), og jeg erfarte at to av informantene svarte nei på spørsmålet. I disse tilfellene benyttet jeg meg av notatskriving, noe som gjorde at samtalene ble litt mer oppstykket og at jeg ikke fikk med meg alt informantene sa. Fordelene med å bruke lydopptaker er blant annet at forskeren får tilgang til alt informanten har sagt, at forskeren kan organisere intervjuet på en bedre måte og at samtalen foregår mer avslappet. De fleste av informantene syntes det var greit med bruk av lydopptaker, og det virket som om de i stor grad ikke lot seg forstyrre av at jeg tok opp det de sa.

Intervjuene ble utført i februar og mars, altså utenfor sesong for de fleste av reiselivsbedriftene. En fordel med tidspunktet kan være at informantene generelt hadde god tid og dermed kunne komme med mye informasjon om de ulike temaene, og det kan også tenkes at de var mer avslappet i intervjusituasjonen enn hvis de hadde hatt turister gående rundt seg. Det kunne likevel vært interessant å utføre feltarbeidet i sommersesongen. Da kunne jeg fått flere elementer av observasjon i feltarbeidet, og det hadde også vært interessant med noen kommentarer fra

turistene. I etterkant av feltarbeidet har jeg fulgt opp enkelte av informantene via telefon eller epost, for å få presiseringer av uttalelser, eller for å få tilleggsinformasjon om interessante temaer. Jeg har dermed også fått vite litt om utviklingen gjennom 2010.

Jeg hadde på forhånd avtalt en antatt intervjuvarighet med informantene. Intervjuguiden var lagt opp med tanke på at intervjuene skulle vare en snau time, og de fleste intervjuene varte mellom 45 minutter og en time, i tråd med det jeg hadde sagt til informantene på forhånd. Noen av informantene hadde dårlig tid, og jeg avtalte og gjennomførte da litt kortere intervjuer. Denne forkortelsen kan bety at interessante temaer i enkelte tilfeller ikke ble belyst på en god nok måte. Jeg forsøkte imidlertid i disse tilfellene å komme raskere inn på de viktigste temaene. En del av informantene hadde på den andre siden veldig god tid og mye på hjertet, noe som førte til at enkelte av intervjuene varte i opp mot to timer. Noe av den ekstra lengden ble fylt med digresjoner, men førte også til at jeg kunne komme litt dypere på interessante temaer.

3.5 Produksjon av data

Aase og Fossåskaret (2007) gjør et poeng av at forskere som bruker kvalitative metoder ikke bare *samlar inn*, men også *produserer* data. De refererer til Wadel (1991), som hevder at data er *begrepsfestet observasjon*. Gjennom feltarbeidet mitt har jeg ikke bare avdekket data; datamaterialet er også skapt i fortolkningsprosessen i etterkant. Aase og Fossåskaret (2007) fremhever videre at *begreper* og *kategorier* er sentrale redskaper i den kvalitativt orienterte forskningstradisjonen, og at en hendelse kun kan være forståelig med bruk av begreper. I analysearbeidet har jeg tolket informantenes begreper og knyttet disse uttalelsene til egne begreper. For å bedre kunne forstå prosesser i reiselivsnæringen i Smøla og Frøya, har jeg blant annet brukt begreper fra faglitteratur. I arbeidet med begreper og meningsinnhold har jeg kategorisert uttalelsene, og dermed dekontekstualisert og rekontekstualisert det informantene har sagt. Rekontekstualiseringen har skjedd innenfor mitt teoretiske rammeverk.

Rent praktisk har arbeidet foregått ved at jeg først har benyttet meg av lydopptak (i noen tilfeller notater) under intervjuet, og deretter transkribert og kategorisert de forskjellige uttalelsene ved hjelp av dataprogrammer. Transkriberingen fra tale til tekst ble utført ved hjelp av programmet

VoiceWalker; et lite program som gjør det mulig å hele tiden hoppe litt tilbake i taleopptaket, slik at skrivingen kan foregå kontinuerlig. Bruken av *VoiceWalker* gjorde at jeg sparte litt tid på noe som uansett ble en svært tidkrevende prosess. Selv om det tar tid å omforme tale til tekst (og å skrive tilhørende loggkommentarer), er det en viktig del av arbeidet med masteroppgaven. En slik transkribering sikrer at informantene blir korrekt gjengitt, og gir også et godt grunnlag for videre kategorisering og analyse.

Videre har jeg laget kategorier med bakgrunn i begreper knyttet til tema, problemstilling og faglitteratur, og brukt tid på å plassere sitater i kategorier på en måte som kan bidra til å skape ny kunnskap. Jeg har benyttet meg av rundt 20 ”brede” kategorier (eksempler på slike kategorier er ”vindkraft – natur” og ”natur – stedfølelse”), og noen snevrere underkategorier (som for eksempel ”utvidelse av vindpark – påvirkning på reiselivsbedrift”). Mange av sitatene er blitt plassert i flere kategorier. I kategoriseringsarbeidet har jeg brukt et *CAQDAS* (Computer Assisted Qualitative Data Analysis Software)-program kalt *WeftQDA*. Programmet gjør det enkelt å lage kategorier, og søkefunksjonene er gode. Van Hoven (2003) anbefaler bruk av slike *CAQDAS*-programmer blant annet fordi de hjelper forskeren til å organisere og analysere data på en effektiv og grundig måte, men advarer samtidig mot at analysen kan bli for mekanistisk og at programmene kan gjøre at forskeren får for stor distanse til dataene.

Denne kategoriseringen av uttalelser har vært et grunnlag for rekontekstualiseringen gjennom analyse- og tolkningsarbeidet. I kapittel 5 og 6 har jeg lagt vekt på å presentere og tolke de uttalelsene og aspektene som jeg mener er interessante ut fra problemstillinger og teoretisk rammeverk. Bruk av sammenlignende matriser har vært viktige i dette arbeidet.

3.6 Validitet og reliabilitet

Validitet og *reliabilitet* er viktige begreper i forskningssammenheng. Validitet er i følge Silverman (2010) et annet ord for sannhet, og refererer til hvorvidt studien representerer det aktuelle sosiale fenomenet på en riktig måte. Hensynet til validitet er hovedårsaken til at jeg bestemte meg for å sammenligne reiselivsnæringen i de to kommunene i stedet for å bare studere næringen i Smøla. Silverman (2010) skriver at en slik sammenligningsmetode kan styrke

validiteten til en studie. Ved å studere samme type aktører på to ulike steder har jeg blant annet lettere kunnet finne ut hvilke prosesser og handlinger som faktisk har sammenheng med vindkraftutbyggingen, og hva som kan ha skjedd uavhengig av utbyggingen. At jeg benytter meg av datatriangulering kan også styrke validiteten (Silverman, 2010). En utfordring knyttet til validiteten i min studie er at de økonomiske og tidsmessige rammene gjorde at jeg ikke hadde mulighet til å intervju alle aktørene som kunne være interessante. Jeg har dermed helt sikkert gått glipp av informasjon som kunne vært knyttet til problemstillingene. Svaret på utfordringen har vært å lage et godt og strategisk utvalg av informanter, der jeg har forsøkt å inkludere viktige, men også ulike typer, aktører. Validitet er også knyttet til teoribruk og operasjonalisering av teoretiske begreper og kategorier. Jeg har forsøkt å bruke teorier som tidligere er blitt brukt i lignende studier, og nøkkelbegrepene ble forstått og godtatt av informantene.

Reliabilitet refererer til hvor god metodebruken har vært, om det finnes feilkilder og om studien kunne vært gjentatt med samme resultat av andre forskere (Silverman, 2010). Mangler knyttet til reliabilitet kan for eksempel være at forskeren legger ord i munnen på informanten, at begreper og kategorier brukes på ulike måter i de forskjellige intervjuene eller at forskeren feilsiterer informanten. Jeg har lagt vekt på å være mest mulig nøytral under intervjuene, på å bruke samme typer begreper og kategorier (og forklart disse på lik måte) i de ulike intervjuene og på å være nøyaktig i etterarbeidet. En forsker vil imidlertid uansett være preget av forhåndskunnskap og fordommer. I mitt tilfelle kan det være en utfordring at jeg på generell basis er positiv til vindkraft, og at jeg anerkjenner betydningen i kampen mot global oppvarming og avhengighet av ikkefornybare energikilder. Denne holdningen kan tenkes å ha preget spørsmål og tolkninger, men kan samtidig ha hatt motsatt effekt. En av informantene beklaget for eksempel etter intervjuet at han hadde ødelagt forskningsprosjektet mitt gjennom å være for positiv til vindkraft. Jeg har forsøkt å være oppmerksom på begge disse ”grøftene” når jeg har tolket informasjon. En annen utfordring er at rollen min som masterstudent på forskningsoppdrag kan ha ført til at enkelte av informantene har svart ut fra hva de trodde jeg ville høre.

Det kan også være verdt å nevne min status som utflyttet nordmøring med koblinger til Smøla. Min farmor er opprinnelig fra Smøla, og jeg kjente relativt godt til kommunen fra før. Jeg hadde imidlertid ikke møtt noen av informantene tidligere. Samtidig har jeg også bodd i Sør-Trøndelag,

og hadde en del bakgrunnskunnskaper om Frøya. Det er dermed min mening at kontekstforskjellen mellom intervjuer i de to kommunene for min del ikke var betydelig. Min erfaring er at koblingene til - og kunnskapene om – både Smøla og Frøya gjorde at forholdet mellom forsker og informant ble litt tryggere. Jeg var også bevisst på å tillate enkelte digresjoner knyttet til felles interessefelt (særlig fotballprat), noe som i flere tilfeller førte til god stemning og til at informanten kan ha følt seg mer komfortabel i intervjusituasjonen. Det var generelt en god tone i alle intervjuene, og det virket i stor grad som informantene hadde tillit til meg og at de sa det de mente (kanskje til og med litt mer enn jeg trengte å høre i enkelte tilfeller). Informantene virket også stort sett interessert i temaet (særlig i Smøla), noe som kanskje kan illustreres ved at ingen under intervjuet spurte om jeg snart var ferdig. Jeg mener derfor at jeg kan stole på at informantene mine har prioritert å svare meg skikkelig.

Kategoriseringen av intervjuuttalelsene innebærer en rekontekstualisering av det opprinnelige meningsinnholdet. Gjennom bruk av kategorier som ”natur-stedfølelse” har jeg brukt mitt teoretiske rammeverk for å lage et grunnlag for analyse og tolkning. Begrepene er i stor grad abstrakte, og kategoriseringen er subjektiv. Det er dermed en implisitt fare for at uttalelsene er feilkategorisert med tanke på opprinnelig meningsinnhold. Jeg har derfor lagt vekt på å være grundig i kategoriseringsarbeidet.

En god beskrivelse og dokumentasjon av prosedyrene er kanskje det viktigste når reliabiliteten av en studie skal evalueres, og jeg har derfor forsøkt å gjøre rede for hvordan jeg har gått fram i de forskjellige fasene av arbeidet med oppgaven.

3.7 Utvalg av informanter

For å kunne svare på problemstillingene mine har det vært nødvendig å skape et helhetlig bilde av reiselivsnæringen i de to kommunene. Jeg prioriterte derfor å ta kontakt med *forskjellige* typer aktører, noe som blant annet gjør at jeg mangler intervjuer med en god del aktører som driver med rorbuutleie (som er den mest utbredte formen for reiselivsbedrift) i de to kommunene. I Frøya hadde jeg (jf. kapittel 3.2) problemer med å få intervjuer med en del av dem jeg så på som nøkkelinformanter, men jeg mener likevel at jeg fikk god oversikt over reiselivsnæringen generelt

og forholdet til vindkraft spesielt. Jeg fikk for eksempel ikke intervju med ordføreren i Frøya, men to av informantene har vært sentrale lokalpolitikere, og de skaffet meg dermed innblikk i kommunens rolle i reiselivsnæringen. I Smøla fikk jeg intervjuer med alle av aktørene jeg på forhånd så på som nøkkelinformanter. Informantene er presentert kort i tabellene nedenfor, og alle er anonymisert og inndelt i grove kategorier. Enkelte av bedriftene kunne vært med i flere kategorier, som for eksempel både aktivitets- og overnattingskategorien. Oppstartsåret er ikke tatt med, av hensyn til bedriftenes anonymitet, men er kategorisert ut fra oppstart før eller etter 2001, som er året da utbyggingen av Smøla vindpark startet

Tabell 3.1: Oversikt over informanter

INFORMANTER FRA SMØLA		INFORMANTER FRA FRØYA	
Reiselivsbedrifter	Oppstart	Reiselivsbedrift	Oppstart
Fisketurismebedrift A	Før 2001	Fisketurismebedrift A	Før 2001
Fisketurismebedrift B	Før 2001	Fisketurismebedrift B	Før 2001
Overnattingsbedrift A	Før 2001	Fisketurismebedrift C	Etter 2001
Overnattingsbedrift B	Etter 2001	Overnattingsbedrift A	Etter 2001
Overnattingsbedrift C	Etter 2001	Overnattingsbedrift B	Etter 2001
Aktivitetsbedrift A	Etter 2001	Aktivitetsbedrift A	Etter 2001
Aktivitetsbedrift B	Etter 2001	Andre aktører	
Aktivitetsbedrift C	Etter 2001	Destinasjonsselskap	
Musikkfestival	Etter 2001	Kommunalt foretak	
Aktivitetssenter	Etter 2001	Journalist	
Andre aktører			
Destinasjonsselskap			
Ordfører			
Næringscenter			

3.8 Feltsamtaler

I tillegg til intervjuene med disse aktørene hadde jeg også noen feltsamtaler, hvorav enkelte er såpass relevante at de er verdt å nevne her. I Frøya hadde jeg en halvtimelang samtale med en fastboende på Mausundvær (et fiskevær ytterst i havgapet), som ga meg verdifull informasjon om

reiselivet og den generelle stemningen i Øyrekka. I tillegg fikk jeg et par samtaler med noen ungdommer der jeg fikk vite litt om hvordan ungdommen opplever å bo i kommunen. I Smøla oppsøkte jeg lokale matvarebutikker for å få små intervjuer med de ansatte, noe som gjorde at jeg fikk et litt annerledes innblikk i hva turismen betyr for Smøla, hvem turistene er og hva turistene sier om stedet.

4 SMØLA OG FRØYA

I dette kapittelet presenterer jeg relevante opplysninger om de to kommunene jeg har valgt å studere. Etter å ha gått gjennom geografiske fakta, historikk og nåværende befolknings- og nærings sammensetning for hver av kommunene, kommer jeg til å forsøke å sammenligne dem. Det er viktig i en slik komparativ case-studie at både forsker og leser er klar over hva som er likt og hva som er forskjellig for de to studieområdene.

4.1 Smøla

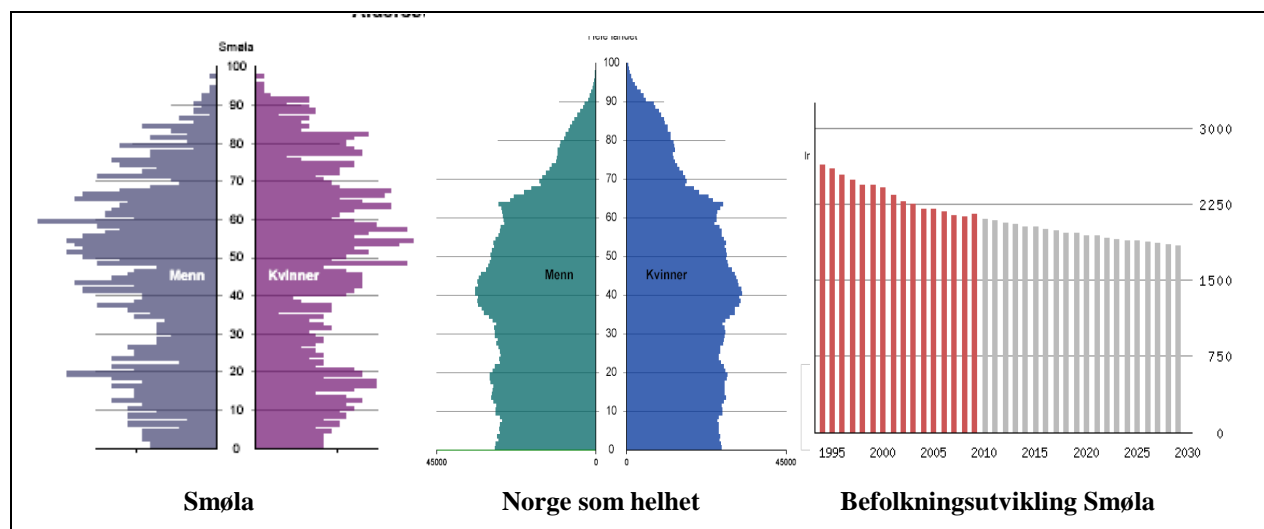

Bilde 2: Smøla er vilt og værhardt (foto: Smøla Naturopplevelser).

4.1.1 Beliggenhet, demografi og topografi

Smøla er en øykommune helt nord i Møre og Romsdal, og består av nesten 6000 øyer, holmer og skjær. De fleste innbyggerne bor på hovedøya Smøla, men det er også betydelig bosetning på Veiholmen og Edøy, som begge er knyttet til hovedøya med broer. Kommunen er imidlertid uten fastlandsforbindelse; for å komme seg til Smøla må man enten ta ferge fra Tustna eller hurtigbåt fra Kristiansund (30 min) eller Trondheim (3 timer).

Statistisk sentralbyrås tall for 2010 (www.ssb.no) viser at det nå er en befolkning på 2143 i kommunen, noe som er en sterk nedgang fra de 4046 som bodde der da Brattvær, Edøy og Hopen ble slått sammen til Smøla kommune i 1960. Alderssammensetningen, med en ”topptung” befolkningspyramide, er nokså typisk for en fraflyttingstruet kommune. De mindre sentrale kommunene i landet har i lengre tid mistet omtrent 30 prosent av ungdomskullene i perioden fra ungdommene er 15 til de er fylt 35 år (Kommunal- og regionaldepartementet, 2009). Befolkningspyramiden for Smøla (sammenlignet med landet som helhet) gjengis sammen med en oversikt over befolkningsveksten i figur 4.1, og viser at kommunen har en utfordring med relativt få innbyggere i aldersgruppen 20-40 år. Denne aldersgruppen er særlig viktig med tanke på oppstart av nye bedrifter (Kolvereid et al., 2006, 20). Det er imidlertid verdt å merke seg at Smølas demografiske utvikling er i endring. Befolkningstrenden snudde radikalt det siste året. I 2008 var det en netto tilbakegang på 18 personer, mens det i 2009 var en netto fremgang på 24 personer. Samtidig kom det frem gjennom intervjuene at personer i 20-årene i stadig større grad vurderer å bli boende i (eller flytte hjem igjen til) Smøla.

Figur 4.1: Befolkningsmengde etter alder og kjønn 1.1.2010 (Smøla og Norge) og befolkningsutvikling 1995 – 2030 (fremskrevet) for Smøla (kilde: ssb.no)

Smøla har en særpreget topografi, særlig med tanke på beliggenheten helt ut mot havet. Kommunen er på 282 kvadratkilometer (www.snl.no), men det høyeste punktet er bare 70 moh. (på øya Kuli). Det meste av kommunen ligger på rundt 20 moh. Smøla er preget av lyng- og myrlandskap, særlig på hovedøya, og det er lite skog. ”Flatt”, ”prærielignende” og ”nakent” kan

være beskrivende ord for landskapet, særlig hvis man kommer med ferge fra naboøya Tustna, som har fjell med en høyde på nesten tusen meter.

4.1.2 Næring og historikk

Primærnæringene har alltid vært sentrale i Smølasamfunnet, og fiske har vært den viktigste næringsveien for befolkningen. Fiskevær har tidligere preget mye av bebyggelsen, men av de tradisjonelle fiskeværene er det nå bare Veiholmen som er befolket. Jordbruket ble kraftig bygget ut gjennom ”Ny jord”-satsingen fra rundt 1930 og utover, der man forsøkte å dyrke opp de store myrarealene. (www.smola.kommune.no) Denne satsingen gjør at det i dag ligger mange gårder på Frostaheia, midt inne på Smøla.

Fiske og jordbruk er fortsatt viktig i Smøla. Tabell 4.1 viser at 20,8 prosent av de sysselsatte arbeider i primærnæringene, sammenlignet med 3 prosent for landet som helhet. Tabellen viser også at transport- og lagringsnæringen er relativt stor, og at industri- og reiselivsnæringene er omtrent på størrelse med landsgjennomsnittet.

Tabell 4.1: Sysselsettingsoversikt for Smøla sammenlignet med Norge som helhet, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no). 4. kvartal 2009.

Næringsgrupper (standard SN2007)	SMØLA		NORGE	
	Antall sysselsatte	Prosentandel	Antall sysselsatte	Prosentandel
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	203	20,8	75 248	3
05-09 Bergverksdrift og utvinning	0	0	44 545	1,8
10-33 Industri	95	9,8	239 583	9,6
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	18	1,8	26 636	1,1
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	41	4,2	186 375	7,5
45-47 Varehandel, motorvognreparasjoner	95	9,8	364 870	14,6
49-53 Transport og lagring	116	11,9	141 361	5,7
55-56 Overnattings- og serveringsvirksomhet	28	2,9	78 077	3,1
58-63 Informasjon og kommunikasjon	6	0,6	85 327	3,4
64-66 Finansiering og forsikring	7	0,7	49 876	2
68-75 Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	44	4,5	147 253	5,9
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	26	2,7	119 498	4,8
84 Offentlig administrasjon, forsvar, sosialforsikring	38	3,9	149 027	6
85 Undervisning	61	6,3	196 495	7,9
86-88 Helse- og sosialtjenester	174	17,9	490 088	19,6
90-99 Personlig tjenesteyting	16	1,6	91 196	3,6
00 Uoppgitt	6	0,6	11 545	0,5
Til sammen	974	100	2 497 000	100

Dagens Smøla er en kommune som på flere måter bærer preg av mange år med fraflytting. Flere skoler og andre tilbud i småbygdene er nedlagt, og fraflyttingen og bedriftsnedlegginger førte til at kommunen i 1999 søkte om omstillingsstatus. (kilder: Johansen, 2010 og intervjuer) Statusen ble bevilget, og prosjektet *Omstilling Smøla*, med en økonomisk ramme på fire millioner (to mill. fra Kommunal- og regionaldepartementet, en mill. fra fylkeskommunen og en mill. fra kommunen) ble iverksatt 1. januar 2001. Kommunen valgte gjennom omstillingsprosjektet å satse særlig på tre områder; foredling, vindkraft og reiseliv. Omstillingsperioden tok slutt i 2006, men prosjektet ble videreført gjennom etableringen av Smøla Næringsssenter, et kommunalt foretak som har tilrettelegging for det lokale næringslivet som mål. De økonomiske rammene forble de samme som under omstillingsperioden, men kommunen overtok de statlige økonomiske forpliktelsene. Prosjektlederen i Omstilling Smøla fortsatte som daglig leder i Smøla Næringsssenter. I sluttrapporten for omstillingsprosessen (Johansen, 2010) slås det fast at omstillingen har vært vellykket, og at Smøla i dag står bedre rustet til å løse fremtidige utfordringer. Det pekes blant annet på at nærings sammensetningen er blitt diversifisert, og særlig satsingen på vindkraft og på reiselivsnæringen anses som vellykket.

Utbyggingen av vindkraft ble planlagt samtidig som omstillingsprosessen tok form, og vindkraftanlegget ble åpnet i 2002 (Smøla 1) og 2005 (Smøla 2). Smøla vindpark har til sammen 68 vindturbiner, med en årlig produksjon på cirka 450 GWh (www.smola.kommune.no), og er med det landets største vindkraftanlegg. Anlegget, som er lokalisert på østsiden av øya, ble oppført uten store protester fra lokalbefolkningen. Bjørgens masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier fra NTNU (2005) viser at det har vært få konflikter knyttet til vindkraftutbyggingen. I dag sysselsetter vindparken omtrent 10 heltidsansatte, i tillegg til mange på deltid. Det finnes også planer om en utbygging av en ny vindpark på østsiden av øya, men det virker (kilde: informanter) ikke som et slikt anlegg vil bli realisert i overskuelig fremtid.

Reiselivsnæringen i Smøla preges av mange relativt nye bedrifter (jf. tabell 3.1), og omfatter blant annet to små hotell, en rekke fisketurismeanlegg og flere andre overnattings- og aktivitetsbedrifter. De fleste bedriftene er relativt små, og mange er enkeltpersonsforetak. I tabell 4.2 vises en oversikt over antall ansatte per overnattingsvirksomhet i Smøla og Frøya (tabellen

representerer ikke en fullstendig oversikt over reiselivsnæringen, siden enkelte av foretakene er registrert i andre kategorier, men kan virke som en pekepinn). Reiselivsbedriftene er geografisk spredt ut over hele kommunen, med et lite tyngdepunkt på Hopen/Veiholmen. Det har de siste årene vært en sterk vekst i reiselivsnæringen, og det antydes en vekst fra 50 til over 600 senger etter at omstillingsperioden startet (jf. intervju med kommunerepresentanter).

Tabell 4.2: Oversikt over antall ansatte i overnattingsvirksomheter i Smøla og Frøya, basert på Statistisk sentralbyrås tall fra 2009 (SSBs næringskategori 55, www.ssb.no)

Kommune	Ingen ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte
Smøla	5	1	2	1
Frøya	7	3	0	1

Kommunen spiller en aktiv rolle i det lokale næringslivet. Iver Nordseth (V) har i lang tid sittet som ordfører i Smøla, som er en av få kommuner der Venstre er det største partiet. Han er en ivrig forkjemper for vindkraft, og har vært leder i Landssammenslutninga for norske vindkraftkommuner (LNVK) siden oppstarten i 1999.

4.2 Frøya

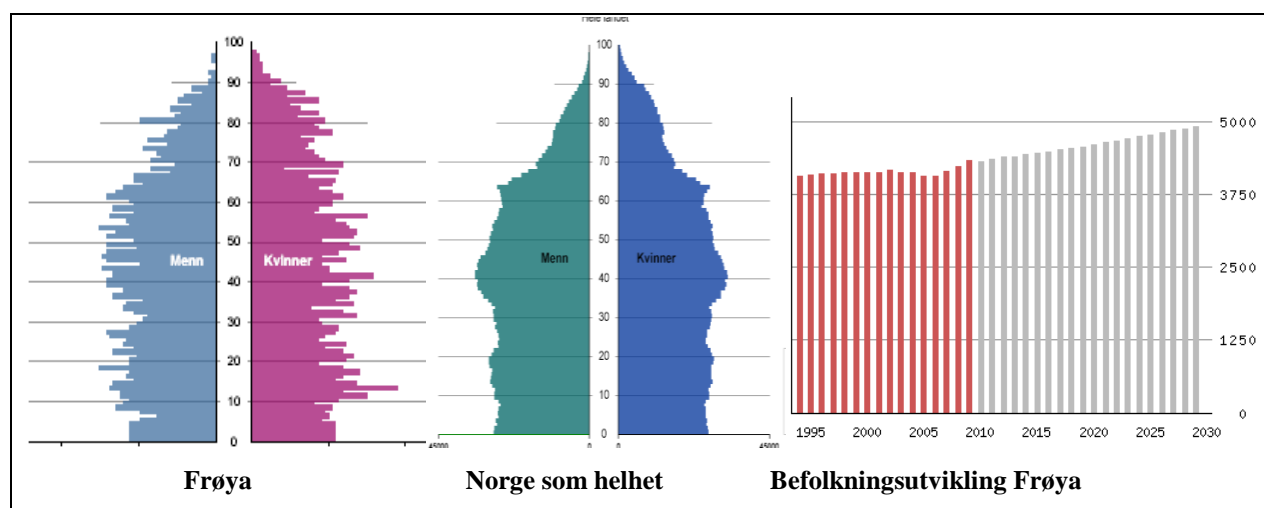
4.2.1 Beliggenhet, demografi og topografi

Frøya kommune er som Smøla en øykommune med en stor skjærgård som omfatter flere tusen øyer, holmer og skjær. Kommunen ligger nordøst for Smøla, i Sør-Trøndelag fylke, og utgjør sammen med nabokommunen Hitra en slags egen region i fylket. Frøyas areal er på 231 kvadratkilometer (www.snl.no), og topografien preges, som på Smøla, av et lavtliggende, ”nakent” landskap. Den høyeste toppen er på 76 moh., og 95 prosent av kommunen er under 60 moh. (www.snl.no). Hovedøya Frøya er den klart største og viktigste i kommunen, med Sistranda på østsiden av øya som kommunesenter, og er knyttet til fastlandet via en tunnel til Hitra (videre tunnel fra Hitra til fastlandet).

Et spesielt trekk ved Frøya er at det fortsatt er fast bosetning på flere av de små, bruløse øyene i kommunen (”Øyrekka”). Mausundvær (200-300 innbyggere) og Sula (snaut 100 innbyggere) er de største av disse småsamfunnene, som opplever stor tilstrømming av både fraflyttet

lokalbefolkning og turister i sommerhalvåret. Det har lenge vært en stor fraflyttingstrend fra øyene i Øyrekka, men innbyggertallet ser ut til å ha stabilisert seg de siste årene. Jeg har (jf. kapittel 3.1) valgt å ikke intervju reiselivsaktører fra disse øyene i denne masteroppgaven, noe som blant annet kan bety at enkelte konklusjoner knyttet til Frøya ikke vil gjelde i samme grad for Øyrekka.

Kommunen som helhet har pr 1.1. 2010 4314 innbyggere, et tall som ikke har vært like høyt siden 1987 (www.ssb.no). Kommunen opplevde, som Smøla og mange andre perifere kystkommuner, en fraflytting i siste halvdel av 1900-tallet. I 1964, da Nord-Frøya og Sør-Frøya ble slått sammen til en kommune, var innbyggertallet 6556, og i 1995 var det nede i 4057. De siste årene har imidlertid veksten vært stor, med en netto befolkningsøkning på nesten 100 personer hvert av de tre siste årene (www.ssb.no). Befolkningspyramiden fra 2010 er presentert sammen med en oversikt over befolkningsveksten (og fremskriving) i figur 4.2, og viser at selv om veksten er stor, er andelen av barn mellom 0-10 år relativt liten. En årsak kan være at befolkningen de siste årene har økt på grunn av innflytting, og ikke fødselsoverskudd (www.ssb.no).

Figur 4.2: Befolkningsmengde etter alder og kjønn 1.1.2010 (Frøya og Norge) og befolkningsutvikling 1995 – 2030 (fremskrevet) for Frøya (kilde: ssb.no)

4.2.2 Næring og historikk

Frøya har alltid vært en fiskerikommune, og fiskeri og havbruk er fortsatt svært viktige næringer. Særlig fiskeoppdrett og –foredling er blitt stadig viktigere, og SalMar, en av verdens største produsenter av oppdrettslaks, har sitt hovedkontor i kommunen. I 2009 arbeider 25 prosent av Frøyas sysselsatte i industrien (jf. tabell 4.3). Det er langt over landsgjennomsnittet på 9,6 prosent, og tallet blir spesielt høyt siden primærnæringene også fortsatt er vesentlige i forhold til resten av landet (17,7 prosent i Frøya mot 3 prosent i landet som helhet). Servicenæringenes andel av sysselsettingen er dermed relativt lav. Fiskeforedling står for over 80 prosent av industriarbeidsplassene (www.snl.no), noe som viser Frøyas sterke avhengighet av havet. Den store fiskeindustrien har også skapt ringvirkninger i form av tilknyttede industrier, blant annet en isoporfabrikk.

Tabell 4.3: Sysselsettingsoversikt for Frøya sammenlignet med Norge som helhet, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no). 4. kvartal 2009.

Næringsgrupper (standard SN2007)	Frøya		Norge som helhet	
	Antall sysselsatte	Prosentandel	Antall sysselsatte	Prosentandel
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	404	17,7	75 248	3
05-09 Bergverksdrift og utvinning	0	0	44 545	1,8
10-33 Industri	571	25	239 583	9,6
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	18	0,8	26 636	1,1
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	95	4,2	186 375	7,5
45-47 Varehandel, motorvognreparasjoner	177	7,8	364 870	14,6
49-53 Transport og lagring	182	8	141 361	5,7
55-56 Overnattings- og serveringsvirksomhet	35	1,5	78 077	3,1
58-63 Informasjon og kommunikasjon	0	0	85 327	3,4
64-66 Finansiering og forsikring	12	0,5	49 876	2
68-75 Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	82	3,6	147 253	5,9
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	50	2,2	119 498	4,8
84 Offentlig administrasjon, forsvar, sosialforsikring	93	4,1	149 027	6
85 Undervisning	158	6,9	196 495	7,9
86-88 Helse- og sosialtjenester	354	15,5	490 088	19,6
90-99 Personlig tjenesteyting	43	1,9	91 196	3,6
00 Uoppgitt	7	0,3	11 545	0,5
Til sammen	2281	100	2 497 000	100

Reiselivsnæringen er også omfattende i kommunen. Selv om antall sysselsatte innenfor overnattings- og serveringsvirksomhet er nokså lavt (jf. tabell 4.3) finnes det mange reiselivsbedrifter i Frøya. Det lave antallet sysselsatte kan kanskje forklares med at mange av reiselivsbedriftene er enkeltpersonsforetak, og at en del driver bedriften som en bigeskjeft. Reiselivsbedriftene ligger spredt ut over øyene. På hovedøya Frøya (medregnet øyene som er tilknyttet hovedøya med bru) finnes blant annet et mellomstort hotell, et motell, et pensjonat samt et stort antall rorbuanlegg og utleiehytter. Øyrekka (øyene uten fastlandsforbindelse) har en voksende reiselivsnæring, blant annet finnes det overnattingsmuligheter på seks av øyene og en rekke restauranter og puber.

Det første moderne vindkraftverket i Norge ble anlagt på Titran på vestsiden av Frøya. Vindturbinen "Astrid" ble oppført i 1986, og "Storebror" kom i 1989 (Astrid er revet, mens Storebror fortsatt står). Det var lenge planer om å bygge en stor vindpark på Frøya, og i 2004 søkte TrønderEnergi og NTE om konsesjon for å bygge en park med 63 vindturbiner (www.nte.no) Store deler av lokalbefolkningen mobiliserte imidlertid mot prosjektet, noe som førte til at det ble så godt som skrinlagt i 2008. Konfliktnivået og engasjementet rundt vindkraft i kommunen er stort, og et godt eksempel på dette er at gruppa "NEI til vindmøller på Frøya!" på nettsamfunnet Facebook oktober 2010 fortsatt hadde nesten 500 medlemmer, selv om prosjektet er relativt dødt. Argumentene mot vindparken har hovedsakelig handlet om de visuelle aspektene ved en utbygging, og også reiselivsnæringen var grunnleggende negativ til vindparken.

4.3 Sammenligning av de to kommunene

Det er mange likheter mellom de to kommunene, som historisk har delt mye av den samme kystkulturen. Tidligere, da båt var det viktigste framkomstmiddelet, var det mye kontakt mellom Smøla og Frøya, men denne tilknytningen er blitt svakere med årene. Begge kommunene bærer preg av å ha vært typiske fiskerisamfunn, med spredt bosetning langs de lange kystlinjene og enkelte konsentrasjoner i fiskevær. Naturen kan også sies å være ganske lik, og relativt særpreget i forhold til resten av norskekysten. Øyene er flate og nakne, med mye lyng, myr og berg. Både Smøla og Frøya har opplevd fraflytting etter hvert som fiskeriet har mistet betydning, og særlig har det gått ut over fiskeværene. Det politiske bildet har også vært ganske stabilt i de to

kommunene; Smøla har i mange år hatt ordfører fra Venstre, mens Frøya lenge har vært styrt av Arbeiderpartiet.

På flere områder har imidlertid kommunene utviklet seg forskjellig. Mens Smøla har lite industri, er sekundærnæringene svært viktige i Frøya (jf. tabell 4.1 og 4.3). Befolkningsutviklingen har også vært mye mer positiv i Frøya, som de siste årene virker å ha kommet inn i en stabil vekstfase (som nabokommunen Hitra). Frykten for avfolking kan nok være et bidrag til at de fleste i Smøla var positive til vindkraftutbygging (og dermed mer aktivitet i kommunen), mens det i Frøya ble større kamp. En del av informantene pekte på at befolkningsveksten i Frøya har sammenheng med fastlandsforbindelsen som ble åpnet i 2000, mens andre pekte på innvandring, særlig fra Baltikum, som avgjørende. En oversikt over innvandring til Frøya fra 2001 til 2009 (tabell 4.4) viser at tallet for nettoinnvandring overgår netto befolkningsvekst, og at den positive utviklingen de siste årene dermed er avhengig av innvandringen. Denne innvandringen er særlig knyttet til arbeidsplasser i havbruks- og foredlingsnæringen. Flere av informantene kom inn på at det er vanskelig å trekke nordmenn til disse jobbene.

Tabell 4.4: Oversikt over innvandring og folkevekst i Smøla og Frøya 2001-2009, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no).

	SMØLA			FRØYA		
	Innvandring	Nettoinnvandring	Netto folkevekst	Innvandring	Nettoinnvandring	Netto folkevekst
2001	5	-6	-78	64	25	-6
2002	7	1	-63	85	26	39
2003	11	8	-18	92	-1	-39
2004	14	4	-53	86	19	7
2005	6	3	-3	56	-7	-55
2006	22	14	-27	55	13	-7
2007	13	7	-28	176	116	92
2008	21	10	-18	204	140	71
2009	20	14	24	163	115	99

Mange av informantene fortalte også om at ”folkelynnnet” er noe forskjellig, og særlig at den typiske frøyværingen er mer industrialisert og ”driftig”. En oversikt over antall nyetableringer basert på tall fra SSB (tabell 4.5) viser at Frøya har flere nye foretak per innbygger enn Smøla, men at begge kommunene ligger litt under landsgjennomsnittet for nyetableringer.

Tabell 4.5: Oversikt over nye foretak i Smøla og Frøya 2001-2007 sammenlignet med fylkes- og landsstatistikk, basert på tall fra Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no)

	Smøla	Frøya	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Norge
Antall nye foretak 2001-2007	110	244	11619	17239	304155
Antall nye foretak 2001-2007 per innbygger (2007)	0,051	0,060	0,047	0,061	0,065

5 ANALYSE AV REISELIVSNÆRINGEN I SMØLA OG FRØYA

På mange måter er Frøya og Smøla ganske like kommuner. Selv om kommunene ligger i hvert sitt fylke, er det ikke langt med båt fra Titran på Vest-Frøya til Øst-Smøla, og historien er preget av mye kontakt mellom de to øyrikene. Reiselivsnæringen i Frøya og i Smøla har også mange fellestrekk. I begge kommunene er det en hovedvekt av små reiselivsbedrifter (jf. tabell 4.2), og mange av disse bedriftene er enkeltpersonsforetak. Den eneste litt større bedriften er lokalisert i Frøya. Reiselivsbedriftene er lokalisert ved kysten, og båt og fiske er viktige stikkord hos de fleste aktørene.

5.1 Et reiseliv preget av fisketurisme

Fisketurisme er viktig både i Frøya og Smøla, og preger reiselivet i begge kommunene. Markedet er hovedsakelig Tyskland og andre land i Sentral-Europa. I tillegg kommer det mange til Frøya fra Sverige, og det er også en trend med flere ”nyrike” østeuropeiske fisketurister. Bedriftene som driver med fisketurisme er forskjellige både med tanke på størrelse og type tilbud, og omfatter alt fra utleie av en boenhet til større rorbuanlegg som *”kan ta i mot busslaster”* med turister. Mange av bedriftene er relativt nye, og standarden er gjennomgående god. De fleste er knyttet opp mot turoperatører i Tyskland (og til dels andre land som Sverige, Østerrike og Tsjeckia), og driver selv lite markedsføring. I Smøla er reiselivsbedriftenes kontakt med turoperatører ofte blitt formidlet av en tysk innflytter til kommunen

5.1.1 Fisketuristen

I intervjuene med aktørene som driver med fisketurisme kom det frem en del fellestrekk når det gjaldt omtalen av fisketuristene: Den typiske fisketuristen i de to kommunene har lenge vært den middelaldrende tyske mannen som reiser på guttetur sammen med andre middelaldrende tyske menn. Sammen leier de en rorbu, der de bor trangt og relativt rimelig (*”Flest mulig på et rom, betale minst mulig”*). Dagene tilbringes på sjøen, og når fisketuristene ikke er ute i en båt, oppholder de seg stort sett i rorbua. Mennene har gjerne feriert på det samme stedet tidligere, og

vil sannsynligvis komme tilbake. De fleste aktørene som driver med fisketurisme fortalte i intervjuene at de hadde mange stamkunder.

Mange av informantene pekte i intervjuene på et trendskifte innenfor det tradisjonelle fisketurismesegmentet. Det er de siste årene blitt vanligere å ta med seg familien på ferie, og det virker samtidig som om deltakerne på de typiske ”gutteturene” er blitt noe eldre. Det ble også pekt på at turistene er mer interessert i andre aktiviteter og opplevelser enn tidligere. En av de sentrale aktørene uttalte om de tyske fisketuristene at: *”..etter en to-tre dager vil de ta en fridag fra sjøen, og kjører rundt på øya og ser seg om, og handler på butikkene. Det opplevde jeg ikke det første året jeg var her. Da parkerte de bilen om lørdagen da de kom, så tok de bilen på lørdagen da de reiste. Sånn er det ikke lenger.”* (litt omarbeidet sitat). De fleste aktørene fremhevet likevel at ”den klassiske fisketuristen” på langt nær er utdøende, men at nye trender utfyller, og ikke erstatter, den tradisjonelle fisketurismen. Samtidig ønsker turistene stadig høyere standard på rorbuer og leiligheter, noe som gir seg utslag i modernisering og nybygg hos flere av aktørene både i Smøla og Frøya.

Det er ikke bare fisketurisme som kjennetegner reiselivsnæringen i de to kommunene. Forretningsturisme er viktig, særlig i Frøya (knyttet til de store fiskeribedriftene), og en del av bedriftene satser på det regionale og nasjonale kurs- og konferansemarkedet. Det er også en utvikling mot mer kortreist turisme (turister fra Midt-Norge), særlig i Smøla. En del av reiselivsbedriftene i Smøla har i tillegg mange gjester som på forskjellige måter er knyttet til vindparken (for eksempel studenter, kommunale delegasjoner, dyrevernsorganisasjoner og vedlikeholdsarbeidere). Likevel er det liten tvil om at fisketurisme fortsatt representerer det viktigste markedssegmentet for reiselivsnæringen i begge kommunene.

5.2 Entreprenørskap og motivasjon

Reiselivsnæringen i både Frøya og Smøla preges av personer som opplever seg selv som gründere. Mange har bygget opp en reiselivsbedrift fra grunnen, og *”viljen til å skape ting”*, som en av informantene formulerte det, er viktig. Også de største reiselivsbedriftene i de to kommunene er preget av enkeltpersoner som er i sentrum for virksomheten. Det er nærliggende å

karakterisere reiselivsnæringen i de to kommunene som ganske rene *entreprenørielle regimer*. Et entreprenørielt regime preges av både stor tilgang og stort frafall av bedrifter (Spilling, 2007), og enkeltpersoners entreprenørielle handlinger er sentrale for at bedriften skal lykkes. Dermed er disse personenes evner, motivasjon og innsats viktige faktorer for grad av suksess.

5.2.1 Reiselivsentreprenørene i Smøla og Frøya

Reiselivsentreprenørene i de to kommunene utgjør en uensartet gruppe. Av de av mine informanter som jeg velger å karakterisere som entreprenører er 57 prosent menn og 43 prosent kvinner. Alderen varierer fra 25 til 60, med stor spredning. Det er likevel en del likheter mellom dem: Den typiske reiselivsentreprenøren i Smøla eller Frøya er oppvokst nær stedet der bedriften er lokalisert, har stor kunnskap om lokal natur og kultur og føler seg knyttet til hjemstedet.

Mange av informantene pekte på at tilknytningen til stedet er svært viktig for motivasjonen. Et sitat som *"..motivasjonen min er jo egentlig å få, vi vil jo liksom at Frøya skal fortsette å ha befolkning og øke helst befolkningen da.."* er beskrivende for mange av informantenes koblinger mellom sted og motivasjon. Slike holdninger forbindes ofte med samfunnsentreprenører (jf. kapittel 2.6.2). På spørsmål om de kunne drevet med det samme et annet sted i landet, var de fleste negative. Dessuten mente de fleste at det ville vært vanskelig for noen "utenfra" å bygge opp det samme som de hadde gjort. Uttalelser som *"Det har mye med forholdet mitt til plassen og til øya som er årsaken til at jeg har lyktes"* og *"den innsatsen du er nødt til å gjøre for å få til noe sånt, da må du være spesielt interessert (om stedet)"* går igjen i intervjuene. Forholdet til den lokale naturen virker å være en viktig del av denne tilknytningen, særlig for aktørene som har bygget opp en reiselivsbedrift helt fra bunnen. Mange understreket i intervjuene hvor særpreget det lokale landskapet er, og trakk det frem som et fortrinn både for Smøla og Frøya. Alle snakket generelt positivt om naturen i bedriftens nærområde. Felles for de fleste av informantene er også at de i perioder har jobbet og jobber svært mange timer i uka. Siden sommersesongen er den klart viktigste tiden på året, arbeider mange av reiselivsaktørene mye på sommeren, og tar seg ofte lange ferier vinterstid.

5.3 Nettverk og samarbeid

Nettverk er et nøkkelbegrep i mange teorier om lokal og regional utvikling. For Bærenholdt og Aarsæther (2002) er bruk og dannelse av sosiale kapital gjennom nettverk en viktig del av en vellykket mestringsstrategi. Det er imidlertid ikke bare teoretikere som er opptatt av begrepet nettverk. Betydningen av nettverk for å bygge opp en konkurransedyktig og innovativ reiselivsnæring blir også understreket av Nærings- og handelsdepartementet, for eksempel i den nasjonale strategien for reiselivsnæringen: *”Regjeringen ser at nettverk er viktig for innovasjon og vil i større grad sette krav til at innovative prosjekter innen reiseliv som får tilskudd fra det offentlige gjennom Innovasjon Norge er samarbeids- og/eller nettverksprosjekter. Dette innebærer en prioritering av prosjekter med en nettverksdimensjon.”* (Nærings- og handelsdepartementet, 2007, s. 23). Det har dermed vært viktig å kartlegge nettverk og samarbeid i reiselivsnæringen i de to kommunene.

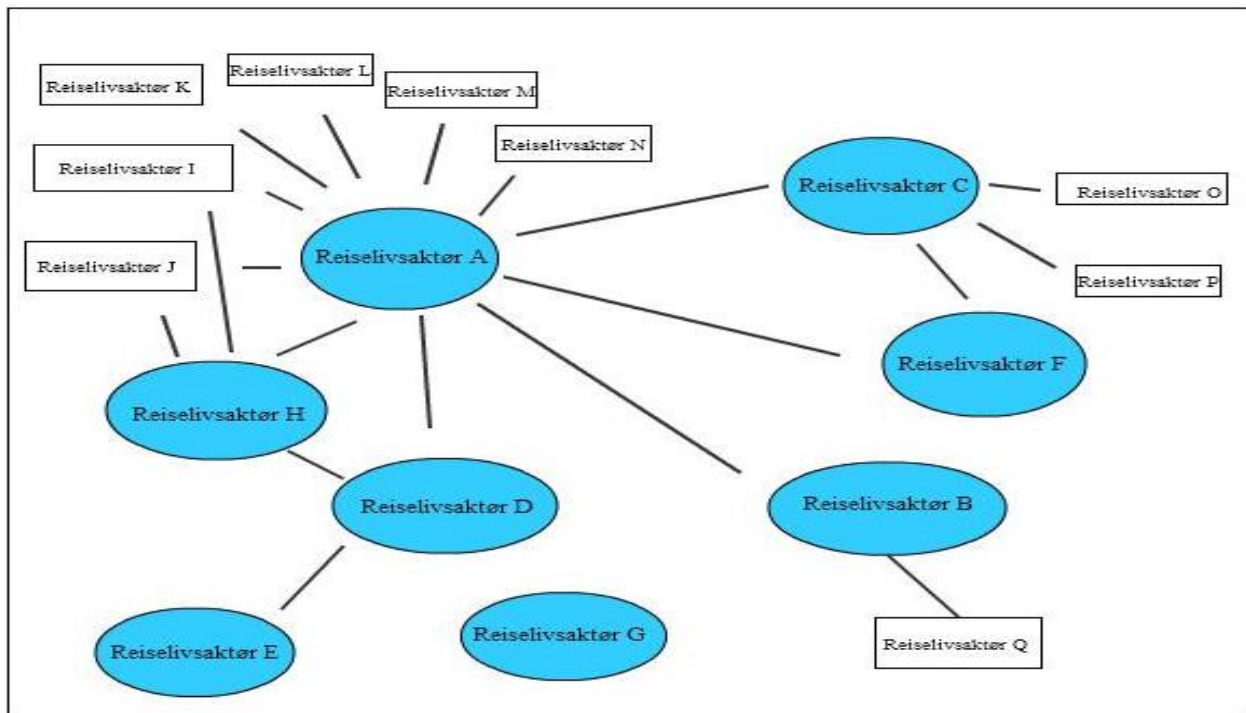
5.3.1 ”Hver mann for seg”

Uttalelsene til mange av reiselivsaktørene i Smøla og Frøya kan forbindes med teorier om samfunnsentreprenørskap (jf. kapittel 5.2.1). En sentral tanke i disse teoriene er at samfunnsentreprenører bygger samarbeidsarenaer som skal bidra til en positiv utvikling i kommunen (jf. kapittel 2.6.2). Det er likevel få viktige samarbeid innad i reiselivsnæringen i de to kommunene. En av aktørene uttalte: *”Jo, det er litt sånn.. først meg selv og så meg selv..”*, noe som virker beskrivende for samarbeidet mellom de lokale aktørene i både Smøla og Frøya. Mange av bedriftene er tett knyttet til turoperatører i andre land, og baserer det meste av driften på turister som kommer via slike operatører. Det finnes en del samarbeid mellom komplementære aktører som overnattingsbedrifter og aktivitetsbedrifter (som for eksempel havturer med guiding eller sykkelutleie), men lite mellom bedrifter som er mer like. Særlig i Smøla ble det pekt på at det er en viss konkurranse mellom reiselivsaktørene, og at denne konkurransen kan være både positiv (for eksempel ved at innovasjonstakten kan økes) og negativ (lite samarbeidsvillighet). I begge kommunene finnes det imidlertid en del eksempler på at samarbeid baseres på vennskap og kjennskap (sosial kapital). Vellykkede mestringsstrategier innebærer i følge Bærenholdt og Aarsæther (2002) at aktører både knytter bånd og bygger broer, både innad i og utenfor lokalsamfunnet, og det har derfor vært naturlig å se nærmere på hvem som samarbeider og hvilke prosesser og typer nettverk som fører til hvilke typer samarbeid.

5.3.2 Samarbeidskart

Under har jeg forsøkt å lage to samarbeidskart basert på informasjon jeg har fått fra reiselivsaktørene. Kartene gir en oversikt over samarbeid innad i reiselivsnæringen i Smøla og Frøya. Jeg har ikke intervjuet informanter fra alle reiselivsbedriftene i de to kommunene, og det er langt fra sikkert at alle typer samarbeid ble nevnt i intervjuene. Kartene er dermed ufullstendige, men kan likevel virke som en pekepinn på hvor mange viktige samarbeid som finnes mellom de forskjellige reiselivsbedriftene. Under hvert av kartene kommenterer jeg hva som kjennetegner samarbeidene som fremstilles på kartet, og også litt om samarbeid utenfor reiselivsnæring og kommune. Sirklene på kartet representerer aktører som jeg har intervjuet, mens rektanglene representerer andre aktører som ble nevnt i intervjuene. Det finnes også noen reiselivsaktører som ikke er med på kartene, men disse aktørene er relativt små (og jeg vet lite om eventuelle samarbeid med andre). Kartene omfatter reiselivsforetakene i intervjumaterialet.

5.3.3 Samarbeid i reiselivsnæringen i Smøla

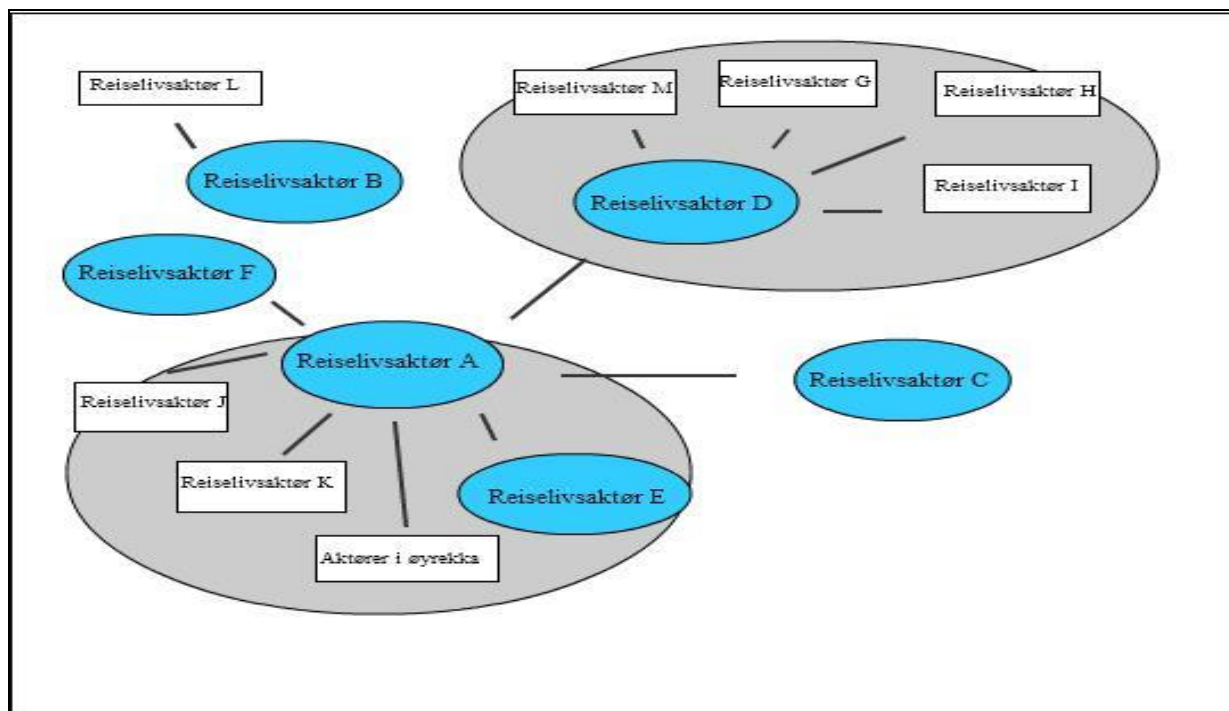
Figur 5.1: Kart over samarbeid mellom reiselivsbedrifter i Smøla. De fargede sirklene er mine informanter, de hvite rektanglene er andre reiselivsbedrifter i kommunen. Strekene representerer forskjellige former for samarbeid.

Samarbeidene innad i reiselivsnæringen i Smøla er preget av båndknytting (bonding) på sosialt grunnlag, gjerne med utgangspunkt i geografisk nærhet. De fleste aktørene har samarbeid med andre reiselivsaktører i kommunen, men samarbeidene er i liten grad omfattende. De viktigste samarbeidene finnes mellom komplementære bedrifter. Aktør B, som er en aktivitetsbedrift, samarbeider for eksempel godt med overnattingsbedriften aktør Q, mens overnattingsbedriften aktør C bruker aktørene O og P for å gi aktivitetstilbud til sine gjester. De andre samarbeidene er gjerne mindre viktige, som for eksempel at en aktør henviser til en annen aktør hvis det er fullt.

Selv om mange i intervjuene pekte på at det er viktig med mer samarbeid, er det i større grad konkurranse enn samarbeid som preger reiselivsnæringen i kommunen. Det finnes imidlertid noen brubyggende (bridging) institusjoner. Destinasjonsselskapet for Kristiansund og Nordmøre har de fleste av reiselivsbedriftene som medlemmer, og gjennom dette medlemskapet bidrar bedriftene til en viss felles markedsføring av Smøla. Samtidig samles enkelte av aktørene til møter i næringsforeningen. Aktør A på nettverkskartet har også forsøkt å samarbeide på tvers av bygder og vennskap, men har slitt med forsøket på å koordinere overnatting og aktiviteter. Nesten alle aktørene ga i intervjuene uttrykk for at de ønsker mer, og nye typer, samarbeid innad i næringen.

Når det gjelder nettverk utenfor kommunens grenser, er flere av aktørene (fisketurismebedriftene) tett knyttet opp (stort sett rent kommersielle relasjoner) mot turoperatører i andre land. Det er også en del andre typer samarbeid på gang, både formelle og uformelle. Særlig aktør H forsøker å få til samarbeidsprosjekter med reiselivsaktører utenfor kommunen. Mange av informantene ga uttrykk for at det var viktig å se utover og ta til seg trender, og det virker som om de fleste reiselivsbedriftene i stadig større grad både knytter bånd (bonding) og bygger bruer (bridging) til eksterne aktører.

5.3.4 Samarbeid i reiselivsnæringen i Frøya

Figur 5.2: Kart over samarbeid mellom reiselivsbedrifter i Frøya (aktører i Øyrekka er ikke med). De fargede sirkelene er mine informanter, de hvite rektanglene er andre reiselivsbedrifter i kommunen og de to store sirkelene illustrerer en oppdeling (med tanke på samarbeid) av reiselivsnæringen. Strekene representerer forskjellige former for samarbeid.

Reiselivsnæringen på Fastlandsfrøya er samarbeidsmessig delt i to deler (illustrert i figur 5.2 med de store, grå sirkelene). Den ene delen driver med fisketurisme, og det finnes noen uformelle samarbeid mellom fisketurismebedriftene (gjerne på bakgrunn av sosiale bånd (bonding)), selv om de i stor grad er basert på samarbeid med utenlandske turoperatører. Den andre delen er preget av ”reiselivslokomotivet” i kommunen (aktør A), som samarbeider med forskjellige typer (komplementære) bedrifter, og som flere ganger har forsøkt å utforme reiselivsstrategier (for eksempel gjennom ”Opplev Frøya”, et nå oppløst koordineringsfirma). Aktør A samarbeider også ganske mye med aktører i ”Øyrekka”.

Destinasjon Trøndelagskysten (eid av kommunene og forskjellige reiselivsbedrifter og personer, til sammen 47 eiere) har de siste årene fungert som et destinasjonsselskap for Frøya og Hitra, men har for tiden få medlemsbedrifter i Frøya. Destinasjonsselskapet har ikke vært særlig aktivt i det siste, men det finnes blant annet planer om et nytt selskap som skal være et samarbeid mellom flere kommuner. Som i Smøla snakket flere av informantene om at det er viktig å se utover, og

samarbeide på tvers av kommunegrenser. For en del av reiselivsbedriftene i Frøya har samarbeid med aktører fra Hitra vært særlig viktig, både med tanke på markedsføring og aktiviteter (for eksempel at en overnattingsbedrift i Hitra sender gjester til en aktør i Frøya som har en stor havfiskebåt).

5.3.5 Ønske om mer samarbeid

Et interessant trekk ved mange av informantene (både i Smøla og Frøya) er at de ga uttrykk for at lokalt samarbeid er viktig, men at de lokale aktørene samarbeider altfor dårlig. Flere av reiselivsaktørene etterlyste en større felles satsing på reiseliv, gjerne i privat regi. Det virket som om mange ønsket noe som ligner på *kollektivt entreprenørskap*, slik begrepet blir definert av Cook og Plunkett (2006) Det innebærer prosesser der lokale markedsaktører går sammen om å lage strategier der alle aktørene både bidrar og får utbytte på forskjellige nivåer (jf. kapittel 2.6.2). Informantene nevnte strategier som felles bygging av destinasjon, felles booking og samarbeid om aktiviteter for turistene. Både i Smøla og Frøya har ulike reiselivsaktører forsøkt å utforme slike strategier, men med vekslende hell.

I begge kommunene ønsker altså de fleste reiselivsaktørene mer samarbeid med andre reiselivsaktører, og destinasjonsselskapene og kommunale institusjoner ser også flere muligheter for reiselivsnæringen hvis aktørene samarbeider tettere. På spørsmål om det var et mål med bedre samhandling mellom reiselivsbedriftene svarte for eksempel en kommunerepresentant i Smøla ”*Det er helt nødvendig det. Vi er helt avhengige av det.*” Det virker å være et påfallende likt samarbeidsklima i de to kommunene, med mange aktører som ”*..alle sitter på hvert sitt nes, og ingen vet om hverandre*” (aktør i Smøla), og med enkelte samarbeid basert på komplementaritet og sosiale bånd. Det er likevel verdt å nevne en vesentlig forskjell. Mens aktørene i Smøla i stor grad snakket om at de private aktørene må ta tak, pekte aktører i Frøya i større grad på at kommunen må ta mer ansvar for å utforme strategier, en forskjell jeg kommer tilbake til når jeg nå skal ta for meg en del forskjeller mellom reiselivsnæringen i de to kommunene.

5.4 Forskjeller mellom reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya

Reiselivsnæringen i Smøla har mange likhetstrekk med reiselivsnæringen i Frøya, men det finnes også noen viktige forskjeller, blant annet når det gjelder lokal demografi, kultur og påvirkning fra andre næringer.

5.4.1 Reiselivsnæringen er viktigere for Smøla

Smøla og Frøya har tidligere hatt omtrent like mange innbyggere, men mens Smøla har hatt en svært negativ befolkningsutvikling, har Frøya de siste årene hatt en økning (jf. kapittel 4). Denne utviklingen henger trolig sammen med god tilgang på industriarbeidsplasser i Frøya (jf. tabell 4.3). Mange av informantene fra Smøla pekte i intervjuene på at det har vært mangel på arbeidsplasser (særlig arbeidsplasser som oppfattes som relevante), og det kan være en grunn til at reiselivsnæringen vurderes som relativt viktigere der enn i nabokommunen. Uttalelser som *”Jeg tror den vil være avgjørende”* (på spørsmål om hvor viktig reiselivsnæringa er for Smølas framtid) og *”Det er aktiviteten vår som opprettholder samfunnet”* fra Smøla kan sammenlignes med mer moderate *”Jeg tror nok at det er andre utkantkommuner og lignende kommuner geografisk der reiselivsnæringa er viktigere”* fra Frøya. Alle av informantene som var inne på temaet (både fra Smøla og Frøya) uttalte at reiselivsnæringen nok er viktigere for Smøla. Samtidig ga flere av aktørene i Frøya uttrykk for at næringen vil bli stadig viktigere også der, blant annet fordi vekstpotensialet oppleves stort (og dermed kan generere enda flere arbeidsplasser). Mange uttalte også at det hadde vært bra for kommunen å støtte seg på flere bein enn bare havbruksnæringen, slik at Frøya ikke blir avhengig av utviklingen i enkelt næringer.

5.4.2 Viktige ringvirkninger

Både i Smøla og Frøya pekte mange på omfattende ringvirkninger av reiselivet. Særlig i Smøla, der en kommunerepresentant blant annet sa at driften av kjøpesenteret på Hopen er helt avhengig av reiselivet. Et lignende inntrykk fikk jeg gjennom feltsamtaler med ansatte på dagligvareforretninger i to av bygdene med mest reiselivsvirksomhet i Smøla. De ga uttrykk for at hvis det ikke hadde vært noe turisme, hadde det heller ikke vært butikk på stedet. Slik kan reiselivsnæringen i Smøla sies å være et viktig bidrag for å opprettholde servicebedrifter i kommunen, noe som også kan være viktig for opprettholdelsen av folketallet. Reiselivsbedriftene er selvfølgelig også viktige på grunn av arbeidsplasser og skattepenger. Reiselivsnæringen kan også ha en *direkte* innvirkning på befolkningsutviklingen. Gjennom intervjuene i Smøla fikk jeg

vite om en trend der tyske fisketurister faktisk flytter permanent til Smøla. De siste årene har det kommet et betydelig antall tyskere til kommunen (jf. tabell 4.4), noe som til og med har vært med på å snu befolkningsutviklingen: *”Ja, det har det jo gjort. Den trenden som har snudd nå, hadde jo vært enda verre hvis det ikke hadde vært innflytting fra utlandet vet du, da hadde det jo vært ekstremt mye verre”* (sitat fra en kommunerepresentant). Reiselivsnæringen virker å være viktig for denne utviklingen, siden de fleste tidligere har vært turister i kommunen.

5.4.3 Viktigere for Frøya i fremtiden?

Selv om de fleste informantene var enige om at reiselivsnæringen relativt sett er viktigere for Smøla, pekte også mange av reiselivsaktørene i Frøya på at næringen er viktig, og stadig viktigere. Næringens bidrag til sysselsetting er sentral, men næringen er også viktig for det lokale næringslivet, særlig med tanke på nye reiselivstrender der den tradisjonelle fisketurismen kanskje er på vei ut. En av aktørene sa at *”..der ser vi stor forskjell på, i forhold til næringslivet på Frøya også, at handelsstanden blir mer brukt”*. Flere av informantene mente at potensialet for reiselivet i kommunen er svært stort (blant annet med bakgrunn i internasjonale reiselivstrender), og at reiselivsnæringen på sikt kan bli minst like stor som havbruksnæringen i Frøya. En av reiselivsaktørene uttalte: *”Ta bort turistnæringa i Hitra/Frøyaregionen, så skal du se hvor mye næringslivet greier å berge innbyggerne på Hitra og Frøya.”* Det kan også nevnes at reiselivet virker å være mye viktigere i ”Øyrekka” enn på ”Fastlandsfrøya”.

5.4.4 Kommunens rolle

Oppfatningen om hvor viktig reiselivsnæringen er i de to kommunene reflekteres kanskje i kommunens satsing på reiselivet. Smøla kommune har hatt reiseliv som ett av tre viktige satsingsområder, og en kommunerepresentant uttalte: *”vi ønsker å være en katalysator for næringsliv generelt, og reiseliv spesielt da”*. Selv om ikke alle er like fornøyd med kommunen (blant annet med tanke på fordelingen av midler), opplever mange av reiselivsaktørene at kommunens satsing har vært viktig for utviklingen av næringen i Smøla. Smøla kommune har gjennom prosjektet *Omstilling Smøla* og senere *Smøla næringscenter* (jf. kapittel 4.1.2) bidratt med rådgivning, økonomiske midler og markedsføring til aktører i reiselivsnæringen, og ser på satsingen som *”offensiv”*.

I Frøya pekte mange av informantene på at kommuneadministrasjonen virker ensporet i sin næringstenking, og at kommunen ikke tar reiselivsnæringen på alvor. En av informantene brukte formuleringen ”*Bare havbruk, havbruk, havbruk!*”, som en oppsummering av sitt syn på kommunens næringsstrategi. Flere av reiselivsaktørene mente at kommunen ikke ser hvor stor og viktig næringen allerede er, og hvor stort potensial den har. Sitater som ”*Jeg synes ikke de gjør noen ting i forhold til reiselivet. Ikke i det hele tatt.*”, ”*Men kunnskapen om turismen på Frøya, den er skremmende liten. Blant kommuneansatte? Veldig dårlig, er det*” og ”*Frøya (kommunen) har ikke skjønnet potensialet*” kommer fra tre forskjellige reiselivsaktører, og vitner om en misstemning mot kommunen innad i reiselivsnæringen, og kanskje ikke minst om mangel på kommunikasjon. En slik mangel ble også tydelig for meg da jeg utførte feltarbeidet mitt. Jeg hadde på forhånd forsøkt å ringe turistinformasjonen i Frøya, men fått beskjed om at den var nedlagt. I møte med reiselivsaktørene var det flere av dem som ikke visste om nedleggelsen (anbudet hadde gått ut, nå har det kommet ny turistinformasjon på Hotell Frøya).

5.4.5 På vei mot forskjellige segmenter?

Reiselivsnæringen preges av fisketurisme i både Smøla og Frøya. Det virker imidlertid som om det samlede tilbudet til reiselivsnæringen i Smøla de siste årene er blitt mer diversifisert enn tilbudet i Frøya (særlig på hovedøya, som er mitt fokus i oppgaven). Diversifiseringen har vært betydelig både med tanke på bedriftsstørrelse, mål, aktiviteter og ikke minst satsing på forskjellige segmenter. Mange av de nye reiselivsbedriftene i Smøla forsøker å nå nye markedssegmenter, blant annet har satsing på ulike typer norske turister og kurs/konferanser blitt viktigere for flere av aktørene. Innovasjonsgraden (med tanke på utvikle et utvidet tilbud) virker å ha vært større enn i Frøya, og de entreprenørielle handlingene har særlig vært knyttet til utnyttning av den lokale naturen (for eksempel sykkelturisme, kajakkurisme og fyrsturisme). Selv om det også i Frøya er en del reiselivsaktører som lanserer ”nye kombinasjoner” for å utvide tilbudet, virker reiselivsnæringen her noe mer ensporet, med stor vekt på fisketurisme.

5.5 Sammendrag og tabell over likheter og forskjeller

For å gi en lettfattelig oversikt over det jeg vurderer som viktige likheter og forskjeller mellom reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya, har jeg oppsummert kapittelet i tabell 5.1. Denne tabellen

kan fungere både som et slags svar på den første hovedproblemstillingen, samt som et grunnlag for analysen og tolkningen rundt vindkraftutbyggingens påvirkning på reiselivsnæringen i Smøla (andre hovedproblemstilling).

Tabell 5.1: Likheter og forskjeller mellom reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya.

	LIKHETER MELLOM KOMMUNENE	FORSKJELLER MELLOM KOMMUNENE
Størrelse på reiselivsbedrifter	Relativt små reiselivsbedrifter, gjerne enkeltmannsforetak og bigeskjefter.	I Frøya finnes det en mellomstor reiselivsbedrift som er relativt mye større enn de andre bedriftene i de to kommunene.
Segment	Fisketurisme er det viktigste markedssegmentet i begge kommunene. Satsing på kurs og konferanse samt forskjellige former for natur- og opplevelsesbasert turisme begge steder.	Forretningsturisme er viktigere i Frøya (særlig knyttet til havbruksnæringen). Gjester og arbeidere i vindparken er viktig for enkelte bedrifter i Smøla. Større satsing på alternative former for turisme i Smøla, mer fokus på det norske markedet (samme trend i øyrekka i Frøya)
Historikk	Ganske mange relativt nye reiselivsbedrifter, også en del som har forsvunnet de siste årene.	Historisk har det vært en større reiselivsnæring i Frøya enn i Smøla. I Smøla er de fleste reiselivsbedriftene blitt startet i løpet av de siste ti årene. Frøya har lenge hatt en sterkere posisjon innen fisketurisme (knyttet til Hitra som berømt destinasjon).
Utvikling	De siste årene har det vært vekst i reiselivsnæringen i begge kommunene. Fortsatt stor satsing på fisketurisme, men tegn til diversifisering begge steder.	Større vekst i Smøla, virker også som om bedriftene der har klart seg litt bedre det siste året (2010). Mer diversifisering av reiselivsprodukter i Smøla.
Grunner til motivasjon for nøkkelaktører	”Det å bygge opp noe” er viktigst. Økonomi er viktig, men aktørene har ofte sterk indre motivasjon, som gjerne er tilknyttet sted/kommune.	
Innovasjonstakt	Mye nytenking i begge kommuner, både med tanke på oppstart av nye bedrifter og utvikling av nye produkter.	Flere entreprenørielle handlinger i Smøla enn i Frøya (men mer i øyrekka enn ”Fastlandsfrøya”).
Samarbeid innad i næringen	Variert. Få formelle samarbeid, men enkelte uformelle samarbeid innad i næringen. Ønske om mer samarbeid.	
Betydning for kommunen	Mange i begge kommunene mener at reiselivsnæringen er viktig for fremtiden.	De fleste, både i Smøla og Frøya, er enige om at reiselivsnæringen er viktigere for Smøla enn for Frøya. Mange mener den er helt avgjørende for fremtiden i Smøla. (Også veldig viktig for øyrekka i Frøya)
Kommunens rolle		Mer aktiv i Smøla enn i Frøya, både gjennom strategier, rådgivning og kapitalbidrag
Utfordringer	Internasjonal økonomisk krise, skiftende reiselivstrender, kort sesong, manglende samarbeid innad i næringen.	For Frøya kan en passiv kommuneadministrasjon være en utfordring, i Smøla har mange av de nye reiselivsbedriftene lite egenkapital og relativt risikable strategier.

6 VINDKRAFT OG REISELIVSNÆRING – FORENLIG ELLER IKKE?

6.1 Reiselivsaktørenes meninger om vindkraftutbygging (generelt og lokalt)

Hovedfokuset for denne masteroppgaven er hvordan en vindkraftutbygging kan påvirke den lokale reiselivsnæringen, og i denne delen av oppgaven presenterer jeg funn koblet til forskjellige problemstillinger rundt kombinasjonen vindkraft og reiseliv. Jeg vil i løpet av kapittelet komme inn på ulike teoretiske innfallsvinkler til temaet.

Informantene jeg intervjuet i feltarbeidet hadde forskjellige meninger om vindkraftutbygging. I Smøla var de fleste positive til utbyggingen av Smøla Vindpark (1 og 2) og vindkraft generelt, mens det i Frøya var motsatt, både på generell basis og med tanke på en eventuell fremtidig utbygging der. Det blir imidlertid fort upresise konklusjoner dersom en bare skal telle enkle for/mot-stemmer, og det er dermed viktig å nyansere meningene om vindkraftutbyggingen. Et naturlig sted å begynne, er å se på begrunnelsene for reiselivsaktørenes ja eller nei til vindkraft.

I Smøla var argumentene for vindkraftutbygging ofte knyttet til tanken om vekst, aktivitet og optimisme i kommunen. I tillegg nevnte noen at miljøperspektivet er viktig. En av informantene uttalte blant annet ”*Det er grønn energi, og en eller annen plass må man hente grønn energi fra, så da kan ikke alle fraskrive seg ansvaret for å ta det innover seg.*” Motargumentene handlet gjerne om estetiske perspektiver, og gjerne om at Smøla ikke lenger er så ”uberørt”. Et av utsagnene var: ”*Det er jo en av de flotteste perlene, rent topografisk, langs norskekysten. Det er det jo ikke tvil om. Så å begynne med noe sånt i den naturen her, det syntes jeg var forferdelig*”. Jeg møtte mange av de samme motargumentene i Frøya (for eksempel ”*Jeg ville personlig ikke reist til en skog med vindmøller*”). I tillegg var noen opptatt av fuglelivet (særlig ørnebestanden), mens argumentene for vindkraft var mer fraværende.

6.1.1 Lite negativ virkning på egen bedrift

Et interessant poeng her er at nesten ingen i de to kommunene kom med argumenter mot vindkraft sett i sammenheng med reiselivet i kommunen og i forhold til egen bedrift. Det virker som om reiselivsaktørens negative holdninger til vindkraftutbygging i større grad er farget av personlige meninger om estetikk og natur, enn av konsekvenser for næring og bedrift. Alle reiselivsaktørene i Smøla meldte om at det var svært få eller ingen negative kommentarer fra turistene, og en typisk kommentar var at *”..tyskerne er jo vant til det.”*. Mange av informantene i begge kommunene kom i intervjuene inn på at de typiske fisketuristene (som utgjør en stor andel av turistene) bare er opptatt av havet, skjærgården og fisken, og at vindturbinene derfor ikke har noen betydning for turistopplevelsen. En reiselivsaktør fra Frøya uttalte for eksempel: *”Jeg tror at de som kommer hit, og i hvert fall det her fisketuristsegmentet og den biten der, så kommer de for å være på sjøen. Og de vindmøllene de blir jo bare noen ekstra landemerker. Jeg kan ikke, jeg klarer ikke å se at vindmøller skal skremme fisketuristen.”* Destinasjonsselskapet for Nordmøre hadde heller ikke hørt noe som helst negativt om vindparken fra reiselivsbedriftene i (og turistene som kommer til) Smøla. Særlig interessant er det kanskje å sette reiselivsaktørens personlige meninger opp mot meninger på vegne av næring og bedrift, noe jeg har gjort for fire av informantene i tabellen under.

Tabell 6.1: Holdninger til vindkraft: Personlige og næringsrelaterede argumenter

AKTØR	Holdninger til vindkraft	
	Personlige argumenter	Næringsrelaterede argumenter
REISELIVSAKTØR I FRØYA	<i>”jeg er ikke noe for vindmølleutbyggingen jeg da”, ”..det synes jeg er et naturinngrep”</i>	<i>”..jeg tror ikke at det for meg og mitt foretak hadde kommet til å utgjøre noen verdens ting. Verken positivt eller negativt”</i>
REISELIVSAKTØR I FRØYA	<i>”Jeg hadde ikke sett den veien”</i>	<i>”Hadde ikke gjort så mye for bedriften”</i>
REISELIVSAKTØR I SMØLA	<i>”..når det gjelder sånn lavlandsslette som det er her, med høyfjellstopografi. Og da blir det så inn i granskauen feil!”</i>	<i>”I forhold til fisketurisme, så har det ikke noe å si.”</i>
REISELIVSAKTØR I SMØLA	<i>”Jeg er ikke så veldig positiv.”</i>	<i>”..i forhold til fisketurister, så spiller vindmøllene ingen rolle.”</i>

6.1.2 Grad av utbygging viktig

Mange av informantene var imidlertid opptatt av at *graden av* utbygging er viktig med tanke på konsekvenser for reiselivet. I Smøla var de fleste enige om at det vil få større konsekvenser dersom det bygges en ny vindpark på Øst-Smøla (jf. kapittel 4.1.2). Altså hersket det en oppfatning om at den ”visuelle forurensningen”, som en av informantene kalte det, fra vindturbinene da kan bli så sterk at turistene også føler seg berørt. Noen så også for seg at havvindturbiner kan være mye mer negativt enn landbasert vindkraft for fisketuristene. En av de jeg intervjuet uttalte følgende: ”..det øyeblikket de kommer hit for eksempel, så er det første de tenker på å komme seg ut på sjøen. Da, tusen vindmøller hadde ikke interessert dem i det hele tatt. Fordi de bruker havet, det gjør de. Derimot, hadde du satt dem ut i holmene uti her, da tror jeg du hadde fått mer”.

6.1.3 Fremtidens reiseliv

Det var stor enighet blant reiselivsaktørene om at vindkraftutbygging på land har liten eller ingen negativ betydning for fisketuristnæringen. Enkelte pekte imidlertid på at andre typer turister kan være mer negative, og at vindkraftutbygging kan være en utfordring for fremtidens reiseliv, som av de fleste blir oppfattet som enda mer aktivitets- og opplevelsesbasert. Vindparken i Smøla berører for eksempel store områder som kan brukes til (reiselivs-)aktiviteter som jakt og fiske. I Frøya uttrykte noen av informantene redsel for at den planlagte vindparken kan ødelegge for mulige aktiviteter i de indre delene av øya. Jeg kommer grundigere inn på dette temaet i kapittel 7.1.

6.1.4 Fugledød

Fuglelivet er en viktig del av dagens vindkraftdebatt i Norge, og ørnedød er et av de hyppigst benyttede argumentene mot vindkraftutbygginger. Bernkonvensjonen (Conservation of European Wildlife and Natural Habitats) har for eksempel kommet med en kraftig kritikk av vindkraftutbyggingen i Smøla på grunn av de negative konsekvensene for havørn og andre fugler (www.birdlife.no). Blant informantene hersket det uenighet om hvorvidt vindturbinene faktisk fører til ørnebestanden går ned, noe som uansett bare indirekte er interessant med tanke på problemstillingene i denne masteroppgaven. Eventuelle følger for reiselivet er imidlertid mer interessant, og jeg spurte derfor informantene om turistene har sagt noe om ørn, og om hvordan

de trodde turistene ville reagere dersom ørnene forsvant. Det viste seg at ørnene og resten av fuglelivet generelt oppleves som viktig for turistene, og et par bedrifter har til og med ørnesafari som produkt. Mange mente at det vil ha negative konsekvenser for turismen dersom ørnen forsvinner. En av informantene i Frøya uttalte for eksempel: *”Så det tror jeg hadde blitt veldig negativt, hvis ørnebestanden hadde forsvunnet. For i dag har vi sett 10 havørner. Så det er jo liksom, det er helt naturlig her å se ørn. Den dagen det ikke er naturlig lenger, hva sier de da?”*

6.2 Vindkraftutbyggingens betydning for stedsfølelse og motivasjon

En viktig del av intervjuene gikk med til å finne ut noe om reiselivsaktørenes stedsfølelse (sense of place, jf. kapittel 2.5.1), og hvordan stedsfølelsen er knyttet til arbeidsmotivasjonen. De fleste informantene i begge kommunene så (jf. kapittel 5.2.1) en sterk sammenheng mellom stedfølelsen og motivasjonen til å drive bedrift. På spørsmål om hvor knyttet personen er til stedet, svarte for eksempel en av informantene: *”Det går ikke an å beskrive det. Det er jo alfa og omega, det er jo derfor jeg dro i gang det her.”* For mange er koblingen til naturen (og ofte særpreget i den lokale naturen) viktig, og derfor mener jeg det er interessant å finne ut hvordan en vindkraftutbygging kan påvirke reiselivsaktørenes sense of place, og dermed også indirekte motivasjonen til å drive reiselivsbedrift. I Frøya blir dette fokuset naturlig nok preget av synsing, i og med at det er snakk om abstrakte begreper knyttet til en eventuell utbygging. I Smøla har det gått noen år siden vindparken ble bygget, og dermed mener jeg det kan være mulig å finne ut noe interessant om hvordan utbyggingen har påvirket aktørenes forhold til stedet.

Av reiselivsaktørene som ble intervjuet i Smøla, opplevde alle seg knyttet til stedet (både bygd og kommune), og alle snakket varmt om den lokale naturen (jf. kapittel 5.2.1). Det er store forskjeller i holdninger til vindparken (alt fra: *”Jeg synes det (lyden av vindturbinene) er deilig å høre på.. ..jeg synes det er helt positivt jeg.”* til *”..det er så inn i granskauen feil!”*). Uansett hva som preger holdningene til vindparken virker det likevel ikke som om den nåværende parken har noen betydelig påvirkning, verken positivt eller negativt, på stedfølelse og motivasjon hos reiselivsaktørene. Noen nevnte imidlertid at en videre utbygging nærmere eget hjemsted kan være mye mer negativt, særlig med tanke på at støyen fra vindturbinene da kanskje kan høres bedre: *”For da hadde det vært et kraftig slag mot det jeg hadde holdt på med og det som har vært*

motivasjonen min, at da hadde jeg sluttet”, er et nokså sterkt utsagn i denne sammenhengen, og kan også ha sammenheng med prosesser knyttet til selve kampen om vindkraftutbyggingen. Det virker generelt å være en enighet om at så lenge det er en viss avstand til parken, har det ingen negativ betydning for egen motivasjon, men at det kan ha betydning dersom vindturbinene kommer tett opp til bosted eller bedrift. Et slikt fenomen der en utbygging godtas på generelt grunnlag, men motarbeides dersom den skjer nær egen ”backyard”, kan kobles til begrepet NIMBY (Not In My Backyard, jf. kapittel 2.1.2). Jeg finner likevel at det er viktig å ikke omtale slike holdninger som NIMBYisme, siden motstand da kan tolkes som irrasjonell oppførsel selv om det finnes rasjonelle grunner til motstanden (for eksempel støy og ødelegging av utsikt).

En mulig negativ virkning av vindparken kan være at inngrepene i naturen fører til dårligere livskvalitet, og dermed en påvirkning på motivasjonen, hos personer som pleier å bruke området i fritidssammenheng. Dette aspektet virker imidlertid ikke å være særlig viktig med tanke på den eksisterende vindparken i Smøla, noe som kanskje har sammenheng med at området historisk har vært lite brukt: *”Der møllene er, der var det jo en helt ubrukelig plass.”* På Frøya er de indre områdene mer (men likevel ikke særlig mye) brukt, og en av informantene uttalte at motivasjonen til å drive bedriften ville gå ned dersom vindturbinene (som planlagt) ble bygget i turområdet til denne personen. Slike konsekvenser kan muligens være enda viktigere på steder der vindparken blir bygget i et mer brukt turområde.

Mange i Smøla fortalte om at vindkraftutbyggingen har bidratt til en positiv stemning i kommunen, blant annet ved at det er blitt mer aktivitet og penger til nye prosjekter, og det virket som om stedsfølelsen til Smøla for mange var styrket i løpet av de siste årene. Et utsagn var *”Da var det liksom ”Ja, er du fra Smøla du da”, med en sånn negativ.. Nå har du fått en helt annen, ja, får en annen image, og en stolthet. Altså, du har fått den stolte smølværingen.”*. En slik utvikling kan være viktig for den grunnleggende motivasjonen til å drive en reiselivsbedrift. Det kan dermed også argumenteres for at vindkraftutbyggingen indirekte har bidratt til motivasjon for reiselivsaktører ved at den generelle stoltheten og positive stedsfølelsen i kommunen er blitt styrket. I intervjuene ble det også nevnt at vindparken kunne virke positivt på motivasjonen knyttet til stedsfølelse, ved at tanken om grønn kraft gir en slags miljøvennlig stedsfølelse. Graden av viktighet her kan nok likevel sees på som nokså liten.

6.3 Utvikling av stedsmytene Smøla og Frøya

I reiselivsnæringen er stedsmyter viktige (jf. kapittel 2.6.2). Et sted med attraktive stedsmyter vil lettere trekke til seg turister enn et sted som forbindes med negative assosiasjoner. Eksempler på norske steder med sterke stedsmyter kan være Geiranger (stedsmyter som *spektakulær, uberørt natur, verdensarv*) og Nordkapp (stedsmyter som *verdens ende, eksotisk*). I norsk reiselivssammenheng forsøkes det ofte å forbinde Norge med slike stedsmyter som har med natur (og opplevelser og aktiviteter i naturen) å gjøre, særlig i den internasjonale markedsføringen (se for eksempel www.visitnorway.com). Smøla og Frøyas stedsmyter har relativt mye mindre utbredelse enn Geiranger og Nordkapp, men omfatter mange av de samme nøkkelordene (særlig begrepet *uberørt natur*). Internettsøk på norsk, engelsk og tysk viser at ord som natur, fiske og hav er viktige (jf. tabell 6.2). I utlandet og store deler av Norge vil nok Smøla og Frøya (i den grad folk kjenner til stedene) ofte være synonymt med norsk utkant med fin natur og gode fiskemuligheter, mens det lokalt vil være andre stedsmyter som er like viktige. Frøya er for eksempel lokalt knyttet til begrepene industri og rikdom. Smøla er gjerne forbundet med kulturliv (en av informantene fra Frøya uttalte for eksempel at Smøla har et *”veldig rikt kulturliv”*, og musikk er særlig viktig), fraflytting og (i økende grad) vindkraft. Mange av informantene mente at Smølas lokale stedsmyter er i ferd med å bli mer positive. For eksempel kan oppmerksomheten rundt vindkraftutbyggingen ha ført til at Smøla i større grad er blitt ”satt på kartet”. En slik utvikling kan tenkes å ha positive konsekvenser både for reiselivet, reiselivsbedriftenes ”mobile” (jf. kapittel 2.7) nettverk og smølværingenes stedfølelse.

6.3.1 Popularitet og stedsmyter i det tyske og globale markedet

Markedsføringen av steder som turistmål (destinasjoner) skjer ofte i form av forsøk på å bygge opp positive stedsmyter, noe som også er viktig for reiselivsaktørene i Smøla og Frøya. For at turistene skal komme må de bli tiltrukket av noe, og dette *noe* er gjerne *natur* og *fiske*. De fleste fisketuristene kommer fra det europeiske kontinentet. Mange av aktørene snakket om hvor viktig det er å *”sette kommunen på kartet”*, og flere pekte på nabokommunen Hitra som et forbilde. En av aktørene i Smøla uttalte for eksempel *”Hitra er jo et begrep i Tyskland, ikke sant. De tyske.. har blitt et begrep innenfor sportsfiske, vi kunne kanskje prøvd å få til noe av det samme på*

Smøla også” Selv om Smøla og Frøya på mange måter har en mer spektakulær beliggenhet og topografi enn Hitra, er stedet Hitra blitt koblet til nokså sterke stedsmyter (fiske, hav og natur), særlig i Tyskland. Tabellen under gir en liten oversikt over hvor populære søkeordene er på internett og hvilke ord som knyttes til hvert av stedene:

Tabell 6.2: Internettetsøk – Smøla og Frøyas stedsmyter sammenlignet med andre destinasjoner (søkemotor: Bing (www.bing.com), søkedato 16. september 2010)

SØKEORD	ANTALL TREFF PÅ NORSK BING	ANTALL TREFF PÅ ENGELSK BING	ANTALL TREFF PÅ TYSK BING	NØKKELOD (“STEDSMYTEO RD”) I TREFFENE
Smøla/Smøla Norway/Smøla Norwegen	161 000	32 700	4140 (2070 for søkeordene ”smøla angeln”)	Nature resort, angelabenteuer, vogelgesang, grossen Fische.
Frøya / Frøya Norway / Frøya Norwegen	352 000 (inkludert treff på f eks gudinnen Frøya)	52 100	7720 (4090 for søkeordene ”frøya angeln”)	Nature, unberuehrten Regionen.
Hitra / Hitra Norway / Hitra Norwegen	356 000	44 200	19 200 (14 600 for søkeordene ”hitra angeln”)	Natur, gigantisches Fischen, angelurlaub
Geiranger / Geiranger Norway / Geiranger Norwegen	80 800	400 000	27 000	Panoramic, spektakulärsten Plätzen, angelurlaub

Denne tabellen forteller blant annet at søkeordene Smøla, Frøya og Hitra har omtrent like mange treff på engelsk (som er det klart mest brukte språket på internett), og at Geiranger har omtrent ti ganger flere treff enn de midtnorske kommunene. Det er da veldig interessant å sammenligne med treffene på tysk, der søkeordet Hitra får nesten like mange treff som Geiranger, og der også Smøla og Frøya gjør det relativt mye ”bedre” målt mot Geiranger enn i det engelske søket. Siden de fleste av treffene er reiselivsrelaterte, er det åpenbart at stedet Geiranger har sterkere stedsmyter i reiselivssammenheng. Det er likevel også tydelig at det tyske markedet er stort for særlig Hitra, men også Frøya og Smøla. Like interessant er det å se at Hitra får mange flere treff enn nabokommunene, og at Frøya også er mye ”større” enn Smøla.

Et viktig treffpunkt for tyske fisketurister på internett er diskusjonsforumet Norwegen Angelforum (www.norwegen-angelforum.net), og et besøk der gjør det tydelig hvor sterkt stedsmyten ”Hitra som fisketurismeparadis” står i Tyskland. Forumet, som per september 2010

har rundt 10 000 brukere og over 500 000 innlegg, inneholder en stor mengde undertemaer som handler om Hitra (turbeskrivelser, anmeldelser av anlegg osv), og det finnes også en del temaer om Frøya. Smøla er imidlertid så godt som fraværende i diskusjonene.

Smøla, Frøya og Hitra har i utlandet ganske like begreper knyttet til stedsnavnene. Det er særlig personer som er interessert i fisketurisme som virker å ha hørt om stedene, og stedsmytene inneholder mange av de samme elementene, som for eksempel at det er steder med stor fisk, frisk luft, hav, skjærgård og generelt fin og uberørt natur. De fleste reiselivsaktørene jeg intervjuet ga uttrykk for at disse assosiasjonene er ønsket, og at de jobber for å spre slike inntrykk av bedriften og stedet.

6.3.2 Vindkraftutbygging og stedsmyten ”fisketurismeparadis”

Det kan være vesentlig å finne ut hvordan vindkraftutbyggingen påvirker slike stedsmyter, både med tanke på hvordan reiselivsaktørene forsøker å skape myter og hvordan mytene faktisk blir i praksis. Ingen av aktørene i Smøla ga uttrykk for at de hadde forandret markedsføringen på grunn av vindparken (noe som kommer til uttrykk i tabell 6.4), og ingen av aktørene i Frøya ville forandret noe dersom det hadde kommet en vindpark der. Vindkraftutbyggingen virker dermed ikke å ha noe særlig påvirkning på hvordan reiselivsaktørene forsøker å skape mytene. Når det gjelder turistene, ga reiselivsaktørene i Smøla, som tidligere nevnt, uttrykk for at nesten ingen av fisketuristene brydde seg noe som helst om vindparken. Det samme inntrykket sitter jeg igjen med etter å ha lest reiseskildringer og sett bilder som tyske fisketurister har lagt ut på internett fra Smøla (for eksempel på www.anglerboard.de), der vindparken bare fremstilles som en kuriositet. Det virker dermed som om stedsmyten om Smøla som fisketurismedestinasjon ikke er blitt påvirket av vindkraftutbyggingen.

6.3.3 Vindkraftutbygging, stedsmyter og nye reiselivstrender

Reiselivet i Frøya og Smøla handler imidlertid om mer enn den klassiske fisketurismen, særlig med tanke på fremtidige satsingsområder. Mange av reiselivsaktørene ga i intervjuene uttrykk for at de ville satse på andre typer grupper, og da gjerne knyttet til forskjellige naturaktiviteter og -opplevelser. Flere av aktørene ønsket også en vekst i det norske markedet. Man forsøker altså å etablere stedsmyter som er tilpasset nye markeder og trender, og det blir dermed interessant å

studere hvordan en vindkraftutbygging kan påvirke slike nye markedsføringsstrategier. Det virker å være mange likhetstrekk mellom stedsmytene som handler om kommunene som fisketurismedestinasjoner og kommunene som aktivitets- og opplevelsesdestinasjoner. Jeg har prøvd å se på hvilke aspekter ved stedene som tas med i markedsføringen, og, for Smølas del, om og hvordan vindparken blir nevnt og framstilt.

Et fint sted å begynne er kommunenes slagord og presentasjon av reiselivet. Både Smøla og Frøya forsøker gjennom slagordene å skape bilder av kommunen som en naturperle ut mot havet. Smøla har slagordet ”*en øy i et hav av muligheter*”, mens Frøya framstiller kommunen som ”*Øyriket ytterst mot storhavet*”. Begge kommunene har en kort introduksjon til kommunen som reisemål på sine turistinformasjonssider, og disse små tekstene sier mye om hvilke stedsmyter de forsøker å skape og utvikle:

Tabell 6.3: Introduksjon fra turistinformasjonssidene til Smøla og Frøya på internett (sist lastet ned 28. oktober 2010).

Turistinformasjonen i Smøla (www.gurisentret.no/turistinfo): *Øykommunen Smøla er kjent for sitt flate, prærieaktige landskap og for sin skjærgård med mange tusen holmer og skjær. Her er det et rikt dyreliv og spennende kystlandskap med alt fra høyfjellsaktig lyng- og myrlandskap til det fargerike fiskeværet Veiholmen på de ytterste glattskurte skjær.*

Turistinformasjonen i Frøya (www.froyaturistinfo.no): *Denne øya på Trøndelagskysten ligger omkranset av et fantastisk øyrike med mer enn 5400 holmer og skjær, og det bor i overkant av 4000 mennesker her. Det gir en helt unik naturopplevelse å utforske denne fasinerende delen av Norge, og den særegne naturen gir igjen muligheter for en rekke spennende opplevelser/ aktiviteter.*

Det er tydelig at det satses på naturen som lokkemiddel for eventuelle turister, og det er interessant at det for Smølas del ikke bare er kysten og skjærgården som nevnes i en slik kort beskrivelse, men også ”*prærien*” og det ”*høyfjellsaktige lyng- og myrlandskapet*”, altså der vindparken er plassert. Fokuset på natur, og aktiviteter og opplevelser i naturen, går igjen i reiselivsaktørenes markedsføring, både i brosjyrer og via internett. Bilder er viktige, og brukes for å vise fram natur og aktivitetsmuligheter. Selv om hav og skjærgård er hovedfokus i både tekst og bilder hos de fleste aktørene, har også enkelte av dem valgt å skrive om de indre delene av øyene Smøla og Frøya (dette gjelder særlig bedriftene som ikke bare driver med fisketurisme). I tabellen under presenteres noen slike sitater som er hentet fra reiselivsaktørenes internettsider:

Tabell 6.4: Informasjon om indre deler av hovedøyene i Smøla og Frøya, hentet fra aktørenes internettsider (sist lastet ned 28.10.2010).

AKTØR I FRØYA	<i>Å utforske Frøya til fots er en fornøyelse. Gressfrie knauser og relativt lite trær gir en lett følelsen av å være på høyfjellet. Myrorkideer gir øya en eksotisk aura, og over hundre ferskvann lokker med ferskvanns ørret.</i>
AKTØR I FRØYA	<i>Frøya er et eldorado for naturelskere og fiskeinteresserte. Her kan du fiske fra sjø og vann. Eller gå turer til Ørnberget, som ligger midt inne på Frøya. Her finnes det 164 fiskevann og tjern, mange av dem har mye fin ørret. Terrenget her ute egner seg utmerket til fotturer. Dessuten finnes det en del trimløyper med hytter som er åpne i helgene</i>
AKTØR I SMØLA	<i>Smøla har en særpreget natur. Smøla er en av Nord-Europas største lavlandssletter, og det lave, prærieaktige landskapet er unikt. Fjellklatrere og alpinister møter kanskje ikke de helt store utfordringene her, men Smøla er til gjengjeld et ypperlig utgangspunkt for turer både til fots og på sykkel.</i>
AKTØR I SMØLA	<i>Du kan ha et aktivt og spennende besøk på Smøla, øya har mye å by på både av natur og aktiviteter. Terrenget på Smøla er spesielt godt tilrettelagt for sykling og turgåing. Legg gjerne turen igjennom <u>Smøla vindpark</u>, Nordens største vindmøllepark på land med 68 vindmøller.</i>

I begge kommunene blir altså de indre delene av hovedøyene brukt i markedsføringen, og dermed i forsøket på å skape stedsmyter. De fleste aktørene i Frøya mente at reiselivsaktivitetene på disse indre delene ville blitt (til dels kraftig) negativt påvirket av en eventuell vindkraftutbygging. Det er derfor interessant å se at vindparken i Smøla ikke virker å være en kontrast til de stedsmytene som aktørene forsøker å bygge opp. Vindparken er sjelden fremtredende i markedsføringen, men hos de fleste aktørene, enten på nett eller i brosjyrer, blir vindparken presentert som noe positivt. En av aktørene nevner for eksempel vindparken som en av tre severdigheter i Smøla, og de aller fleste har med bilder av vindparken i markedsføringen ("..jeg viser dem frem i sin fulle lengde, både i brosjyresammenheng og på nettsiden"). Det virker som om vindparken er i ferd med å bli en inkorporert del av Smølas stedsmyter, og at de som forsøker å skape slike myter for å tiltrekke seg turister i liten grad ser noen motsetning mellom andre deler av disse stedsmytene og vindparken. Det er likevel verdt å peke på at de indre delene av Frøya, dersom det hadde blitt bygget ut en vindpark, muligens ville blitt enda mer berørt enn de indre delene av Smøla. De indre delene av Frøya utgjør et mindre areal enn det samme området på Smøla, og noen vil kanskje hevde at heilandskapet på Frøya også er mer attraktivt enn myrlandskapet rundt

vindparken på Smøla. Det kunne dermed blitt større motsetninger mellom vindpark og utviklingen av stedsmyter i Frøya.

6.3.4 Klimaforandringer og stedsmyter

Noen av informantene nevnte også klimaforandringene som et argument for at vindparken ikke ville føre til mer negative stedsmyter, for eksempel ved å peke på de tyske turistenes forhold til vindkraft. En informant fra Frøya uttalte: *”..tyske publikum, de er jo veldig miljøbevisste. De er jo veldig sånn klimabevisst befolkning. Klarer ikke å skjønne at den delen av befolkningen, de vil jo ikke se på det at man har vindmøller som noe negativt”*. Det virket likevel som om få av reiselivsaktørene mente at dette aspektet var viktig for turistenes opplevelse og markedsføringen av turistproduktene.

6.4 Vindkraft og innovasjoner

I mange teorier om hva som kjennetegner gode lokale og regionale utviklingsprosesser, spiller innovasjoner (eller beslektede begreper som nyskapninger og entreprenørskap, jf. kapittel 2.6) en viktig rolle. Når en forsøker å finne ut hvordan vindkraftutbygginger påvirker utvikling i reiselivsnæringen, er det nærliggende å lete etter innovasjoner der vindkraftutbyggingen har hatt betydning, og også etter mulige innovasjoner som er blitt / kan bli hindret av en utbygging. I min masteroppgave har jeg tatt utgangspunkt i Schumpeters (1934) begrep ”nye kombinasjoner” (eller ”entreprenørielle handlinger”) når jeg leter etter innovasjoner. Det har kommet en del slike nye kombinasjoner i reiselivsnæringen i Smøla og Frøya de siste årene, og disse kombinasjonene er ofte knyttet til utviklingen av nye markedssegmenter. Jeg vil først presentere innovasjoner som er direkte knyttet til vindkraftutbyggingen i Smøla, deretter forsøke å si noe om indirekte sammenhenger mellom innovasjoner og vindkraftutbyggingen, før jeg analyserer utsagn om eventuelle innovasjoner som er blitt / kan bli hindret i begge kommuner.

6.4.1 Innovasjoner knyttet til vindkraftutbyggingen i Smøla

Aktiviteten ”besøk i vindparken” har i flere år vært populær både for turister og andre besøkende, og hadde (logisk nok) vært umulig uten vindkraftutbyggingen. Jeg mener at besøk i vindparken kan kalles en ”ny kombinasjon” for reiselivsnæringen fordi reiselivsaktørene har utnyttet

tilgangen på nye markedssegmenter, og fordi næringen har benyttet aktiviteten som en del av ”produktet Smøla”. Nylig (2010) har det også kommet et besøkssenter knyttet til vindparken, og dette senteret kan være med på å styrke vindkraftaktiviteter som del av et reiselivsprodukt.

Den kanskje mest synlige nyskapingen i Smøla de siste årene er *Gurisentret*, som er et kultursenter med teateramfi, opplevelsessenter for vindkraft, utstillinger og kafeteria. SAE Vind gikk inn med 5 millioner kroner til prosjektet, og byggingen av senteret henger helt klart sammen med byggingen av vindparken. Gurisentret er i følge kommunen et ”*typisk trafikkskapingsprosjekt*”, og særlig utespelet ”Fru Guri av Edøy”, med 4500 tilskuere i 2009, er viktig. Det første driftsåret for senteret var 2009 (åpnet i juni), og det var i løpet av sommeren og høsten rundt 1000 som betalte for å komme inn på opplevelsessenteret; mange av dem bussturister. I tillegg ble senteret besøkt av mange som fikk gratisbillett via utespelet, samt at det ble holdt gratisvisninger for gjester, studenter og andre besøkende.

Vindparken og Gurisentret regnes som to av de største attraksjonene i Smøla, og besøk på disse stedene virker særlig å være betydningsfullt for den ”kortreiste” turismen. En aktør uttalte for eksempel: ”*..hvis du skal ha en turbuss ut hit, så er det obligatorisk med Veiholmen, vindparken og Gurisentret.*” Flere av informantene pekte i tillegg på at det nye veinettet som er laget i vindparken har åpnet deler av Smøla som det tidligere var vanskelig å nå. De nye veiene har gitt muligheter for fotturer og ikke minst *sykkelturer* i myrterrenget, noe enkelte reiselivsaktører beskriver som egne aktiviteter, og som dermed kan sies å være nye kombinasjoner. En av reiselivsaktørene skrøt av det nye veinettet: ”*For det å sykle i vindparken, kan jo sykle på kryss og tvers i Smøla, det kunne du ikke gjøre før. På veier der det ikke er biltrafikk. Det er en attraktiv greie som bør utnyttes*”. Stiftelsen Sykkelturisme i Norge presenterer på sine nettsider det nye tilbudet om sykling i vindparken, og her er et utdrag fra en av turbeskrivelsene: ”*Mellom møllene er det bygd en rekke atkomstveier som egner seg utmerket til å sykle på. Langs veiene og inne på myrene ligger mange flotte ferskvann hvor en kan ta en frisk dukkert eller slenge ut fiskesnøret. Her kan du fritt velge rute inne i parken, både vinden og Statkraft hilser deg velkommen*”. Dette utdraget viser at veiene kan bli viktige for reiselivsnæringen. Et annet produkt i vindparken som ble nevnt, er klatring til toppen av vindturbinene for å se på utsikten. Dette produktet er imidlertid ikke særlig godt utviklet.

6.4.2 Indirekte koblinger mellom vindkraftutbygging og reiselivsinnovasjoner

Det finnes også noen relativt klare indirekte koblinger mellom vindkraftutbyggingen og innovasjoner i reiselivsnæringen. Eiendomsskattepengene fra vindparken er i stor grad blitt brukt til satsing på næringslivet, med reiselivsnæringen som en av hovedsatsingsområdene. Mange av reiselivsbedriftene har mottatt støtte fra kommunen som har bidratt både til at enkelte av dem faktisk har hatt mulighet til å starte opp, og til at de har kunnet laget nye typer produkter. Kommunen har gjennom næringscenteret de siste årene bygget opp en slags inkubatorvirksomhet, der det gis støtte til lovende prosjekter. Mye av den økonomiske støtten virker, særlig etter prosjektet Omstilling Smøla ble avsluttet i 2006, å være helt avhengig av kommunens inntekter fra vindparken. Vindkraftutbyggingen kan dermed sies å være en økonomisk forutsetning for mange av innovasjonene i reiselivsnæringen i Smøla de siste årene. En annen indirekte kobling er vindparkens eventuelle virkning på den lokale stemningen og optimismen, som igjen kan påvirke reiselivsaktørene på ulike måter, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 7.2.

6.4.3 Vindkraftutbygging som hemmende for innovasjonstakten

Det er en komplisert oppgave å skulle finne ut hvordan innovasjonstakten eventuelt er blitt hemmet av vindkraftutbyggingen. Jeg var imidlertid inne på temaet i de aller fleste intervjuene med reiselivsaktører i begge kommunene, og jeg mener derfor synsingen er godt begrunnet. I Smøla var det få som ga uttrykk for at vindkraftutbyggingen har stått direkte i veien for reiselivsinnovasjoner, men det var noen som så for seg (selv om konkrete planer manglet) at området kunne vært utnyttet i reiselivssammenheng. En av aktørene uttalte for eksempel: *”Ja, det er jo det med den uberørte naturen og det området der da, at det er forringet i forhold til å legge opp turstier, lage til plasser der det er kjempefint rundt og flotte vann. Vi kunne laget grill.. sånn når du har firmaturer, kajakk, kano det er fint vann der”*, og en annen: *”Så lenge vi holder på med fisketurisme spiller det ikke noen rolle, men begynner du å snakke om økoturisme og sånne ting, så kan det kanskje begynne å bli litt problem..”*. Det virker å være uenighet om hvor verdifullt området kunne vært uten vindparken. Noen mente at området tidligere var helt utilgjengelig, og at ingen hadde brukt det, mens andre altså så for seg reiseliv der. Ingen av reiselivsaktørenes ga imidlertid uttrykk for at vindparkområdet hadde vært et prioritert sted for bedriftens satsing, og det kan kanskje trekkes en slutning om at vindparken foreløpig ikke har

virket særlig hemmende på innovasjonstakten (entreprenørielle handlinger) i reiselivsnæringen, men at det i framtiden kan være mer usikkert.

I Frøya mente flere av informantene at en eventuell vindpark kunne ødelagt for reiselivsaktiviteter som jakt, fiske og vandreturer, og det ble pekt på at trenden med slike aktiviteter var økende. Også her var det i stor grad tanken om framtidens reiseliv som gjorde at informantene var skeptiske. I et intervju på sensommeren 2010 fikk jeg vite at det denne sommeren har vært en stor utvikling med tanke på bruk av de indre områdene av Hitra og Frøya. Fisketuristene har i større grad begynt å fiske i ferskvannene, særlig i Hitra. Selv om Hitra har en vindpark på Eldsfjellet, hadde ikke turistene noe negativt å si om vindturbinene selv om de brukte de indre områdene. Hitra har større områder inne på hovedøya enn Frøya og Smøla, og vindparken blir dermed ikke så dominerende der. Det er likevel interessant å se at det ikke virker å være et veldig høyt konfliktnivå mellom innlandsfisketurister og vindpark.

6.5 Den ”skjulte” bonusen ved vindkraftutbygging – nye markeder for reiselivsnæringen

Flere av reiselivsbedriftene i Smøla er enten relativt nye, eller har vokst seg større de siste årene. Denne utviklingen faller tidsmessig sammen med utbyggingen av vindparken, og mange av reiselivsaktørene kan fortelle om at svært mange av de besøkende har hatt tilknytning til bygging, vedlikehold eller studier av vindparken.

6.5.1 Bonanza i Smøla

Byggeperioden førte til et slags ”bonanza” i reiselivsnæringen i kommunen. Det var en stor etterspørsel etter overnattingsmuligheter, og i løpet av de fire årene med anleggsvirksomhet tjente reiselivsaktører godt, samtidig som det ble bygget ut ekstra kapasitet. En aktør uttalte for eksempel *”første året var det sånn, vi hadde kanskje en million i omsetning på grunn av vindparken da.”*, noe som kan sies å være betydelig for et enkeltpersonsforetak. Alle informantene i Smøla var enige om at utbyggingen hadde skaffet reiselivsnæringen betydelige inntekter, og det virket også som om inntektene var relativt godt fordelt. Flere av

reiselivsbedriftene i kommunen driver med nokså små marginer, og er avhengige av den korte sommersesongen. Vindkraftutbyggingen, med tilstrømning gjennom året, var for mange svært viktig, enten for å starte opp, overleve, bygge opp mer egenkapital eller skape grobunn for større satsing.

Det kan være nærliggende å tenke på slutten av en slik anleggsperiode som en slags felle for reiselivsnæringen. Når kapasiteten i reiselivsbedrifter blir bygget opp, og store deler av den lokale aktiviteten forsvinner, kan det være vanskelig å omstille bedriften og fortsatt drive godt. Det virker da også som om noen av bedriftene i Smøla fikk slite da anleggsperioden var ferdig. Likevel har den generelle veksten i reiselivsnæringen fortsatt. Noen brukte inntektene fra utbyggingsperioden til å utvikle reiselivsbedriftene videre, og på denne måten virker inntektene knyttet til vindkraft å være en forutsetning for mange entreprenørielle handlinger innenfor reiselivsnæringen.

6.5.2 Vedlikehold som ny inntektskilde

Vindkraftutbyggingen har også ført til en oppblomstring av et nytt marked for reiselivsnæringen, nemlig vedlikeholdsarbeidere. En såpass stor vindpark som på Smøla krever mye vedlikehold, og store deler av vedlikeholdet utføres av eksterne arbeidere. Siemens har de siste fem årene hatt kontrakt på vedlikehold, og i følge SAE Vind, som driver vindparken, *”henter Siemens ofte inn en mengde folk for større arbeider”*. Slike arbeider kan vare i flere måneder, og det har da vært opp mot 20 Siemensansatte som har trengt overnatting. I tillegg kommer årsservicen, som varer i rundt to måneder, der 4-6 arbeidere fra Siemens jobber i parken. Det hender også at andre firmaer blir hentet inn utenfra kommunen. Firmaene som trenger overnatting for arbeiderne sine er opptatt av god komfort, og en av informantene uttalte at de hadde flyttet fra sted til sted etter hvert som det ble bygget opp overnattingsplasser med bedre fasiliteter. Vedlikeholdsarbeidene i vindparken fører altså til en relativt fast tilstrømning av gjester til reiselivsnæringen i kommunen, og det er svært interessant at en av de største aktørene virker å være helt avhengig av denne tilstrømningen: *”50 prosent av inntekten er jo fra den. Så hadde vi ikke hatt vindparken, hadde det ikke gått så bra her.”* Med de relativt faste inntektene fra Siemens og andre firmaer knyttet til vedlikehold som grunnlag, satser denne reiselivsaktøren friskt på nye markeder (særlig kurs og konferanser). Denne aktørens inntekter fra vedlikeholdsarbeidet i vindparken kan kanskje

sammenlignes med en av Frøyas største reiselivsbedrifters inntekter fra forretningsreisende knyttet til havbruk. Begge aktørene virker å være avhengige av slike faste inntekter gjennom hele året, og med et slikt grunnlag kan de også satse relativt offensivt på andre typer reiseliv.

6.6 Vindkraft, nettverk og samarbeid

Før feltarbeidet hadde jeg noen antakelser om at vindkraftutbyggingen kunne ha påvirket forskjellige typer samarbeid i Smøla. Blant annet kunne utbyggingen virket negativt dersom aktørene var såpass uenige om vindkraft at bonding-samarbeid ble brutt og bridging-samarbeid ble vanskeliggjort. I Frøya, der reiselivsnæringen har stått ganske samlet mot en vindkraftutbygging, ville jeg finne ut om kampen mot vindkraft hadde styrket båndene og bidratt til å bygge bruer mellom reiselivsaktørene. Det viste seg imidlertid at både kampen om vindkraft og prosesser i etterkant av utbyggingen har hatt få konsekvenser for lokale samarbeid. For eksempel er et av de viktigste samarbeidene i reiselivsnæringen i Smøla basert på en bonding-relasjon mellom to aktører som er svært uenige om vindkraftutbyggingen. De ga ikke uttrykk for at uenigheten hadde påvirket relasjon eller samarbeid. Det kan likevel tenkes at enkelte potensielle samarbeid i Smøla er vanskeliggjort på grunnlag av utbyggingen. For eksempel virker det som om relasjonene mellom kommunen og reiselivsaktører som er negative til vindkraft kan ha blitt skadet, noe som kan forhindre både samordnede prosjekter og samfunnsentreprenørskap. Når det gjelder samarbeid på tvers av kommune- og næringsgrenser, kan vindkraftutbyggingen, blant annet ved at den har gitt Smøla oppmerksomhet, ha bidratt til en utvidelse av nettverket for enkelte aktører. Jeg fant imidlertid ingen klare eksempler på samarbeid som konkret kan knyttes til prosesser rundt utbyggingen.

I Frøya har kampen mot vindkraft i liten grad forent reiselivsaktørene, og det virker ikke som om prosesser knyttet til den eventuelle utbyggingen har hatt noen betydelig virkning på nettverk og samarbeid innad i reiselivsnæringen. Det er imidlertid større uenighet om utbygging av vindkraft enn i Smøla, og det kan tenkes at en utbygging i Frøya ville hatt større konsekvenser for nettverk og samarbeid enn utbyggingen i Smøla har hatt.

7 DISKUSJON

I dette kapittelet vil jeg gå grundigere inn i det jeg opplever som de viktigste funnene i arbeidet med masteroppgaven. Jeg kommer først til å drøfte utviklingen mot en mer opplevelses- og naturbasert reiselivsnæring, og hvordan denne utviklingen lokalt kan påvirkes av en vindkraftutbygging. Deretter vil jeg drøfte hvordan og hvorfor en satsing på reiselivsnæring og vindkraftutbygging har fungert som komplementære deler av en mestringsstrategi (jf. kapittel 2.3) for Smøla kommune. Jeg vil her også diskutere hvordan erfaringer fra denne satsingen kan overføres til andre steder langs norskekysten, og hvilke eventuelle andre følger en vindkraftutbygging vil ha på disse stedene. Avslutningsvis forsøker jeg å si noe om fremtiden til reiselivsnæringen både i Smøla og Frøya, før jeg oppsummerer funnene og kommer med noen konkluderende kommentarer.

7.1 Nye trender i reiselivsnæringen

En av dagens viktigste reiselivstrender er utviklingen mot en mer opplevelses- og aktivitetsbasert næring. I Nærings- og handelsdepartementets rapport om reiselivsstrategier (2007) står det for eksempel:

”Begrepet «opplevelsesnæring» brukes stadig oftere om reiselivsprodusentene. Dette henger sammen med at opplevelser er blitt en svært viktig del av reiselivet, enten det dreier seg om overnatting, bespisning, transport eller aktiviteter. De reisende stiller stadig høyere krav til innholdet i reiselivsproduktene og etterspør opplevelser som er ekte og unike.” (s. 13).

På NHO Reiselivs internettsider bekreftes dette inntrykket: *”Opplevelse er grunnlaget for reiseaktivitet. Som turist vil man oppleve og delta i aktiviteter. Antall bedrifter i dette reiselivssegmentet har i det siste tiåret økt og blitt viktigere og viktigere i reiselivssammenheng.”* (www.nhoreiseliv.no) Blant informantene i Smøla og Frøya virket det å være stor enighet om at turistene, både norske og utenlandske, blir stadig mer opptatt av ulike opplevelser og aktiviteter,

og at det i fremtiden blir viktig å kunne tilby et stort spekter innenfor disse kategoriene for å lykkes som reiselivsdestinasjon.

7.1.1 Fisketurisme og trender

Fisketurisme hører gjerne med i kategorien opplevelses- og aktivitetsbasert turisme, og fisketurismen i Smøla og Frøya er fortsatt i vekst. Likevel snakket informantene om at trenden med mer fokus på opplevelser og aktiviteter også gjelder en utvikling av den tradisjonelle fisketurismen. Det virker som om turistene i større grad enn tidligere er ute etter forskjellige typer opplevelser og aktiviteter. Tidligere har det å komme seg på sjøen for å fiske vært det eneste fokuset, men nå er det blitt mer vanlig å ta noen dager ”fri” fra sjøen, for å søke andre typer opplevelser. Min tolkning av de nye trendene i reiselivet i de to kommunene er at diversifiseringen av aktiviteter og opplevelser er viktig. Turistene er stadig mer ulike, ofte kravstore, og er ute etter forskjellige typer opplevelser. Mange av reiselivsaktørene opplever dermed at det finnes store marked utenfor det tradisjonelle fisketurismesegmentet, og søker å nå disse markedene.

Bilde 3: Fisketur på Smøla (foto: Smøla Naturopplevelser)

7.1.2 Sammenligning av kommunenes tilpasning til nye trender

Det er interessant å se på hvordan slike nye trender påvirker reiselivsnæringen i de to kommunene, særlig med tanke på om vindparken kan ha noen påvirkning. Både Smøla og Frøya har mange reiselivsbedrifter som hovedsakelig er rettet mot fisketurister, men inntrykket mitt er at reiselivsnæringen i Frøya de siste årene i større grad har vært mer ensporet i sin satsing på fisketurister. Som vist i kapittel 6.3 har Frøya (og særlig regionen Hitra-Frøya) sterke stedsmyter knyttet til fisketurisme, særlig i Tyskland, og fisketurismebedriftene i Frøya opplever en jevn tilstrømning av turister, ofte i form av stamgjester. Kontakten mellom reiselivsaktører og turister formidles stort sett av turoperatører i Tyskland, og andre typer nettverk og samarbeid er mindre viktige. Smølas stedsmyter er også knyttet til fisketurisme, men mange av reiselivsaktørene har forsøkt å nå andre typer markeder. Jeg opplever at det i Smøla generelt er større fokus på å utnytte de nye trendene enn i Frøya, og at mange er opptatt av en diversifisering av reiselivsopplevelser og -aktiviteter i kommunen. Mange av aktørene som satser hardt på forskjellige opplevelser og aktiviteter er imidlertid relativt små, og en satsing på tradisjonell fisketurisme virker å gi sikrere inntekter. Likevel mener de fleste at det finnes grunnlag for satsing på nye typer turisme, og at framtidens reiseliv i stadig større grad vil handle om forskjellige opplevelser og aktiviteter.

7.1.3 Nye trender og vindkraftutbygging

Flere av reiselivsaktørene både i Smøla og Frøya ser på fremtidige reiselivstrender som den kanskje største utfordringen knyttet til vindkraftutbygging. I intervjuene ble det pekt på at uberørt natur kan bli stadig viktigere med de nye reiselivstrendene, og at det visuelle og audielle inntrykket av vindturbinene kanskje kan ødelegge for enkelte typer reiselivssatsinger. Et eksempel er et slagord som er foreslått for Frøya som turistdestinasjon: *Silence*. Et slikt slagord vil være et ledd i en markedsføring for å bygge opp destinasjonen Frøya med stedsmyter som fred, ro og stillhet. I intervjuene der jeg tok opp dette temaet mente informantene at det ville bli en stor konflikt mellom en eventuell vindkraftutbygging og en slik markedsføring. Det ble også snakket om at potensialet for ferskvannsfiske er stort i begge kommunene, og at vindturbiner i ferskvannsområdene kan komme til å beslaglegge arealer og ødelegge fiskeopplevelsen.

I denne sammenhengen kan det være veldig interessant at det er Smøla, på tross av vindparken, som har kommet lengst i forsøket på å møte nye reiselivstrender. Det er et større spekter på overnattingsbedriftene (forskjellige typer fasiliteter/tilbud), og det tilbys aktiviteter, som, i større grad enn i Frøya, er tilrettelagt for forskjellige markedssegmenter. De nye typene aktiviteter og turister ser ikke ut til å være særlig negativt berørt av vindkraftutbyggingen. Konfliktpotensialet er utvilsomt større enn for den tradisjonelle fisketurismen, siden det for de nye markedssegmentene ofte er viktigere med naturen i hele kommunen, ikke bare kysten og havet, samtidig som enkelte er veldig opptatt av fred og ro, også i tilknytning til aktiviteter. Likevel melder reiselivsaktører at vekstsegmenter som kajakkтуриisme og sykkelтуриisme ikke blir negativt påvirket av vindparken.

7.1.4 Vindpark og kommune viktig for utvikling av nye reiselivsprodukter i Smøla

Hvorfor er reiselivsnæringen i Smøla blitt mer diversifisert, og kanskje bedre posisjonert mot framtidige reiselivstrender, enn Frøya? Topografien er nokså lik, kommunene er omtrent like perifere (Frøya har kanskje en fordel med fastlandsforbindelsen), stedsmytene er relativt like (og Frøya har kanskje en sterkere posisjon enn Frøya innen fisketurismen), Frøya har omtrent dobbelt så mange innbyggere og det virker også å være mer tilgjengelig økonomisk kapital enn i Smøla. I tillegg virker det som om mange (også blant informantene i Smøla) karakteriserer frøyværingen som en tanke mer industriell og innovativ enn smølværingen. Jeg vil peke på to viktige grunner for Smølas positive utvikling innen reiseliv. Den ene er kommunens store satsing på reiselivsnæringen som del av en helhetlig strategi for Smøla kommunen (delvis finansiert med omstillingsmidler), og den andre er, kanskje paradoksalt for mange vindkraftmotstandere, utbyggingen av vindparken.

Smøla kommune valgte i omstillingsperioden fra 2001 til 2006 å satse hardt på de tre feltene vindkraft, reiseliv og foredling i et forsøk på å snu en negativ befolkningsutvikling og en generell lokal pessimisme (jf. kapittel 4.1.2). Denne satsingen har fortsatt gjennom Smøla Næringscenter etter at omstillingsmidlene tok slutt. Jeg mener at denne satsingen kan kalles en mestringsstrategi for kommunen, og jeg vil nå forsøke å bruke Bærenholdt og Aarsæthers (2002) teori om mestringsstrategier for å se på hvordan denne strategien er blitt utviklet, og i hvilken grad den kan

sies å være vellykket med tanke på målet om en omstilling og økonomisk og befolkningsmessig vekst.

7.2 Vindkraft og reiseliv som del av en mestringsstrategi for Smøla kommune

7.2.1 Reiselivsnæringen som del av en mestringsstrategi i Smøla

Teorien om mestringsstrategier består av tre dimensjoner, og en vellykket mestringsstrategi skal i følge Bærenholdt og Aarsæther (2002) være preget av refleksivitet i identitetsformings- og innovasjonsdimensjonen og utnyttelse av sosial kapital gjennom båndbygging og brubygging i nettverksdimensjonen. Sentrale aspekter ved mestringsstrategien er at den skal *gi mening* for aktørene, og at det er viktig at aktørene er knyttet til lokalsamfunnet (for eksempel natur og kultur) samtidig som de er åpne for regionale og globale trender og prosesser. Satsingen på vindkraft, reiseliv og foredling (med vindkraft og reiseliv som viktige i denne sammenhengen) virker å ha gitt mening for de fleste reiselivsaktørene jeg snakket med. Alle ga uttrykk for at det var viktig å gjøre noe for å snu utviklingen i kommunen, og de fleste virket å stille seg bak satsingen.

Både lokal og global refleksivitet (jf. kapittel 2.3.2) er til stede i reiselivsnæringen i Smøla. De fleste reiselivsaktørene er tett knyttet til Smøla og stedet der bedriften ligger, har stor lokalkunnskap og ser muligheten for å utnytte lokale fortrinn. Samtidig er mange opptatt av globale reiselivstrender, og av hvordan en kan utnytte nye markeder. Denne refleksiviteten har ført til en mengde innovasjoner i form av forskjellige typer overnattingsbedrifter og aktiviteter tilpasset ulike markedssegmenter.

I nettverksdimensjonen fungerer reiselivsnæringen som mestringsstrategi imidlertid ikke ideelt. Bærenholdt og Aarsæther (2002), i likhet med Woolcock (1998), peker på at det er viktig med forskjellige typer samarbeid for at slike strategier skal lykkes. Mange av reiselivsaktørene har gode samarbeid både innenfor og utenfor næring og kommune, men mange savner også sterkere og bedre fungerende (både formelle og uformelle) lokale nettverk. Institusjoner som næringsforeningen, næringscenteret og destinasjonsselskapet er til en viss grad samlende, men

flere pekte på at veksten i reiselivsnæringen kunne vært mye større dersom de lokale reiselivsaktørene hadde samarbeidet bedre. Noen av informantene pekte på et lokalt destinasjonsselskap med felles markedsføring som en aktuell institusjon, mens andre var mer opptatt av enkeltsamarbeid om forskjellige typer aktiviteter (som for eksempel at flere bedrifter går sammen om sykkelutleie) for å skape helhetlige og diversifiserte tilbud til turistene som kommer til Smøla. Flere snakket om at de forskjellige reiselivsaktørene aktivt må bidra til og satse på et større samarbeid, noe som kjennetegner et kollektivt entreprenørskap (jf. Cook og Plunkett, 2006, nærmere omtalt i kapittel 2.6.2).

Selv om det finnes utfordringer, særlig i nettverksdimensjonen, mener jeg at reiselivssatsingen kan karakteriseres som en vellykket del av en mestringsstrategi for Smøla kommune. Mye av årsaken til veksten i reiselivsnæringen ligger nok hos reiselivsaktørene (entreprenørene). I det meste av entreprenørskapsteori er den klassiske entreprenørens personlighet og evne til å utvikle produkter helt sentralt for en utvikling av bedrift og næring (jf. kapittel 2.6.1), og dette kan særlig gjelde i et nokså rent entreprenørielt regime som reiselivsnæringen i Smøla.

7.2.2 Kommunens rolle

Jeg mener likevel det er viktig å ikke undervurdere kommunens rolle i satsingen. Gjennom *Omstilling Smøla* og *Smøla Næringsssenter* har kommunen bidratt med rådgivning og betydelig økonomisk støtte til oppbyggingen av reiselivet. I alt 9 millioner kroner har i perioden etter 2001 gått til fellestiltak som markedsføring, prosjektering av *Gurisentret* og sykkelprosjekt, og i tillegg har åtte reiselivsbedrifter fått direkte støtte til lansering av nye typer produkter, særlig knyttet til naturbasert reiseliv. Her har altså kommunen i stor grad bidratt til at reiselivsnæringen skal utvikle nye produkter og nå nye kundegrupper/geografiske markeder. Selv om det var uenighet blant informantene om fordelingen av støtten har vært rettferdig, mente mange at kommunen hadde gjort en god jobb med å legge til rette for reiselivsnæringen. To av uttalelsene (fra ulike informanter) i intervjuene var: *”..mye gründere utpå der, for å si det slik, både kommunale grundere, som jeg kaller det, ordførere og.. altså innad i kommunen, næringsforeninga.. veldig på offensiven”* og *”..jeg synes jeg har fått utrolig god støtte og oppbacking fra kommunen”*. Jeg mener at kommunen gjennom det jeg velger å kalle en mestringsstrategi har fungert som en slags *samfunnsentreprenør* (jf. kapittel 2.6.2) for reiselivsnæringen i Smøla. Det mangler vellykkede

eksempler på kollektive former for entreprenørskap innad i reiselivsnæringen (jf. kapittel 5.3.1), men kommunen har bygget nettverk med reiselivsaktørene, forsøkt å lage samarbeidsarenaer og lagt til rette for innovasjoner med tanke på en felles, positiv utvikling i Smøla.

Omstillingsmidlene gjennom årene fra 2001 til 2006 har vært et viktig grunnlag for utformingen og gjennomføringen av mestringsstrategien, og det ville vært vanskelig å satse like stort uten disse midlene. Det er imidlertid ikke gitt at et slikt omstillingsprosjekt gir resultater, og jeg mener at kommunen gjennom den helhetlige og handlingsrettede mestringsstrategien har spilt en sentral og positiv rolle i utviklingen av reiselivsnæringen i Smøla. Det er også verdt å peke på at satsingen har fortsatt også etter 2006.

7.2.3 Vindkraftutbyggingens virkning på reiselivsnæringen som del av mestringsstrategi

Hvordan har så vindkraftutbyggingen påvirket reiselivsnæringen som del av en mestringsstrategi? Min påstand er at utbyggingen er en viktig positiv faktor for reiselivsveksten i Smøla de siste årene. To av grunnene til at vindkraft og reiseliv er en god kombinasjon i Smøla er ganske klare og ”håndfaste”. For det første har vindkraftutbyggingen gitt Smøla kommune økonomisk kapital til å satse offensivt på reiselivsnæringen. Store deler av eiendomsskatten for vindparken har blitt sprøytet inn i næringslivet, hvorav mye til reiselivsnæringen. Kommunen har i stor grad, særlig etter at omstillingsprosjektet ble avsluttet i 2006, brukt vindparken som redskap til å bygge opp reiselivet i kommunen. Ordføreren mener at vindparken har vært vesentlig: *”Vi hadde ca 50, ja, litt eldre senger da, for å si det slik, i hermetegn. Og det, både gjennom den næringssatsinga med omstilling, og ikke minst at vi fikk vindparken da, som katalysator og som redskap, så har vi i dag mellom 600 og 700 senger”*. Kanskje ville kommunen ha funnet midler på andre måter til en fortsatt satsing på reiselivsnæringen, men det er vanskelig å se for seg en så omfattende satsing uten inntektene fra vindparken.

Det utvidede markedet for overnattingsplasser som kom med vindkraftutbyggingen er nevnt i kapittel 6.5, og representerer en annen viktig grunn til at vindparken har gitt vekst i reiselivsnæringen. Årene med vindkraftutbygging var en gullgrube for eksisterende og nye reiselivsbedrifter, og ga flere av disse bedriftene mulighet til å satse offensivt.

Det finnes også andre sammenhenger, som er mindre ”håndfaste”, men som likevel kan være viktige. Samtidig som vindkraftutbyggingen har vært en positiv faktor for reiselivsnæringen som del av en mestringsstrategi, har også selve satsingen på vindkraft vært en del av Smøla kommunes helhetlige mestringsstrategi. Effektene av den samlede mestringsstrategien på reiselivsnæringen kan være vanskelig å måle, men er absolutt verdt å vurdere. De fleste av informantene, også de jeg møtte i feltsamtaler, og som ikke var direkte involvert i reiselivsnæringen, pekte på en generell positiv stemning i kommunen; at pessimismen gjennom mange år med befolkningsnedgang i stor grad var erstattet med optimisme. Blant annet snakket mange om at ungdommene tidligere pleide å flytte permanent vekk fra kommunen etter at de var ferdig med ungdomsskole eller vgs, men at de nå ser en trend der de kommer tilbake. Jeg snakket med ungdommer som bekreftet dette inntrykket. Under er en liten oversikt over sitater som kan beskrive denne nye positiviteten i lokalsamfunnet:

Tabell 7.1: Uttalelser om stemningen i Smølasamfunnet

<i>”Nei, ellers så, vi ser at yngre folk, 20 år yngre enn meg i hvert fall, driver og flytter litt hjem igjen. Det er en ny trend, som vi ikke har sett for mye til.”</i>
<i>”Nå er det det. En positiv trend med at folk ønsker seg tilbake. Med vindmøller og.. satsingen der, og næringsliv, o forskjellige sånne ting, så er det en positiv strøm som er over Smølasamfunnet akkurat nå. Folk vil tilbake.”</i>
<i>”Ungdommen har begynt å flytte tilbake de siste årene.”</i>
<i>”Når de kommer og klapper deg på skulderen i Kristiansund, og sier: Jeg har slekt på Smøla. Sa ikke det før vet du. Da var det liksom ”Ja, er du fra Smøla du da”, med en sånn negativ.. Nå har du fått en helt annen, ja, får en annen image, og en stolthet. Altså, du har fått den stolte smølværingen. Og det gjør at nå snakker ungdommene ja, ja: ”Skal ikke du flytte hjem?”</i>
<i>”Det har vært en del som har kommet flyttende hjem igjen da. Som har vært ute og fått med seg utdanning, som har fått med seg mann eller dame da, og unger og.. bygd hus her og.. vært bygget mye nyhus utpå her da.. ..Nei, det er sant det, for 10 år siden, da var det ikke så mange som tenkte på å flytte hjem nei, det er sant.”</i>

En utfordring knyttet til den positive utviklingen er mangelen på relevante arbeidsplasser. Mange av dem som vil flytte til Smøla har høy utdanning, og får ofte ikke relevante jobber i kommunen (jf. intervjuer). Med vindparken har kommunen fått noen flere slike arbeidsplasser, men dette virker fortsatt å være en stor utfordring. Likevel kan det ikke være tvil om at det finnes en positiv stemning i Smøla for tiden. Folk virker mer stolte av hjemkommunen enn tidligere, og det virker

også som om folk fra trøndelags- og nordmørsregionen opplever kommunen som mer attraktiv og i en mer positiv utvikling enn tidligere. En informant i Frøya uttalte for eksempel: *”Og det at Smøla holder på, jeg tror at Smøla og vil få en stabilitet i folketallet tror jeg, og det er på grunn av reiselivssatsinga de har, og knytta opp mot et veldig rikt kulturliv da”*. Mye av årsaken til at Smøla virker å ha fått et mer positivt omdømme lokalt og regionalt kan nok være at vindkraftutbyggingen har frigjort midler til satsinger som for eksempel Bondens marked i Kristiansund (en dag i året da Smølafolket selger produkter og underholder, jf. intervju med ordføreren i Smøla).

7.2.4 Sammenhenger

Det virker som det for tiden er mange ”gode sirkler” i Smølas utvikling, og som at kommunens helhetlige mestringsstrategi, med fokus på foredling, reiseliv og vindkraft, i stor grad har vært vellykket. Vindkraftutbyggingen har vært en positiv faktor for reiselivsnæringen som en del av en mestringsstrategi, samtidig som utbyggingen også har vært en del av den helhetlige mestringsstrategien som virker å ha skapt en mer positiv stemning, og ”bedre” stedsmyter lokalt og regionalt, noe som igjen kan ha indirekte positive følger for reiselivsnæringen. Det er et svært viktig poeng for Bærenholdt og Aarsæther at mestringsstrategier skal ”gi mening” for lokale aktører, og jeg mener at Smøla kommunes mestringsstrategi er vellykket mye nettopp fordi den *gir mening* for lokalbefolkningen. En negativ utvikling på grensen til krisestemning i kommunen gjorde at det var lett å få støtte til store omveltninger som vindkraftutbyggingen, og satsingen på de tre områdene vindkraft, reiseliv og foredling virker å ha vært godt forankret i både befolkning og næringer. De fleste informantene ga i intervjuene uttrykk for at de så sammenhenger mellom kommunens strategi, vindkraftutbygging, næringssetting og den positive utviklingen i kommunen.

7.3 Vindkraft og reiseliv som mestringsstrategi andre steder?

Selv om kombinasjonen vindkraft og reiseliv ser ut til å være en god mestringsstrategi i Smøla kommune, er det ikke gitt at det vil være slik andre steder. Jeg har i dette prosjektet tatt utgangspunkt i vindkraftdebatten i små kystsamfunn (som Smøla og Frøya), og vil derfor vurdere

hvordan erfaringene fra Smøla kan generaliseres og overføres til lignende steder langs norskekysten.

7.3.1 Smøla som forsøkskommune

Det er blant annet verdt å peke på Smølas status som forsøkskommune og landets ”første” vindkraftkommune. Flere av informantene snakket om at de har tjent mye på gjester som har kommet for å studere vindparken og parkens påvirkning på lokal kultur. Eksempler på slike typer gjester er folk fra NINA (Norsk institutt for naturforskning, særlig knyttet til fugletematikk), NTNU og delegasjoner fra kommuner som vurderer å bygge ut vindkraft. Det kommer også en del gjester, både politikere, forskere og investorer, fra utlandet for å høste erfaringer fra utbyggingen. Disse gjestene representerer utvilsomt en viktig kilde til fortjeneste for reiselivsaktørene i Smøla, og antallet slike gjester vil nok være mye mindre for kommuner som bygger ut vindkraft i fremtiden (kanskje med unntak av steder som tar i bruk ny teknologi, eller som er spesielle på andre måter). At Smøla var tidlig ute med vindkraftutbygging har også ført til at vindparken trolig vil være en større turistattraksjon der enn på steder med utbygging i etterkant. Selv om informantene ikke meldte om mange ”vanlige” turister som kom med vindparken som hovedmål, kan den virke som et ekstra incentiv særlig for kortreiste turister. Gurisentret er også viktig i denne sammenhengen. Vindkraftutstillingen i dette senteret er en viktig attraksjon for Smøla, men dersom vindkraftanlegg bygges ut langs hele norskekysten kan potensialet til et slikt senter et annet sted være mindre.

7.3.2 Enighet om utbygging

En mestringsstrategi bør ha støtte blant, og gi mening for, lokalbefolkningen og det lokale næringslivet for å være vellykket, og uenigheter og konflikter på det aktuelle stedet kan virke ødeleggende for en slik strategi. Et eksempel på en slik konflikt er, naturlig nok, kamp om vindkraftutbygging. Hvis det er store protester mot utbygging, og kanskje særlig hvis utbyggingen presses gjennom, vil bånd mellom lokale aktører heller brytes enn knyttes. Det vil da kunne bli vanskeligere å få til de viktige samarbeidene som må til for å bygge opp reiselivsnæringen. Slike konflikter kan også gå ut over den lokale stemningen, og en vindkraftutbygging kan fort tenkes å generere pessimisme i stedet for optimisme. Det er for eksempel mulig at en vindkraftutbygging i Frøya ville splittet befolkningen og gitt både

pessimisme og grobunn for flere konflikter, prosesser som står i kontrast til de elementene som er viktige i Bærenholdt og Aarsæthers (2002) teori om mestringsstrategier.

7.3.3 Reiseliv og vindkraft – en mestringsstrategi mer egnet for krisekommuner?

Et annet poeng er at en mestringsstrategi med vindkraft og reiseliv som sentrale deler kan være mer egnet for "krisekommuner" enn for kommuner som Frøya, som opplever befolkningsvekst og har en svært solid havbruksnæring. I kommuner med nedgang i befolkningen og med pessimisme i lokalsamfunnet kan det være lettere å få støtte til omveltende strategier, og til å skape innovasjoner ut fra disse strategiene. Det kan også være muligheter for å få statlig støtte til omstillingsprosjekter (som Omstilling Smøla). En kommune som Frøya trenger egentlig ikke en mestringsstrategi, og hensynet til andre temaer som natur, økologi og estetikk knyttet til vindkraftutbygging ville nødvendigvis blitt enda sterkere der enn i Smøla, der vindparken i større grad representerer et håp om positiv utvikling. En av informantene i Frøya satte ord på forskjellen mellom kommunenes behov for reiselivsnæringen: *"Så sånn sett så vil jeg jo tro at nærings, eller det offentlige apparatet eller hvem de nå er på Smøla, har en mye høyere bevissthet på å utnytte turismen enn man trenger å ha på Frøya. For altså, egentlig trenger vi jo ikke turismen"*.

7.4 Fremtiden for reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya

Hvordan ser så fremtiden ut for reiselivsnæringen i de to kommunene? Vil vindkraft og reiseliv fortsatt være en god mestringsstrategi for Smøla? Hvordan vil aktørene møte nye reiselivstrender? Hvilke andre prosesser vil påvirke reiselivet?

Det er vanskelig å spå fremtiden. Jeg mener likevel at jeg gjennom dette prosjektet har avdekket enkelte grunnleggende strukturer og prosesser i de to kommunene, og at jeg dermed kan si noe om hva som kan prege utviklingen. Jeg vil her forsøke å gi noen antydninger om fremtidsutsiktene til reiselivsnæringen i Smøla og Frøya.

7.4.1 Smøla

Reiselivssatsingen i Smøla har i stor grad vært vellykket, med stor vekst i reiselivsnæringene de siste årene, og de fleste informantene virket optimistiske på næringens vegne. Mange positive

strukturer og prosesser i og utenfor kommunen gjør at aktørene ser for seg ytterligere vekst. For det første er Smølas stedsmyter blitt bygget opp i utenlandske fisketurismemarkeder, og her finnes det trolig muligheter til enda større satsing. Samtidig har aktører i Smøla i stor grad bygget opp komplementære reiselivsbedrifter som tar seg av forskjellige nisjer, og som bidrar til å bygge opp Smølas stedsmyter i flere typer markeder (innenfor for eksempel kajakkтуриisme, sykkelтуриisme, fyrтуриisme og ”fred-og-ro-segmentet”). Denne utviklingen kan føres videre og være et godt grunnlag for fortsatt innovativ satsing. Dersom reiselivsnæringen fortsetter denne utviklingen, taler også internasjonale reiselivstrender, med begreper som øko-, geo- og naturbasert og aktivitetsbasert turisme, for en videre vekst i næringen.

Reiselivsnæringen i Smøla består stort sett av svært motiverte entreprenører. Det vil være en utfordring for kommunen å opprettholde motivasjonen hos enkeltpersonene som driver reiselivsbedriftene, noe som kan være avhengig av at strategier gir mening for de ulike aktørene. At bedriftene er såpass personavhengige gjør dem nokså sårbare, og med manglende motivasjon eller eventuelle negative hendelser kan enkeltbedrifter fort bli borte, noe som igjen kan skape negative ringvirkninger og pessimisme.

Jeg har tidligere i oppgaven pekt på at reiselivsnæringen i Smøla har en utfordring knyttet til samarbeid og mangel på vellykkede samfunns- og kollektive entreprenørskap. Det har særlig vært lite samarbeid mellom de ulike reiselivsaktørene, selv om nesten alle informantene mente at slike samarbeider hadde vært nyttige, og mange også mente at de er helt nødvendige for å sikre vekst. Aktørene så imidlertid for seg litt forskjellige typer samarbeid (blant annet felles booking, aktivitetssamarbeid, felles destinasjonsutvikling), og det kan være en stor utfordring å skape enighet om hvilke typer samarbeid som er fruktbare for alle aktørene. Samarbeid er også svært personavhengig, og flere av informantene uttalte at det var enkelte det var lett å samarbeide med, og andre samarbeid som ikke ville fungere så godt.

Vindkraftutbyggingen har hatt mange positive konsekvenser for den lokale reiselivsnæringen, og vindparken vil nok fortsatt være en plussfaktor for mange av bedriftene. Parken kan muligens komme i konflikt med enkelte reiselivsnisjer i framtiden, men slike negative konsekvenser virker foreløpig å bli små. Vindparken som turistattraksjon vil nok kanskje bli mindre viktig etter hvert

som det bygges opp flere vindkraftanlegg i Norge, og det vil nok heller ikke komme like mange for å studere vindparken og dens konsekvenser i fremtiden. Slike utviklinger kan bli et problem for reiselivsbedrifter som har hatt mange besøk knyttet til vindparken.

Vindparken vil nok uansett fortsatt være viktig for reiselivsnæringen ved at kommunen kanalisere kapital til reiselivssatsing, og ved at den bidrar til generell optimisme og positiv stemning i kommunen. Slike prosesser er avhengige av at mestringsstrategiene i kommunen fortsatt gir mening for befolkningen og de forskjellige aktørene, og kommunen har her et stort ansvar for videre utvikling. Kommunens positive utvikling kan være skjør, noe som er tydelig dersom man legger vekt på SSBs fremskrivning av folketallet (jf. figur 4.1). Så langt virker det likevel som om den helhetlige mestringsstrategien med fokus på reiseliv, vindkraft og foredling har vært vellykket, og selv om mange utfordringer kan være store, virker det som om reiselivsnæringen kan få til en ytterligere vekst, særlig fordi satsingen preges av refleksivitet i møte med en stadig mer globalisert verden. Det er likevel verdt å peke på at ytre faktorer kan være svært uforutsigbare, noe mange norske reiselivsbedrifter har fått oppleve gjennom et par år med internasjonal økonomisk krise. Flere av reiselivsaktørene både i Smøla og Frøya mente at denne krisen har hatt negativ påvirkning på bedriftens utvikling, og i slike situasjoner kan det være ekstra viktig å følge med på globale trender og kunne møte ekstra krevende markeder med fristende og gode produkter.

7.4.2 Frøya

Reiselivsnæringen i Frøya er prissatt mange av de samme prosessene som næringen i Smøla. Også her er ytre faktorer som voksende fisketurismemarked og internasjonal økonomisk krise viktig for utviklingen. Med sterke stedsmyter knyttet til fisketurisme (sterkere enn Smøla) som grunnlag, og med et marked som i større grad etterspør naturopplevelser, er reiselivsnæringen i Frøya godt posisjonert for framtiden.

Selv om fisketurismen i Frøya er i minst like stor vekst som fisketurismen i Smøla, virker imidlertid Frøya å ha et par ekstra utfordringer knyttet til vekst i reiselivsnæringen. Mangelen på gode samarbeid, både innad og utenfor den lokale reiselivsnæringen, er betydelig i Smøla, men er kanskje enda større i Frøya. I tillegg til at få av aktørene samarbeider med hverandre, er det i

Frøya også lite samarbeid mellom kommuneadministrasjonen og reiselivsaktørene. Det mangler også tydelige strategier for reiselivet, noe de fleste informantene klaget på i intervjuene. Manglende nettverksbygging, økonomisk satsing og destinasjonsutvikling fra kommunens side kan sammen med reiselivsbedriftenes nokså ensidige satsing på fisketurisme bidra til å skape en lock in-situasjon for reiselivsnæringen i Frøya. En slik lock in-situasjon trenger ikke nødvendigvis bety at veksten i reiselivsnæringen stopper opp; dersom aktørene fortsetter å levere gode produkter og markedet for fisketurisme fortsatt vokser kan veksten fortsatt bli stor, men det kan bety at næringen som helhet blir ekstra sårbar. Dersom den tradisjonelle fisketuristen i fremtiden forsvinner, eller, som mange av informantene pekte på, forandres, kan mange av reiselivsbedriftene få store utfordringer med å vokse. Det er likevel tydelig at mange av aktørene i Frøya ønsker mer samarbeid, både innad og utad, og flere prosjekter er blitt satt i gang, med vekslende hell. Dersom flere samarbeid utvikles, reiselivsnæringen diversifiseres i større grad og kommunen utvikler bedre reiselivsstrategier, er min påstand at Frøya vil stå enda sterkere som reiselivsdestinasjon i fremtiden.

Hvordan en eventuell fremtidig vindkraftutbygging vil påvirke reiselivsnæringen i kommunen er som nevnt vanskelig å spå, men det er nærliggende å tro at de positive konsekvensene vi bli noe mindre, og de negative konsekvensene noe større, enn i Smøla. Det er likevel mulig at en vindkraftutbygging kan bli en plussfaktor for reiselivet i Frøya, særlig dersom den ledsages av gode strategier for reiselivsnæringen.

7.5 Oppsummerende diskusjon

Gjennom arbeidet med masteroppgaven mener jeg å ha avdekket interessante funn, som jeg har forsøkt å tolke ved hjelp av forskjellige teoretiske innfallsvinkler. Jeg vil nå oppsummere forskningsresultatene i henhold til problemstillingene, komme med noen konkluderende betraktninger samt peke på muligheter og behov for nye forskningsprosjekter.

7.5.1 Den første hovedproblemstillingen: *Hva kjennetegner reiselivsnæringen i kommunene Smøla og Frøya?*

Den første hovedproblemstillingen er i stor grad besvart i kapittel fem. Reiselivsnæringen i Smøla og i Frøya har mye til felles. Begge steder er reiselivsbedriftene relativt små, og enkeltpersoner, *entreprenører*, er svært viktige i de fleste bedriftene. Videre er både Smøla og Frøya preget av fisketurisme, et markedssegment som virker å være både voksende og (på forskjellige måter) i utvikling. I begge kommunene forsøker reiselivsaktørene å utnytte nye reiselivstrender, innenfor både fisketurisme og andre typer markeder. Det er generelt få vesentlige samarbeid innad i reiselivsnæringen i de to kommunene, selv om nesten alle reiselivsaktørene i intervjuene ga uttrykk for at de ønsket mer samarbeid, og at de så på det som viktig for både egen bedrift og næring.

En av de største forskjellene mellom de to kommunenes reiselivsnæringer er kommunens rolle. I Smøla har reiselivsnæringen vært ett av tre hovedsatsingsområder i en strategi for å snu den negative befolkningstrenden og skape vekst i kommunen. Kommunen har, blant annet med omstillingsmidler som grunnlag, bidratt med råd, nettverk og økonomi for mange av aktørene, noe som virker å ha ført til flere typer innovasjoner. Kanskje kan kommunen på dette grunnlaget sees på som en *samfunnsentreprenør*. Samtidig pekte mange av informantene fra Frøya på at kommunen der har vært for lite aktiv. En annen viktig forskjell er at diversifiseringen med tanke på forskjellige bedriftstyper, aktiviteter og segmenter har vært større i Smøla enn i Frøya de siste årene (her er det verdt å minne om at jeg har hatt fokus på ”hovedøya” Frøya, og ikke øyrekka utenfor, der det kanskje har vært større diversifisering og nyskaping). Funnene som ble presentert i kapittel fem fungerer i stor grad som bakgrunn for den andre hovedproblemstillingen, som representerer det sentrale fokuset i denne oppgaven

7.5.2 Den andre hovedproblemstillingen: *Hvilke konsekvenser har vindkraftutbyggingen for reiselivsnæringen i Smøla, og i hvilken grad kan kunnskapen om slike konsekvenser overføres til andre steder?*

Jeg har brukt begrepene sted, innovasjon og nettverk som teoretiske utgangspunkt for å forsøke å finne ut noe nytt om hvordan den lokale reiselivsnæringen kan bli påvirket av en vindkraftutbygging. I kapittel seks har jeg presentert funnene knyttet til vindkraft, og noe av det mest interessante er hvordan informantenes personlige oppfatning av vindkraft ofte er forskjellig fra oppfatningen på vegne av bedrift og næring. De fleste som i intervjuene ga uttrykk for at de

var negative til en vindkraftutbygging, så samtidig få negative konsekvenser for egen reiselivsbedrift, særlig med tanke på fisketurismesegmentet. Ut fra disse funnene kan det kanskje tenkes at reiselivsaktørers meninger enkelte steder kan mistolkes. Det er mulig at noen kan tro at reiselivsnæringen er negativ fordi en eventuell vindkraftutbygging vil få negative konsekvenser for næringen, mens det i virkeligheten er personlige motiver som er like avgjørende. At personlige preferanser går på tvers av bedriftsøkonomiske beslutninger på denne måten omtales gjerne som *postrasjonelle beslutninger* (Rusten, 1991), og kan være typisk for bedrifter med en enkeltperson (entreprenør) i sentrum. Studier av hva som ligger til grunn for aksept av eller motstand mot ulike handlinger og prosesser kan tenkes å utfylle teorien om mestringsstrategier når det gjelder å forstå hvorfor strategier lykkes eller mislykkes. På hvilket plan trenger en mestringsstrategi å gi *mening* (jf. kapittel 2.3) for at strategien skal bli vellykket? Et sentralt funn i oppgaven er at en aktørs handlinger kan være en viktig del av en større mestringsstrategi selv om strategien bare gir mening på et bedriftsøkonomisk, og ikke et personlig plan.

Det har videre kommet frem at stedfølelsen er viktig for aktørenes motivasjon, og at en vindkraftutbygging i enkelte tilfeller kan virke negativt på stedfølelsen, og dermed på motivasjonen. Dette gjelder kanskje særlig eksempler der vindparken bygges rett ved hjemsted, bedrift eller i eget turområde. Videre kan det være utfordringer knyttet til utviklingen av stedsmyter. En informant snakket for eksempel om å bruke slagordet ”Silence” for Frøya, noe som kan være problematisk dersom det bygges ut vindkraft. Det er også en spenning mellom ”uberørt natur”, som er en av de sterkeste assosiasjonene turister i utlandet har til Smøla og Frøya, og en utbygging. Undersøkelsen min viser imidlertid at vindparken i Smøla i stor grad inkorporeres i markedsføringen, og dermed i forsøket på å skape stedsmyter. I markedsføringen av Smøla virker det å være liten kontrast mellom begreper som uberørt natur og vindkraft.

Jeg har også forsøkt å finne ut i hvilken grad vindkraftutbyggingen i Smøla har fremmet eller hemmet innovasjoner i reiselivsnæringen. Det finnes et par relativt åpenbare nye kombinasjoner knyttet til reiseliv og vindkraft i kommunen, nemlig aktiviteten *besøk i vindparken* (med besøkssenter) og opplevelsesanlegget *Gurisentret*. Samtidig kan en mer skjult virkning av vindkraftutbyggingen også være viktig: Det nye veinettet har åpnet indre deler av Smøla for reiseliv blant annet i form av sykkelturisme.

De indirekte virkningene av vindkraftutbyggingen er kanskje enda viktigere. Gjennom en strategi med satsing på reiselivet har kommunen kanalisert kapital fra vindparkinntektene til reiselivsbedrifter i form av en slags inkubatorvirksomhet som har dreid seg om å fremme innovasjoner i reiselivsnæringen. Samtidig bidro vindkraftutbyggingen til et stort, midlertidig marked for mange reiselivsbedrifter, som ble utnyttet til nyetableringer og utvidelser. Det er også et viktig poeng i oppgaven at vedlikeholdsarbeiderne i vindparken representerer et nytt marked for reiselivsnæringen. En av bedriftene i Smøla er særlig avhengig av dette nye markedet, og den faste inntekten knyttet til vedlikehold i vindparken har skapt grunnlag for satsing på nye kombinasjoner i denne bedriften.

Vindkraftutbyggingen ser i liten grad ut til å ha hemmet innovasjonstakten i Smøla. Enkelte aktører pekte i intervjuene på at de indre delene av Smøla kunne blitt brukt til nye typer aktiviteter dersom vindparken ikke hadde blitt bygget, men ingen hadde hatt særlig konkrete planer knyttet til området. I kapittel sju diskuterte jeg imidlertid om fremtidens reiseliv kan bli mer påvirket enn dagens reiseliv, og det er mulig at vindparken kan hemme innovasjoner på lang sikt. Her kommer også vindparkens virkning på ørnebestanden inn. Dersom ørnebestanden går ned eller forsvinner, vil det kunne ødelegge både hele produkter, som *ørnesafari*, og deler av produkter, som fugleliv som del av *naturopplevelsen Smøla*.

Jeg har i denne oppgaven kommet inn på en rekke mulige negative konsekvenser av en vindkraftutbygging. Få av disse mulige konsekvensene ser ut til å ha vært viktige for reiselivsnæringen i Smøla, men kan være større andre steder. For eksempel kan en vindpark andre steder bli bygget i viktigere turområder, noe som kan ha betydning for både turistenes og reiselivsaktørenes stedsfølelse, og som kan hemme innovasjoner knyttet til naturbasert reiseliv. Videre kan samarbeidene i kommunen bli negativt påvirket på steder der befolkningen ikke er like samstemt positive til vindkraft som i Smøla. Det kan også tenkes at det i fremtiden vil være en komparativ fordel å ikke ha en vindpark dersom resten av norskekysten er preget av ”monstermaster”. For kommuner som vurderer vindpark og som samtidig vil ha en oppegående reiselivsnæring kan det være viktig å tenke på slike konsekvenser.

7.6 Konkluderende betraktninger

Det er liten tvil om at vindkraftutbyggingen i Smøla først og fremst har hatt en positiv virkning på den lokale reiselivsnæringen. Både gjennom frigjorte økonomiske midler, innovasjoner, nye typer marked og den nye optimismen i kommunen (blant annet på grunnlag av den helhetlige mestringsstrategien) har vindkraftutbyggingen bidratt til en stor vekst i Smølas reiselivsnæring de siste årene. Jeg har i denne oppgaven sammenlignet reiselivsnæringen i Smøla med reiselivsnæringen i Frøya, og funnet mange likheter. Når reiselivsnæringen i Smøla likevel virker å ha størst vekst, mest diversifisering (både med tanke på overnattingsmuligheter, aktiviteter og opplevelser) og best utgangspunkt til å møte nye reiselivstrender, mener jeg det er tre faktorer som er spesielt viktige. Den ene er omstillingsmidlene som ga grunnlag for å utforme en mestringsstrategi for kommunen. Den andre er kommunens rolle (som en samfunnsentreprenør) i arbeidet med denne mestringsstrategien, som har inkludert en storstilt satsing på reiselivsnæringen. Den siste faktoren er vindparken, som har muliggjort kommunens fortsatte satsing, og som samtidig har flere positive enn negative konsekvenser for de lokale reiselivsbedriftene. Det finnes selvfølgelig andre typer forskjeller mellom de to kommunenes reiselivsnæring, men ut fra funnene i denne oppgaven virker vindparken og kommunens rolle å være både *to viktige forskjeller* mellom kommunene og *to viktige fordeler* for Smøla.

Det er imidlertid viktig å presisere at det kan være lite hensiktsmessig å generalisere de positive konsekvensene til å gjelde alle kommuner som vurderer vindkraftutbygging. Eksemplet Smøla er i stor grad vellykket fordi vindkraftutbygging og reiselivssatsing har vært deler av en samlet mestringsstrategi som har *gitt mening* for forskjellige aktører i kommunen, og som har skapt optimisme. Det har også vært viktig å være den første store vindkraftkommunen i Norge, noe som har ført til at mange, både turister og andre typer gjester, har kommet til Smøla. Mange steder vil kanskje reiselivsnæringen oppleve at de negative konsekvensene kan overgå de positive.

Det er likevel et par viktige muligheter knyttet til vindkraftutbygging som i stor grad kan generaliseres. Det viktigste er nok at kommunen kan få frigjort kapital (blant annet via eiendomsskatt), som kan brukes til enten satsing på reiselivsnæringen eller til noe annet som kan

ha indirekte virkning på reiselivsnæringen (for eksempel ved at det skapes lokal optimisme og motivasjon til å finne på noe nytt). Samtidig kan byggeprosessen og vedlikeholdsarbeidet være svært viktig for reiselivsnæringen. Erfaringer fra Smøla har vist at reiselivsbedrifter kan bygges opp på grunnlag av en vindkraftutbygging, og at vedlikeholdsarbeid i vindparken kan bidra til å holde liv i reiselivsbedrifter også etter at utbyggingsprosessen er ferdig.

Jeg mener at teorien om mestringsstrategier har vist seg velegnet til å analysere prosesser knyttet til reiselivsnæringen i de to kommunene, særlig fordi Smøla kommune har utformet en helhetlig strategi som jeg har valgt å analysere som en mestringsstrategi. Videre mener jeg at teorien om mestringsstrategier og teorier om stedsmyter er en interessant kombinasjon med tanke på å studere utvikling i en lokal reiselivsnæring. Nettverksdimensjonen knyttet til begrepene sosial kapital, bonding og bridging har vært et brukbart verktøy, men det kan være nyttig å supplere med konsepter som kollektivt- og samfunnsentreprenørskap for å konkretisere analysene av nettverk og samarbeid. Teoriene om sosial kapital kan bli litt uklare når de skal overføres til praksis. En mangel i mitt teoretiske rammeverk kan være at jeg ikke kommer inn på maktperspektivet. Et slikt perspektiv kan være viktig når det gjelder å forstå utvikling sett i forhold til en vindkraftutbygging som mange er mot. Jeg kunne kanskje også tjent på å ha en litt smalere teoretisk tilnærming. Målet med oppgaven har imidlertid vært å identifisere *flest mulig* konsekvenser, og jeg har dermed måttet ofre dybde i enkelte sammenhenger for å oppnå den ønskede bredden i oppgaven.

Litteraturen om vindkraft og reiseliv er begrenset og preget av resirkulering av data og bestillingsrapporter (jf. kapittel 2.1). Med et tilbyderfokus og bruk av forskjellige teoretiske perspektiver og kvalitativt orienterte metoder mener jeg å ha bidratt til å supplere tidligere forskning, som stort sett handler om holdningsundersøkelser blant turister. Funnene i denne oppgaven korrelerer med mange av funnene i andre studier. Det er gjennomgående i de fleste studiene og rapportene på feltet at det ikke virker å være store konflikter mellom vindkraft og reiseliv, men at de potensielle, fremtidige konfliktene kan være betydelige. De positive konsekvensene av en vindkraftutbygging er imidlertid generelt lite nevnt. Jeg mener at fremhevingen av positive virkninger, kombinert med en vurdering opp mot negative

konsekvenser og en diskusjon av generaliserbarhet, gjør at denne masteroppgaven kan være et bidrag til kunnskap for aktører som skal ta stilling til utbygging av vindkraftanlegg.

7.6.1 Videre forskning

I debatten knyttet til reiseliv og vindkraft brukes det generelt få typer argument og lite forskningskunnskap. Det hadde vært interessant å utvide feltet med flere kvalitative undersøkelser av typen som er brukt i arbeidet med denne masteroppgaven. Lignende case-studier andre steder kunne bidratt til å bekrefte eller avkrefte konklusjoner, og til å peke på andre viktige perspektiver som er verdt å vurdere for aktører i kommuner som vurderer en vindkraftutbygging. Dybdeintervjuer med turister og observasjonsmetoder er også eksempler på metoder som kunne vært interessante å bruke i forskningen på reiseliv og vindkraft. Bruk av hytter og andrehjem defineres ofte som reiselivsaktiviteter, men har ikke vært et fokus i denne oppgaven. Både Smøla og Frøya er preget av et stort hytteliv, og det kan tenkes at en vindkraftutbygging kan ha andre typer konsekvenser for slike aktiviteter enn for reiselivsnæringen slik jeg bruker definisjonen. For store hyttekommuner der det vurderes vindkraftutbygging kan forskning på området vindkraft og hytteliv være avgjørende. Mange rapporter advarer mot potensielt store nasjonale reiselivskonsekvenser dersom det bygges ut vindkraft mange steder langs kysten. Det kunne derfor vært interessant å studere hvordan regionale og nasjonale stedsmyster påvirkes av slike utbygginger.

Jeg har gjennom arbeidet med oppgaven også nærmet meg andre interessante forskningstemaer. Det kunne for eksempel vært interessant å studere nærmere en kommunes rolle i utviklingen av den lokale reiselivsnæringen, særlig med tanke på hvor viktig helhetlige kommunale strategier kan være, og hvordan en kommune kan være en samfunnsentreprenør. Et annet eksempel er forskning på utenlandske personer som flytter til perifere norske kommuner (blant annet fordi de har vært på ferie der), en utvikling som kanskje har bidratt til at Smøla har snudd befolkningsutviklingen. Det kunne også vært interessant å foreta en dypere analyse av alle nettverksformer blant reiselivsaktørene i en kommune som Smøla eller Frøya, for å se hvilke typer nettverk, relasjoner og samarbeid som faktisk bidrar til vekst i reiselivsnæringen.

REFERANSER

- Bodén, B. (2009) *Vindkraft i Jämtland – En studie relaterad til turism*. Östersund, Mittuniversitetet.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capitals. I: Richardson, J. C. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT, Greenwood Publishing Group, s. 241-258.
- Bjørngen, T.G. (2005) *Mellom himmel og jord. Vindkraftutbyggingen på Smøla*. Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier ved NTNU, Trondheim.
- Burningham K. et al. (2006): *The limitations of the NIMBY concept for understanding public engagement with renewable energy technologies: a literature review*. Manchester, School of Environment and Development, University of Manchester.
- Burress, M. J. og Cook, M.L. (2009) *A primer on collective entrepreneurship: A Preliminary Taxonomy*. Columbia, MO, Department of Agricultural Economics
- Bærenholdt, J. O. (2002): *Coping Strategies and Regional Policies – Social Capital in the Nordic Peripheries*. Nordregio Report 2002:4.
- Bærenholdt, J. O. et al. (2004) *Performing tourist places*. Aldershot, Ashgate publishing.
- Bærenholdt, J. O. og Aarsæther, N. (2002) Coping strategies, social capital and space. *European Urban and Regional Studies*, 9 (2), s. 151-165.
- Bærenholdt, J. O. og Haldrup, M. (2003) Economy-culture relations and the geographies of regional development. I: Öhman, J. og Simonsen, K. red. *Voices from the North – New Trends in Nordic Human Geography*. Aldershot, Ashgate publishing, s. 49-65.
- Børtveit, B. (2008) *Fisketurisme i Nordkapp*. Masteroppgave i geografi, Universitetet i Bergen.
- Cook, M. og Plunkett, B. (2006): Collective Entrepreneurship: An emerging phenomenon in producer-owned organizations. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 38 (2), s. 421-428.
- Crevoisier, O. (2004) The Innovative Milieus Approach: Toward a Territorialized Understanding of the Economy?. *Economic Geography*, 80 (4), s. 367-369.
- Denzin, N.K. (1989) *The Research Act: a Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Third edition. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.

- Dunn, K. (2005) Interviewing. I: Hay, I. red. *Qualitative Research Methods in Human Geography. Second edition*. South Melbourne, Oxford University Press, s. 79-105
- Ekne Ruud et al. (2007) *Sosiokulturelle stedsanalyser. Veileder*. Akershus fylkeskommune.
- Farnum, J., Hall, T. og Kruger, L.E. (2005) *Sense of place in natural resource recreation and tourism: an evaluation and assessment of research findings*. U.S. Department of Agriculture.
- Farr, J. (2004) Social Capital. A Conceptual History. *Political Theory*, 32 (1), s. 6-33.
- Granovetter, M. S. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6) s. 60–80.
- Hadjimichalis, C. (2006) Non-Economic Factors in Economic Geography and in 'New Regionalism': A Sympathetic Critique. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30 (3), s. 690-704.
- Heiberg, E., Aall, C. og Tveit, E-M. (2009) *Vindkraft, reiseliv og miljø – en konfliktanalyse. Vestlandsforskingrapport nr. 1/2009*. Sogndal, Vestlandsforsking
- Holloway, L. og Hubbard, P. (2001) *People and Place: The Extraordinary Geographies of Everyday Life*. Harlow, England, Pearson Education.
- Hubbard, P. (2009) NIMBY. I: Kitchin, R. og Thrift, N. red.: *International Encyclopedia of Human Geography*. Amsterdam, Elsevier, s. 444-449.
- Hörnsten, L. (2002): *Turisters attityder till vindkraftverk i fjällen*. European Tourism Research Institute.
- Jakobsen, S.-E, et al. (2001) *Næringsutvikling, stedsutvikling og omstilling. Underveisevaluering av den statlig støttede omstillingsinnsatsen i Vaksdal, Bremanger, Odda, Dalane (med Sokndal) og Glåmdal*. SNF-rapport 40/01. Bergen, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning.
- Johansen, R. (2010) *Sluttrapport for omstillingsarbeidet i Smøla kommune*. Oslo, Institutt for organisasjonsutvikling.
- Johannesson, G., Skaptadottir, U.D. og Benediktsson, K. (2003) Coping with social capital? The Cultural Economy of Tourism in the North. *Sociologia Ruralis*, 43 (2), s. 3-16.
- Johannisson, B. (1990) Community entrepreneurship – cases and conceptualization. *Entrepreneurship & Regional Development*, 2, s. 71-88

- Johnsen, T. (2005) *Frøya Vindpark – erfaringer med vindkraftverks innvirkninger på turisme og reiseliv*. Lysaker, Sweco Grøner.
- Kolvereid et al. (2006) *Global Entrepreneurship Monitor. Entreprenørskap i Norge 2006*. Handelshøgskolen i Bodø.
- Kommunal- og regionaldepartementet. (2009) *Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken*. St. meld. nr 25 (2008-2009). Oslo, Kommunal- og regionaldepartementet.
- Labrianidis, L. (2004) *The future of Europe`s rural peripheries*. Aldershot, Ashgate publishing.
- Larsen et al. (2004): Bonding and Bridging: Understanding the Relationship between Social Capital and Civic Action. *Journal of Planning Education and Research*, 24, s. 64-77.
- Lash, S. og Urry, J. (1994) *Economies of Signs & Space*. London, SAGE Publications.
- Lin, N. (2001) Building a network theory of social capital i Lin, N., Cook, S. og Burt, R.S. *Social capital – Theory and Research*. New Brunswick, NJ, Transaction publishers, s. 3-30.
- Melby, M. (2005) *Fræna vindpark. Virkning for reiselivet. Tilleggsutredning*. Rapport 2005:24. Oslo, Miljøfaglig Utredning.
- Melby, M. og Mork, K. (2005): *Spørreundersøkelse på Atlanterhavsvegen 2005*. Oslo, Multiconsult AS og Miljøfaglig utredning AS.
- MORI Scotland. (2002) *Tourist Attitudes Towards Wind Farms*. MORI Scotland
- Multiconsult AS. (2009) *Siragrunden vindpark. Konsekvensutredning for friluftsliv og reiseliv*. Oslo, Multiconsult.
- Nærings- og handelsdepartementet. (2007) *Verdifulle opplevelser. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen*. Oslo, Nærings- og handelsdepartementet.
- Pike, A., Rodriguez-Pose, A. og Tomaney, J. (2006) *Local and regional development*. Oxon, England, Routledge.
- Putnam, R. D. (1993) *Making democracy work: civic traditions in Modern Italy*, New Jersey, Princeton University Press.
- Rambøll (2010): *Innvordfjellet vindkraftverk. Konsekvensutredning turisme og reiseliv*. Trondheim, Rambøll.
- Relph, E. (2001) Sense of Place. I: Hanson S. red. *Ten geographic ideas that changed the world*, New Brunswick, NJ, Rutgers university press.

- Rusten, G. (1991) Hvorfor flytter hovedkontorer?. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift*, 14, s. 29-34.
- Rusten, G. og Bryson, J.R. (2009) Placing and spacing services: Towards a balanced economic geography of firms, clusters, social networks, contracts and the geographies of enterprise. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101 (3), s. 248-261.
- Sack, R. D. (1997) *Homo geographicus*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Sandal, J-U. (2003) *Jakten på Entreprenøren*. Lund studies in economic history 24. Almqvist og Wiksell International.
- Sarepta Energi (2009): *Sørmarkfjellet vindkraftverk. Tilleggsutredninger / endringssøknad til konsesjonssøknad for Oksbåsheia vindkraftverk*. Steinkjer, Sarepta Energi.
- Schumpeter, J. A. (1934, 2004) *The theory of economic development*. London, Transaction Books.
- Silverman, D. (2010): *Doing qualitative research. Third edition*. London, SAGE Publications.
- Smith, S. L. J. (2004) The Measurement of Global Tourism: Old Debates, New Consensus, and Continuing Challenges. I: Lew, A. A., Hall, C.M og Williams, A.M. red. *A Companion to Tourism*. Malden, MA, Blackwell Publishing.
- Spilling, O. (2005) *Entreprenørskap i et evolusjonært perspektiv*. Arbeidsnotat 19/2005, Oslo, NIFU STEP.
- Spilling, O. (2007) *Kunnskap, næringsutvikling og innovasjonspolitik*. Bergen, Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.
- Storper, M. (1997) *The Regional World*. New York, The Guilford Press.
- The Scottish Government Publications. (2008) *The economic impacts of wind farms on Scottish tourism*. The Scottish Government Publications.
- Trigilia, C. (2001): Social capital and Local Development. *European Journal of Social Theory*, 4 (4), s. 427-442-
- Urry, J. (2002) *The tourist gaze*. London, SAGE publications.
- Van Hoven, B. (2003) Using CAQDAS in qualitative research. I: Clifford, N. og Valentine, G. red. *Key Methods in Geograpy*. London, SAGE Publications, s. 461-477.
- Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord, SEEK.

- Winchester, H. (2005) Qualitative research and its place in human geography. I: Hay, I. red. *Qualitative Research Methods in Human Geography. Second edition*. South Melbourne, Oxford University Press, s. 3-18.
- Wolsink, M. (2000) Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy*. 21 (1), s. 49-64. Amsterdam, Elsevier.
- Woolcock, M. (1998) Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and society*, 27 (2), s. 151-208.
- Aall, C. (red.). (2007) *Geoturisme i Sogn og Fjordane og Austerrike*. VF-rapport 2/07. Sogndal, Vestlandsforsking.
- Aarsæther, N. og Bærenholdt, J.O. red. (2001) *The reflexive North*. Nord 2001: 10. København, Nordisk ministerråd.
- Aase, T. H. og Fossåskaret, E. (2007): *Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo, Universitetsforlaget.

Internett:

- Arntsen, H. (2010) Flatanger-nei til vindkraftverk. Artikkel. *Trønder-Avisa*, 22. oktober 2010.
Tilgjengelig fra: <http://www.t-a.no/nyheter/article134433.ece> [Nedlastet 14.11.2010].
- Bing. (2010) Internettsøk på søkeordene Smøla, Frøya, Hitra og Geiranger. <http://www.bing.com>
[Søkedato 16.10.2010]
- Bjørgum, H. og Wergeland, P. (2010) - Hardangerstriden er gnål fra små grupper i periferien.
Artikkel. *NRK*, 06.08.2010. Tilgjengelig fra:
<http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7238026> [Nedlastet 15.11.2010]
- Das Anglerboard. (2009) *Reisebericht Råket/Raket auf Smøla/Smöla April/Mai 2009 (forumemne)*.
Tilgjengelig fra: <http://www.anglerboard.de/board/showthread.php?t=155041>
[Nedlastet 28.10.2010].
- Facebook. (2010) *Nei til vindmøller på Frøya (Facebookgruppe)*. Tilgjengelig fra
<http://www.facebook.com/group.php?gid=5812244775> [Nedlastet 28.10.2010].
- Frøya turistinformasjon. (2010) *Frøya turistinformasjon*. Tilgjengelig fra
<http://www.froyaturistinfo.no/> [Nedlastet 28.10.2010].

- NAF. (2010) *NAF Ruteplanlegger*. Tilgjengelig fra: <http://ruteplanlegger.naf.no/veibok/> [Nedlastet 15.11.2010].
- Nettverk mot vindmøller i Gulen. (2010) *Vindkraftverk i Solund kommune*. Tilgjengelig fra: <http://www.motvindmoellerigulen.net/solund.htm> [Nedlastet 14.11.2010].
- NHO Reiseliv. (2010) *Bransjen for opplevelser*. Tilgjengelig fra: <http://www.nhoreiseliv.no/opplevelser/bransjen-for-opplevelser-article1311-671.html> [Nedlastet 28.10.2010].
- Nordlandsforskning. (2010) *Ny bok hyller ildsjelene på bygda*. Tilgjengelig fra: <http://nordlandsforskning.no/om-nordlandsforskning/aktuelt/4-om-nordlandsforskning/1135-ny-bok-hyller-ildsjelene-pa-bygda> [Nedlastet 15.11.2010].
- Norsk Ornitologisk Forening. (2010). Rapport fra Bernkonvensjonen om Smøla vindpark. Tilgjengelig fra: <http://www.birdlife.no/organisasjonen/nyheter/?id=500> [Nedlastet 15.11.2010]
- Norwegen Angelforum. (2010) *Norwegen Angelforum* Tilgjengelig fra: www.norwegen-angelforum.net [Nedlastet 28.10.2010].
- NTE Energi. (Dato ukjent) *Frøya vindmøllepark*. Tilgjengelig fra: <http://www.nte.no/index.php/prosjekter/froya-vindmollepark> [Nedlastet 28.10.2010].
- Nærings- og handelsdepartementet. (Dato ukjent) *Innovasjon*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/tema/innovasjon.html?id=526417> [Nedlastet 15.11.2010]
- SAE Vind. (Dato ukjent) *Sant og usant om vindkraft*. Tilgjengelig fra: <http://www.saevind.no/saevind/vindkraft/article50861.ece> [Nedlastet 14.11.2010]
- Smøla kommune (Dato ukjent). *Bilder av Smøla vindpark*. Tilgjengelig fra: <http://www.smola.kommune.no/artikkel.aspx?Mid1=481&Aid=260&back=1&Mid2=641> [Nedlastet 28.10.2010].
- Smøla kommune. (2010) *Norsk myrmuseum*. Tilgjengelig fra: <http://www.smola.kommune.no/artikkel.aspx?Mid1=262&Aid=228&back=1&Mid2=786&Mid3=787> [Nedlastet 28.10.2010].
- Stiftelsen Sykkelturisme i Norge. (Dato ukjent) *Smøla*. Tilgjengelig fra: <http://www.bike-norway.com/Reisemal.asp?ID=1&KID=29&lang=NOR> [Nedlastet 28.10.2010].

- Store norske leksikon. (2010) *Frøya – kommune i Sør-Trøndelag*. Tilgjengelig fra: http://snl.no/Fr%C3%B8ya/kommune_i_S%C3%B8r-Tr%C3%B8ndelag [Nedlastet 28.10.2010].
- Store norske leksikon. (2010) *Smøla*. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/Sm%C3%B8la> [Nedlastet 28.10.2010].
- Store norske leksikon. (2010) *Smøla vindpark*. Tilgjengelig fra: http://snl.no/Sm%C3%B8la_vindpark [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå. (2010) *Hele landet. Folkemengde 1. januar og endringer i året. 1951-*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/folkendrhyst/tabeller/tab/00.html> [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå. (2010) *Møre og Romsdal. Folkemengde 1. januar og endringer i året. 1951-*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/folkendrhyst/tabeller/tab/15.html> [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå. (2010) *Sør-Trøndelag. Folkemengde 1. januar og endringer i året. 1951-*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/folkendrhyst/tabeller/tab/16.html> [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå. (2010) *Tall om Smøla kommune*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/kommuner/1573> [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå (2010) *Tall om Frøya kommune*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/kommuner/1620> [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå, statistikkbanken. (2010) *Tabell 05426: Innvandring, utvandring og nettoinnvandring (K)* Tilgjengelig fra: http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=05426 [Nedlastet 15.11.2010]
- Statistisk sentralbyrå, statistikkbanken. (2010) *Tabell 06681: Nyetablerte foretak, etter overlevelse (K)*. Tilgjengelig fra: http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=06681 [Nedlastet 28.10.2010].
- Statistisk sentralbyrå, statistikkbanken. (2010) *Tabell 07984: Sysselsatte per 4. kvartal, etter kjønn, alder og næring (K)* Tilgjengelig fra:

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=regsys [Nedlastet 15.11.2010]

Turistinformasjonen i Smøla. (2010) *Velkommen til Smøla!* Tilgjengelig fra

<http://www.gurisentret.no/turistinfo> [Nedlastet 28.10.2010].

Vern kysten. (Uten dato) *Vindmøller påfører norsk reiseliv uopprettelig skade.* Tilgjengelig fra:

<http://www.vernkysten.no/default.asp?page=4402,4595&lang=1> [Nedlastet 14.11.2010]

De av reiselivsaktørens internettsider som er sitert i teksten er utelatt av hensyn til informantenes anonymitet.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Intervjuguide – foretak i Frøya

Presentasjon av masterprosjektet, informasjon om anonymisering og bruk av notater.

Innledning

1 Kan du fortelle litt om deg selv?

- *Historie i Frøya*
- *Rolle i foretaket*

2 Kan du fortelle litt om bedriften din?

- *Eierskap*
- *Historie (oppstart, finansiering)*
- *Produkter*
- *Økonomisk omfang (overnattingsdøgn og lignende)*
- *Målgruppe (alder, segment, nasjonalitet)*

Sted

1 Hva kjennetegner ditt/ditt foretaks forhold til Frøya?

2 Hva er positivt med Frøya? Hva er negativt?

3 Hvor viktig er stedsfølelsen for motivasjonen til å drive foretaket?

- *Kunne du for eksempel ha jobbet med det samme i en annen kommune?*
- *Kunne en "innflytter" gjort den samme jobben som deg?*

4 Hvor viktig er naturen i Frøya for din stedsfølelse? Hva legger du i uttrykket "uberørt natur", og hvor viktig er dette for deg?

5 Hvordan markedsføres Frøya som turiststed? På hvilken måte ville markedsføringen vært annerledes dersom kommunen hadde vedtatt vindkraftutbygging? (brosjyrer, nett, bilder og tekst)

6 Hvordan ville en eventuell vindkraftutbygging påvirket stedsfølelsen din?

7 Hva er turistenes inntrykk av Frøya som sted, før og etter besøket? Hvordan ville, etter din mening, dette inntrykket blitt forandret hvis kommunen hadde vedtatt vindkraftutbygging?

8 Hvordan vil du beskrive Smølas utvikling sammenlignet med Frøyas utvikling de siste 7-8 årene?

- *Reiselivsnæring*
- *"Uberørt natur"*

Innovasjoner

Presentasjon av begrepet "entreprenøriell handling"

1 Hvilke entreprenørielle handlinger har funnet sted i ditt foretak de siste ti årene?

2 På hvilke måter henger slike handlinger sammen med naturen i Frøya? I hvilken grad ville en vindkraftutbygging ført til flere/færre entreprenørielle handlinger?

- *Direkte og indirekte årsakssammenhenger*

3 Hvordan har Frøyas nei til vindkraftutbygging påvirket entreprenørielle handlinger i andre foretak og sammenhenger i kommunen?

4 Kunne en eventuell vindkraftutbygging ført til at produkter eller prosesser hadde forsvunnet/stoppet opp?

- *i ditt foretak*
- *andre steder i kommunen*

5 Hvordan ser du på muligheten for entreprenørielle handlinger i fremtiden?

- *i ditt foretak*
- *andre steder i kommunen*
- *med og uten vindkraftutbygging*

Nettverk

Presentasjon av begrepene "nettverk", "bonding" og "bridging".

1 Hvilke formelle og uformelle nettverk er du/ditt foretak medlem av?

- *innad i reiselivsnæringen, lokalt, regionalt og nasjonalt*
- *andre aktører, lokalt, regionalt og nasjonalt*

2 Hvordan har nettverkene utviklet seg de siste årene?

- *båndknytting og brobygging, lokalt, regionalt og nasjonalt*

3 På hvilken måte har vindkraftskampen påvirket nettverkene du/ditt foretak er medlem av?

- *båndknytting og brobygging, lokalt, regionalt og nasjonalt*

4 Hvilke andre, viktige nettverk finnes i reiselivsnæringen i kommunen? Hvordan har disse nettverkene blitt påvirket av vindkraftskampen?

5 Hvordan mener du eventuelle nettverk ville utviklet seg annerledes med en vindkraftutbygging i kommunen?

Avslutning

1 Har du noe mer å si om eller kampen om vindkraftutbygging, og hvordan den påvirket deg, ditt foretak og andre i reiselivsnæringen i kommunen? Noe om vindkraft og reiselivsnæring generelt?

2 Hvilke andre prosesser påvirker framtiden til ditt foretak og reiselivsnæringen i kommunen generelt?

3 Hvordan ser du på fremtiden til reiselivsnæringen i Frøya hvis du sammenligner med reiselivsnæringen i Smøla, og hvordan vil vindkraftutbyggingen bidra til forskjeller?

4 Hvordan ser du på fremtiden til ditt foretak? Vekstambisjoner? Nye produkter?

5 Er det noen andre jeg burde ha snakket med? (snøballmetoden)

Takk for intervjuet, og litt mer om hvordan jeg behandler stoffet.

Vedlegg 2: Intervjuguide – Smøla kommune

Presentasjon av masterprosjektet, informasjon om anonymisering og bruk av notater.

Innledning

1 Kan du fortelle litt om deg selv?

- *Rolle i kommunen*

2 Kan du fortelle litt om reiselivsnæringen i kommunen?

- Omfang
- Utvikling
- Satsingsområder

3 Hvor viktig er reiselivsnæringen for Smølas fremtid? På hvilke måter er næringen viktig?

Sted

1 Hvor viktig tror du naturen i kommunen er for reiselivsnæringen?

2 Hvordan er ditt inntrykk av vindkraftutbyggingens påvirkning på reiselivsnæringen?

3 Hva har vindkraftutbyggingen gjort med Smøla som sted? Hvordan tror du turister oppfatter Smøla nå sammenlignet med før utbyggingen?

4 I hvilken grad har vindkraftutbyggingen ført til en forandret markedsføring av Smøla som (bo/turist-) sted? Hvordan?

- *Nett, brosjyrer, bilde, tekst*

Innovasjoner

Presentasjon av begrepet "entreprenøriell handling"

1 Hvilke entreprenørielle handlinger av betydning har funnet sted i kommunen de siste 7-8 årene?

2 På hvilke måter henger slike handlinger sammen med vindkraftutbyggingen?

- *Direkte og indirekte årsakssammenhenger*

4 Har vindkraftutbyggingen ført til at produkter eller prosesser har forsvunnet/stoppet opp?

5 I hvor stor grad tror du vindkraftutbyggingen kan bidra til entreprenørielle handlinger i fremtiden?

Nettverk

Presentasjon av begrepene "nettverk", "bonding" og "bridging".

1 Hvordan legger kommunen til rette for reiselivsnæringen, og hvordan samarbeider kommunen med de forskjellige aktørene?

2 Hvilke formelle og uformelle nettverk finnes i reiselivsnæringen i Smøla?

- *Kommunens rolle i slike nettverk*

3 Hvordan har nettverkene utviklet seg de siste årene?

- *båndknytting og brobygging, lokalt, regionalt og nasjonalt*

4 På hvilken måte har vindkraftutbyggingen påvirket nettverkene?

- *båndknytting og brobygging, lokalt, regionalt og nasjonalt*

Avslutning

1 Har du noe mer å si om vindkraftutbyggingen, og hvordan den påvirker reiselivsnæringen i Smøla?

2 Hvilke andre prosesser påvirker fremtiden til reiselivsnæringen i kommunen?

3 Hvordan ser du på fremtiden til reiselivsnæringen i Smøla hvis du sammenligner med reiselivsnæringen i Frøya, og hvordan vil vindkraftutbyggingen bidra til forskjeller?

4 Er det noen andre jeg burde ha snakket med? (snøballmetoden)

Takk for intervjuet, og litt mer om hvordan jeg behandler stoffet.